Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Haller, Albrecht von.; af Albert von Haller ; oversat af Niels Zeuthen.
Titel | Title:	Usong : en østerlandsk Historie, i fire Bøger
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kiøbenhavn : A. H. Godiches Efterleverske, 1780
Fysiske størrelse | Physical extent:	[10], 268 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

BIBLIOTHECA REGIA MONACENSIS

57.-421.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130021371883

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Usong.

En

østerlandsk Historie,

i fire Bøger

af

Albert von Haller.

Oversat af

Niels Zeuthen,

Sognepræst for Schambye Menighed i Fyen.

Kiøbenhavn 1780.

Trykt i det Kongel. Universitets Bogtrykkerie paa A. H. Godiches Efterleverſkes Forlag og Bekostning.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Den

Høi-Velbaarne Herre,

Herr

Greve af Knuth,

Greve til Grevskaberne

Knuthenborg og Gyldensteen,

Stamherre til

Morup,

Ridder af Dannebrog-Ordenen

og

Kammerherre

tilegnes

denne Oversettelse

i

dybeste Underdanighed

og med

de ivrigste Ønsker

af

al sand og bestandig Lyksalighed

Schambye-Præstegaard
den 2 Jan. 1780.

af

Niels Zeuthen.

Forfatterens Fortale.

Jeg har ladet mig bevæge af nogle værdige Venners Anmodning, at anvende nogle Timer paa et Haandskrift, hvis Forfatter ikke er bekiendt, og som jeg har bragt i Orden og i et Udtog.

Usum (men det portugisiske Usum udtales som Usong) var virkeligen en stor og berømmelig Regent i Persien. Pedro Bizarro sammentrekker hans Berømmelse i disse Ord: Fuit decora proceritate, vi cor-

poris, licet gracilis, admodum insignis: forma principe viro digna, liberalis præterea, fortis, magnanimus, prudens, bellicosus, visuque & auditu juxta venerabilis *).

Han har i faa Aar undertvunget hele Persien, og besiddet flere Lande, end alle hans Efterkommere, især mod Vesten, i Mesopotamien og Armenien. Han var den christelige Troe bevaagen, og levede i største Enighed med hans trapezuntiske Gemalinde, der blev ved sin medfødte Troesbekiendelse **). Hans Krige med Tyrkerne, Sultanen af Egypten, Abusaid og andre Persiens Besiddere beskrives af de

vester-

*) Hist. regn. pers. L. x. p. 263.
**) Idem, ibid.

vesterlandske Skribentere omtrent, som i dette Haandskrift. Han døde i Aaret 1488 *) den 6 Januar, medens Barbaro som Gesant fra Venedig opholdt sig ved hans Hof, hvis og Contarini's Efterretninger om deres Gesantskaber man endnu har. Usongs Datter giftede sig med Aliden Haider, og var Ismaels Moder, Stamfaderen til de saa kaldte Sofi.

Haandskriftet viger fra de vesterlandske Efterretninger i andre Omstændigheder. Det gior Usong til en Mongal, da disse hidlede ham fra Turkumannerne, et saa lastefuldt og barbarisk Folk **), at

*) Barbaro p. 479. Andre Skribentere sige 1478, og Herbelot 1482. Men Barbaro var nærværende.

**) See Hanway overalt.

det neppe har kundet frembringe en i Konsterne saa erfaren og poleret Fyrste, som Usong var. Man veed, at Timur kaldte Bajazet en Turkuman, da han troede sig fornærmet af ham. Usongs Reiser ere blevne Vesterlænderne ubekiendte, endskiønt de næsten, som Haandskriftet, fortælle hans Venskab med Venetianerne, og Zeno's, Barbaro's og Contarini's Gesantskaber. Men de tillegge ham foruden Datteren nogle Sønner, der skal have overlevet ham. Adskillige af Usongs indvortes Foranstaltninger, som dog virkeligen endnu ere i Brug i Persien, tillegge ogsaa Vesterlænderne andre Keisere. Usongs første Gemalinde

nævnes

nævnes ikke, ei heller udgives hun for en chinesisk Fyrstinde.

Jeg har vel fundet nogle Spoer, at Morgenlænderne tale anderledes om Usong end Vesterlænderne, og især, at nogle Tschengider have til den Tid regieret i Persien. Kritisk at sammenligne begge slags Efterretninger, tillod min Tid ikke. Jeg har forkortet Haandskriftet, men ei dristet mig til at lade Veribeni's Fortælling om Usongs sidste Timer aftrykke. Den syntes mig for alvorlig for en Historie, hvori Dyden vel overalt berommes, men Kierlighedshistorier dog have fundet Sted. Man seer ellers let, at Usong af hans sidste Ven har modtaget det store Haab,

Chri-

Christendommen giver. Mænds og Provintsers Navne har jeg ladet beholde deres morgenlandske Skikkelse.

Skal jeg undskylde mig, at jeg har beskieftiget mig med et Arbeide, der synes at klæde en yngere Forfatter bedre?

Bern, den 29 Aug. 1771.

Dette nye Oplag er i Almindelighed uforandret, ikkun Sproget hist og her forbedret.

Bern, den 13 Jul. 1772.

Haller.

Usong.

Usong.

Første Bog.

To gange havde Menneske-Slegten fornyet sig, efterat den keiserlige Iwenske Stamme var nedstyrtet af den Chinesiske Throne. Den forgudede Oguz's og den mægtige Tschengis Sønnesønner vare nedsunkne i deres forige middelmaadige Stand. De vare talrige, og enhver Fyrste levede med sin Horde af Fædrift og Jagt. China's Rigdomme, de kostbare Stadsklæder, Palankinernes Pragt, de utallige

Mandariners Følge, Thronens Glands var forsvunden, og en af et rivende Dyr tilfegted Pels var Verdens Beherskeres Sønnesønners Prydelse.

Een af dem, Hovedet for den store Kublai's ældste Linie, den behiertede Timurtasch, opslog om Vinteren sine Telte ved Kokonors *) vestlige Bred. Hans talrige Hiorder bedekkede en vidtløftig Strekning, og hans troe Undersaatter levede under ham i Fortrolighed og indvortes Fred. Om Sommeren trak han sig efterhaanden til Biergene Ulan, hvor der var Skygge og Græsgang for hans Heste og Qvæg. Timurtasch erindrede sig, at han var en Afkom af Iwerne **), som ved deres Afhængighed af Bonzerne vare blevne svækkede, og ved en Bonzetiener, den lykkelige Hungwu, nedstyrtede af Thronen: i hans Hierte kogte et uforsonligt Had mod Præsterne, hvis Overtroe havde blødgiort Tschengidernes mandlige Dyder, hvis Egennytte havde opfyldt Hoffet med utroe Tienere, og forført Fyrsterne til Vellyst. Timurtasch kunde ey heller tilgive Ming, at en foragtelig Præstetieners Sønnesønner skulde sidde paa den skiønneste Throne i Verden, som han ansaae for sin Arv, og nyde alle en Himmelens Søns Fortrin.

Saa

*) En stor Søe i Mongalen vesten for Schensi.
**) See allgemeine Weltgeschichte.

Saa svagt end hans Mongalers Antal var, udsvede dog Timurtasch begierlig den Hevn, han holdt for sin Pligt. Han bekrigede uophørligen mod Vesten den forgudede Præst, som i Lassa lader sig tilbede: og mod Østen streifede han i de til China grænsende Provintser. De uforsonlige Krige, han førte mod sine Forfædres Fiender, vante hans Horder til Vaaben; de bleve de tapperste blant alle de Stammer, som adlydede Tschengis Sønnesønner. Seieren belønnede deres Mod, de bleve alle deres Naboer frygtelige, og den Tillid, de havde fattet til sig selv, giorde dem næsten uovervindelige.

Engang havde Timurtasch giort et Indfald mod Vesten; han var med et udvalgt Rytterie kommet til Søen Zila, da han fra en liden Høi saae et stort Følge af Tibeter nedkomme, som med en i Ørkenen usædvanlig Pragt tog Veien mod Lassa. Paa en Elephant var sat en glimrende Throne, og Silke Omhæng skiulte den Person, som sad paa dette kongelige Sæde. Et Antal malede Vogne syntes at være besat med Fruentimmere; andre Vogne førte Kostbarheder og fyrsteligt Boehave; mange Faner zirede Optoget, endog de Bevæbnede, som bedekkede det, vare meget kostbarere klædte, end Dalai Lama's Undersaattere ellers ere.

Som en Falk, der slaaer ned paa den forskrekkede Heire, styrtede Timurtasch ind blant Præstens Folk. De flyede, og efterlod Seierherren det uskatteerlige Bytte.

Fyrsten nærmede sig Elephanten, begierlig nøiere at kiende sit Bytte. Forhængene aabnede sig; en Skiønhed i kongelig Prydelse viste sig, og bad Seierherren i et ubekiendt Sprog om Forskaanelse. Timurtasch havde aldrig elsket, ei heller havde han blant de mongalske Fruentimmere seet nogen Gestalt, som havde kundet lokke ham. Den fangne Fyrstinde var af en Skiønhed, mod hvilken alt, hvad Timurtasch havde seet, syntes vanskabt. Hun havde en Indvaanerindes af Kaskmir smidige Gestalt, ophøiede Øienbryne, store og funklende Øine og ædle Træk: hun var ligesaa ophøiet over sit Lands Skiønne ved sin egen indtagende Smukhed, som ved Fødselen; thi hun var en Datter af dette lykkelige Lands Konge, som man tilførte Dalai Lama *) til Brud, et nyligen forgudet ungt Menneske.

Ti-

*) Dalai Lama er endnu i vor Tid et forgudet Menneske. Lama, eller Tanguternes og Tibeternes Præster, lære Folket, at Fo besieler Dalai Lama; naar den formeente Gud døer, bliver et ungt Menneske, der er den Afdøde ligt, udvalgt til den Ære, at besættes af Fo. Til saadant et ungt

Men-

Timurtasch følte Bevægelser i Hiertet, som vare ham nye. Hans Hierte havde ikke fornummet andet, end Seiervinderens Brusen i Blodet, og den raae Fornøielse, en mættet Hevn giver. Paa engang følte han, at der kunde være større Fornøielser; han haabede nu af Kierlighed uendelig mere Lyksalighed, end han havde nydt af Berømmelse og Hevn. Han begegnede Fyrstinden med den Høflighed, som opvælder fra Hiertet, og ikke er bunden til Sæder eller Vaner. Hans Øine og Gebærder sagde hende, at hun intet havde at befrygte af ham, og at hun hos Mongalerne skulde nyde samme Æresbevisninger, som hun kunde have haabet i Lassa. Han løslod den største Deel af hendes Følge, og tog allene dem af hendes Fruentimmere med sig, som Fyrstinden selv valgte. Han satte hende paa en rask Hest, og ilede med hende til Bierget.

Den hele Horde tilbad den seierrige Timurtasch, og enhver bestræbte sig for at bevise den deilige Fangne sin Ærbødighed, mod hvilken Fyrstens Kierlighed ingen Hemmelighed var. Hun lærte det mongalske Sprog af hendes Elsker; han var endnu ung, og skiønt hans Ansigtstræk bare en Mongals

Menneske førte man Fyrstinden af Kaskmir; thi i Henseende til sandselige Lyster er han et Menneske.

Kiendetegn, gav dog hans muntre Siel hans hele Person Liv og Værdighed. De østerlandske Fyrstinder pleie at overgive sig til den, Skiebnen tilfører dem; de ere aldrig i de Omstændigheder, at de kan giøre Sammenligning og tillade sig et Valg. Scheheristani, saa heed den kaskmirske Kongedatter, lod sig hendes Overvinders Kierlighedsbevisninger befalde, og blev hans Gemalinde.

Timurtasch havde nu høiligen fornærmet Tibeterne; han fordoblede sine Indfald mod et Folk, af hvilket han maatte befrygte den bitterste Hevn, og hans hele Liv var en Rad af smaae Seiervindinger. Hans deilige Gemalinde nedkom med en Fyrste, som var hendes eget Billede. Han havde intet andet af Mongalerne, end et utretteligt Legems varige Styrke, for resten var hans Vext usædvanlig, som paadrog ham Navnet, den Lange; hans Øine, hans Ansigtstræk, hans Farve, lignede hans elskværdige Moders, og hans Siels Adel fremskinnede af hans hele Dannelse, og af alle hans Gebærder.

Hans Fader opdrog ham selv i en seythisk Fyrstes Øvelser. Ingen blant Mongalerne skiød visere, ingen tæmmede en fyrig Hest med mere Mod, ingen kæmpede med større Færdighed, og ingen i Svømmen modstod standhaftigere Kokonors kølige Bølger. Han fulgte med Henrykkelse sin Fader,

naar

naar han i det Tykke reiste den frygtelige Tiger, og hans hele Hierte kogte, naar Timurtaschs Lanse giennemborede Uhyrets Hierte. Usong, saa heed Scheheristani's unge Søn, vænnede Schongar *) til Rov, han udholdte i sine unge Aar utrettet paa Jagten, og udloe Fare og Møie.

Timurtasch havde endnu blant sine Paarørende nogle af de troe Chinesers Sønnesønner, som ikke havde villet underkaste sig Mings uretmessige Herredømme, og hellere fulgte de flygtige Iwer i deres Ulykke. En viis Mand af denne Slegt, der ikke mindre udøvede, end kiendte Confuciuf's Lære, blev valgt til at danne den unge Fyrstes Gemyt. Begierligen modtog Usong en Lære, der stemmede overeens med hans Tilbøieligheder: han fandt i sin egen Natur, at det, at være retfærdig, god og ædelmodig gior den, som er det, lykkelig. Hans Hierte brændte efter den ædelste Bersmmelse, at være den beste, den viseste, den retskaffenste blant dem, man opdrog med ham. Med samme Lyst, som drog ham til Legemets Øvelser, lagde han sig efter det, der zirer Sielen. Han læste endeel af Schuking *), og udskrev de smuk-

*) En nordisk hoiagtet Rovfugl.

**) Schuking er en af Chinesernes kanoniske Bøger, hvori de gamle Keiseres og deres Ministres Raad ere optegnede af Confucius.

keste Steder. Hans Siel var stor nok til at fatte forskiellige Tiders og forskiellige Folks Dyder og Fortrin.

Under sine beundrende Forældres Opmuntringer var Usong nu blevet fiorten Aar; men hans Kræfter vare komne til en større Modenhed, end hans Alder syntes at tilstæde. Han brændte af Begierlighed i en virkelig Krig at erhverve sig Bersmmelse og Erfarenhed, og dog havde han intet Haab at bekomme Tilladelse dertil af hans elskende Fader. Mongalerne belavede sig til et Indfald i Schensi: det udvalgteste Mandskab rustede sig til Felttoget mod Tschengidernes gamle Fiender. Usong besluttede hemmeligen at bivaane dette Streiferie. Han forsynede sig med Hest og Vaaben, og en ukiendeliggiørende Klædning, og tog ingen med, uden hans fortrolige Scherin, der i Dyder og Legemsstyrke var ham ligere, end nogen anden Mongal, men noget ældre. Han foregav en Jagt i en Egn, der laae længst fra Veien til Schensi. Han tog Tiden i agt, da Mongalerne vare en Dagreise fra hans Faders Telt, og opnaaede dem paa Veien. De antoge ham for en til dem kommende Mongal af en venskabelig Horde, og Toget fortsattes, imidlertid den bekymrede Timurtasch i alle vestlige Egne ængstligen lod søge efter sin savnede Søn.

Scyt-

Scytherne svømmede over den gule Flod, og undgik den store Muur. De giennemstreifede et i Sikkerhed og sine Handteringer oppassende Folks Bopæle, og samlede et umaaleligt Bytte. Men en hevnende Fiende ventede paa dem.

Liewang var Zongtu *) i Setschuen og Schensi, en viis og retferdig Herre, som med Hiertets Fortrin forenede alle Forstandens Gaver: Confuciuf's værdige Sønneson. Han fordristede sig ikke, at modstaae Mongalernes første Hidsighed. Men han opbiede deres Tilbagetog, naar de med et betyngende Bytte, i største Sikkerhed, og med den Uagtsomhed, som er en Følge deraf, vilde vende tilbage til deres Ørken. Han valgte en smal Dal, mellem skovbegroede Høie, hvorigiennem Scythernes Vei faldt. Han opbød de meest øvede af sine Krigsfolk, hvilke i denne Provints ere mere behiertede end i det sydlige China: han tog en Mængde af de Krigere med, som af Jern-Rør drive Blye-Kugler ved et antændt Stovs Magt, et Gevær, som langt dødeligere saarede end Scythernes Pile, som Mongalerne ikke kiendte, og intet lige morderisk kunde modsette. Han førte og med sig store Metal-Rør, som bleve trukne af Heste, og kastede tunge Steenkugler fra sig med en Magt, som ingen Muur kunde modstaae, og som

*) En Underkonge over to Provintser.

blant en sammentrængt Hob anrettede en tilintetgisrende Ødeleggelse.

Mongalerne foragtende deres Fiender kom uden Bekymring i den ulykkelige Dal, hvor deres Undergang var dem beredt. Formedelst Fangernes og det rige Byttes Mængde droge de langsom derigiennem. Plutseligen skrallede Biergene af de dræbende Ildrørs Knal; Døden regnede paa de tappre Scyther fra Høiene og Buskene; de nød ei engang den Trøst at see deres Fiender, og døe fegtende. Usong, hvis usvede Mod af en medfødt Drift havde bragt paa det farligste Sted, og til Bagholdet, opmuntrede sine nærmeste Venner. Iler, raabte han, tilbage fra Drabens Dal, og falder Fienden i Ryggen. Et ringe Antal af de Kiekkeste fulgte, og han stødte paa Zongtu's Livvagt. Den unge Helt aabnede sig Veien med Sabelen, og trængede sig ind paa den forgyldte Drage, Tegnet paa Underkongens øverste Magt: han smigrede sig, selv at fælde Feltherren, og at bane sig Veien til Hiemtoget over de dræbte Fiender. Men Fyrstens kiekke Følges Tal var for ringe, de bleve omringede, endeel fandt paa Chinesernes Pikke Døden, og de øvrige bleve giorte vaabenløse.

Usong var kommet Zongtu saa nær, at denne Underkonge kunde kiende hans Ansigtstræk. Liewang

ansaae

ansaae ham for en Fremmed fra det længst fraliggende Vesten, og kunde ikke entholde sig fra at beundre hans Skabning. Han befol at tage det deilige unge Menneske fangen, og Befalingen blev letteligen iverksat, saasom Usong var faldet under hans dræbte Hest. Man bragte ham og hans Ven med andre Fanger til Hovedstaden i Schensi, den umaalelige Singan, som i Størrelse intet efterginer den keiserlige Residents, Pecking. Liewang blev modtaget som Landets Befrier, og Folket, der i ham havde beundret saa mange Dyder, fandt i hans seierrige Krigs-Klogskab nye Grund til at ære ham.

Forretningernes Larm havde hindret Underkongen at tale med den fangne Fremmede; han havde allene ladet ham spørge om hans Fædrenelands Navn, og hvorfor han var indfaldet i et fredeligt Land? Usong kiendte China's mistroiske Love; at udgive sig for en Iwer, var en mod sig selv afsagt Dødsdom; han lod derfor Underkongen blive i sin Vildfarelse, og man holdt ham for en Mongal fra en af de fraliggende og bedre dannede Horder. Man anviste ham sit Opholdsted hos Gartneren ved Palæet, hvor han tillige skulde vogte de fremmede og sieldne Dyr, som Underkongen, især til sin Datters Tidsfordriv, underholdt.

Liosua var ti Aar gammel, sin vise Faders eneste Datter og eneste Lyst. Hun havde meget tidligen mistet sin Moder, en Fystinde af den keiserlige Stamme, Ming. Liewang forenede sit hele Hiertes Ømhed i Kierlighed til dette indtagende Barn. Hendes Dannelse var overmaade deilig, men hendes Gemyt opfyldte alle den kiendende Faders Ønsker. Mildhed, Ædelmodighed, og børnlig Kierlighed vare forbundne med den fineste Vittighed og de munterste Sielens Gaver. Hun øvede sig i Landets Videnskaber, og opfyldte sin Hukommelse med de gamle Vises *) Lærdomme, disse Halvguder, der blant Menneskene først havde opfundet Orden og Love.

De Flygtende af de slagne Mongaler kom imidlertid sorrigfulde til Bierget Ulan, og af det savnede unge Menneskes Beskrivelse maatte Timurtasch formode den ulykkelige Vished, at hans ædle Søn ogsaa havde sat Livet til. Usong vidste intet Middel at tilmelde sine Forældre sit Opholdssted: Bekiendtskab med een af Iwernes Arvinger vilde have været dødeligt saavel for ham selv som Budet. Den unge Fyrste bar sin Skiebne. Hans Gemyts medfødte Munterhed giorde ham den nedrige Stand taalelig, og hans Nysgierighed fandt en behagelig

Næring

*) Yao, Schung, Yu, Wuwang, Wenwang.

Næring i de Blomster og Dyr, han vogtede. Men han blev ikke længe i denne ydmygende Forretning.

Bag Underkongens Pallas laae store Hauger. Fra en *) nærliggende Høi opvældede Vand i Mængde, som deels blev samlet i Damme, der tiente sieldne Fiske, og skiønfiedrede Vandfugle til Opholdssted, og deels som slangeformige Strømme løb giennem en Skov af forskiellige slags Træer, der vare plantede snart enkelte, snart i Loninger, snart i Rader. Giennem en Dal, omgivet af bevorne Høie, randt en klar Bek, og endte sig ved en Klippe, som ogsaa Konsten havde opført, og hvorigiennem en hemmelig krumløbende Gang førte til en anden Hauge. Denne endte en Buskatse, som syntes ugiennemtrængelig, og dog var der en Fodstie aaben, som førte til et Tempel paa Høien.

Liosua havde i den næste Hauge ved hendes Værelser Guldfiske, som hun havde lært at tage Føden af hendes Haand; hendes uskyldige Ungdom fandt en Fornøielse i at giøre endog stumme Skabninger, som ikke kunde takke hende, lykkelige. Hun sysselsatte sig med denne hendes Goddædigheds Spøg, men som hun bøiede sig for meget forover, styrtede hun i Dammen, og blev strax henrevet af Vandet.

Hendes

*) Saaledes ere Haugerne og Palærne i China beskafne.

Hendes Fruentimmere skreg og ilede saa meget, som Chineserinders sammenkrympede Fødder tillode, til den ulykkelige Dam; men de vare komne for sildig, havde Usong ey været hastigere.

Vel var Haugen, der var valgt til Fyrstindens Fornøielse, ham, og alt hvad der ei bar Navn af Fruentimmer, forbuden. Men i en nærliggende Busk var han just sysselsat med at fange en Guldhøne, hvis ildrøde Farve forraadede hende under Bladene, da han fornam de afmægtige Fruentimmers Skrig. Hans Fyrighed tillod ham intet Overlæg: han svingede sig over Gitterverket, kastede sig i Dammen, og i Øieblikket var han paa Landet med den reddede Fyrstinde.

Hun var uden Følelse, og han maatte omfavne hende, for at løfte hende op. Han saae hendes vansmægtende halvtillukte Øine, og en ulignelig Yndighed i hendes endog i Skrekken selv milde og rolige Ansigt. Hun drog endelig et Suk, i det han søgte at opmuntre hende, og saae paa sin Befrier med en Venlighed, i hvilken en yndig Skattering af Skamfuldhed blandede sig, og overgydede de blege Kinder med en svag Rosenfarve. Usong overleverede hende til de af Glæde raabende Opvarterinder, og begav sig hastig bort; thi han kiendte Rigets Sæder, og den strenge Iver, med hvilken Lovene vaage over Fruentimmerets Dyd.

Man

Man bragte Liosua i hendes Kammer, og i hendes kierlige Faders Arme. Liewang ærede Sæderne, men hans Siel var for stor til at hevne deres Overtrædelse paa en Fremmed, der havde styrtet sig i den sienſynligſte Fare for at redde det, der giorde Underkongen Livet taaleligt. Han lod Usong kalde. Unge Fremmede, sagde han, jeg er dig uendelig forbunden, hvorledes kan jeg belønne dig?

Usong saae paa Underkongen med den Frimodighed, som hans ubebreidelige Fødsel gav ham, og betænkte sig et Øieblik. Hans muntre Siel forestillede ham tillige sin Frihed og hans Forældres Fornøielse, men og den Fordeel, at lade sig danne efter Chinesernes Viisdom. Hemmeligen blandede sig og den unge Fyrstindes yndighedsfulde Billede i hans Beslutning, og gav Udslaget. Ærværdige Herre, sagde han, jeg er en Fremmed, jeg kiender noget af Landets Viisdom; men jeg er ung, forund mig, at lade mig underviſe i et Lands Love, Skikke og Videnskaber, som fra Tidernes Begyndelse er Middelpunkten af Orden og offentlig Lyksalighed.

Det var ikke undgaaet det ædle unge Menneske, hvor mange Fortrin det rige, det befolkede, det dyrkede, det lærde, det vise China havde for hans forvildede Fædreneland. Han begreb, at hans Mongalers Gemytter endnu ikke var fordervede, og ligesaa

saa uskyldige som Naturens Haand havde skabt dem: han indsaae, at allene Mangel paa Indretninger og Videnskaber giorde dem til Barbarer, som vare oplagde til at blive et lykkeligt Folk, naar en Lovgiver vidste at anvende det meget Gode, der laae skiult i disse raae Ædelstene. Og denne mit Folks Velgiører kan jeg blive, sagde hans Hierte, ikke med Ord, men med den mest levende Følelse, som uden Mellemtid, og uden Ord, er Hiertets Sprog.

Unge Fremmede, sagde Underkongen, du attraaer Viisdom, du skal bekomme den; du er fri, og jeg skal drage Omsorg for, at du bliver underviist.

Underkongens Gavmildhed strakte sig og til den troe Scherin; han fik sin Frihed, at intet Ønske skulde blive tilbage for den kiere Usong. Denne unge Fyrste bestræbte sig for, under de fortreffeligste Mestere, som Zongtu gav ham, at giøre sig China's gamle Beherskeres Viisdom nyttig; han fandt i disse Fyrsters Billighed, i deres Bestræbelser for Folkets Lykke, i deres Afhold fra al Egennyttighed, og i deres herskende Lyst til Orden, noget indtagende, der ophøiede hans Hierte. Saa havde jeg tænkt, saa havde jeg handlet, sagde Usong til sig selv; han troede ei det vanskeligt, som var got. Han kiendte endnu ikke de Vanskeligheder, Menneskevennen finder, naar han vil giøre got.

End-

Endskiønt Chineſernes Sæder forhindrede ham i at ſee den elſkværdige Liosua; var hun dog hans Hiertes behageligſte Beſkieftigelſe. Han udſandt tuſende Midler for at aabne ſig et ſlags Tilgang til hende; og da alle hendes Tienerinder elſkede i ham en tilbedet Fyrſtindes Befrier, befordrede de med Glæde hans Henſigter. Snart fandt han ſieldne Blomſter paa Biergene, og blomſtrende nipponſke Træer i de Stores Hauger, og lod dem bringe til Fyrſtinden; ſnart var det de meeſt ſpraglede Fugle, hvis Fangſt havde udgiort endeel af hans ſcythiſke Opdragelſe; ſnart nye Digte, ſom han afſkrev hos ſine Læremeſtere. Han erfarede hendes Fødſelsdag, ſom var en Feſt paa Palæet, og heftede hemmeligen paa en Pyramide i Fyrſtindens Hauge nogle Vers, hvori han misundede Mings *) Lykke, under hvilken Phoenix var født. Fyrſtinden loe, og optog venſkabeligen alt det, der kom fra Uſong, med en ungdommelig Uſkyldighed.

Dog

*) Keiſerſtammen af Tſchengiſ's Sønneſønner hedde Iwen, Hongwu's Stamme, ſom herſkede til nærværende Keiſerdomme, hedde Ming. Chineſerne have og deres fabelagtige Fonghoang, en Phoenix, om hvilken de troe, han viſer ſig allene under Rigets lykkelige Beherſkere.

Dog glemte han ikke, at han var en Fyrste, og født til at sørge for et Folk. Han forsømte aldrig Underkongens Forhørtimer: han beundrede, hvorledes den erfarne Viisdom i et Øieblik opløste Knuden i Retssager, og udfandt Nøglen til Labyrinthens Aabning. Han saae med Fornøielse de Anstalter, ved hvilke Liewang afværgede Mangel: han erkiendte den Klogskab, ved hvilken han holdt Landmandens Rettigheder i Ligevægt med Borgernes Fordeel, og vidste saavel at belønne Bondens Sveed, som at forskaffe den arme Haandverksmand Livets Nødtørftigheder for en billig Pris. Usong følte, at han ikke bestandigen skulde nyde denne Skoles fortræffelige Underviisninger, og ilede at opklare sig med det Lys, Underkongens Indsigter gave fra sig.

Men Fyrsten var for ung og fyrig til at hans Kierlighed længe kunde blive fortiet. Han havde tilbragt to Aar i Singan, da endeligen hans bestandige Bestræbelser at behage Fyrstinden, begyndte at mishage de nidkiereste blant hendes Fruer. Allerede havde han fordristet sig til at betræde den Hauge, i hvilken Fyrstinden forlystede sig, og som for ham var en forbuden Helligdom. Han udfandt bestandigen nye Anledninger, som kunde undskylde hans Frihed. Blant Blomsterne, han lod bringe til hende, vare ofte Vers skiulte, hvis almindelige Udtryk dog altid

inde-

indeholdt noget, som allene den unge Skiønhed, han tilbad, kunde tilegne sig. Han lod Vidner om sin Kierlighed brænde i den klareste Ild: han indviede de Steder selv, Liosua berørte, med de kielneste Sindbilleder.

Endeligen troede Fruerne sig forpligtede at tilmelde Underkongen den Fremmedes Ubetænksomhed. Den vise Herre overveiede, hvad Rigets Sæder og hans egen Ære fordrede, og hvad Usongs elskværdige Egenskaber og lykkelige Tieneste formaaede derimod. Han lod Timurtasch's Søn kalde for sig, og sagde til ham: Unge Menneske, Slangens Søn friede til Dragens Datter; men Dragen spurgte ham, hvor er dine Vinger? Paa engang opstod i Fyrstens Hierte Erindringer om Oguz og Tschengis, Kublai's*) Herlighed og hans Slegts hele Storhed; han svarede med et sat Væsen: Slangens Søn havde Vinger, men man saae dem ikke. Dette Svar mishagede den alvorlige Herre. Skulde Usong blive bedre underrettet, vil han erindre sig, at den stormægtige Mings Datter ikke er født for at boe under en scythisk Telt. Usong vil indsee sin Forbrydelse, og ikke, da han opholder sig her for at lære Rigets Love og Sæder, ved utilladelige Tilbøieligheder berøve sig Midlerne at blive visere. Hastig

*) Den første chinesiske Keiser af Stammen Iwen.

foer Usong op ved denne Bebreidelse: rev sine Klæder i tu og viste Underkongen det gule Belte, et upaatvivleligt Tegn paa det keiserlige Blod. Han stod der i en fornærmet Keisersøns Majestæt. Iwens Søn, Tschengis Sønnesøn, tør ikke befrygte nogen Sammenligning med Ming. Send mig nu til Døden, din Foragt er mig bitrere.

Liewang elskte Usong; han blev forskrekket over den farlige Tilstaaelse, og vilde ikke fatte nogen overilet Beslutning. Han lod det af Vrede blussende unge Menneske føre i et Kammer, og uden Fornermelse omhyggeligen bevogte. Den følgende Dag kaldte han Fyrsten paa ny for sig, og sagde til ham med et fat Væsen, som er de chinesiske Statsbetientes største Fortrin, og desuden ofte maae erstatte Viisdommen selv hos dem; Usong kan ikke længere leve i Riget; at beskytte ham var en Utroskab, jeg skulde begaae mod Himlens Søn *). At vende tilbage til sit Fædreneland kan ei heller tillades ham. Iwerne ere af Skiebnen bestemte til Undergang. Men vil han forpligte sig at tilbringe sit Liv i et af de længst fraliggende Lande, ved Jordklodens yderste Ende, kan maaskee Viisdommens Sæd naae Modenhed hos ham, og bære Frugter blant et andet Folk.

Usong

*) Keiseren.

Usong svarede med en sand Tschengiders Storhed: Det Land vil være mig det kiereste, som er længst fra Mingernes Throne.

Liewang lod Fyrsten gaae fra sig; han skrev strax til Underkongen af Quangzscheu *) „en Fremmed er af vigtige Aarsager forviist Riget; men da han har ladet see Tegn paa Dyd: blev Zongtu ombedet af ham, at lade denne Fremmede bortføre paa et af de til Landene mod Vesten længst fraliggende gaaende Skibe; dog maatte han medgive ham det, Liewang havde ladet følge med ham til Livets Nødtørftigheder".

Usong saae sig nu tvungen til evig at forlade den elskede Liosua; ung, som han var, kunde han ikke entholde sig fra at forsøge, at tage den sidste Afsked med hende. Han og hans Ven Scherin udspeidede alle Øieblik, i hvilke den unge Skiønhed opholdt sig i Haugen, og det lykkedes Usong, just ved den Dam, af hvilken han havde reddet hende, uformodentligen at kaste sig for hendes Fødder. Himlens Datter **), sagde han, Usongs Dyd, og ikke hans Fødsel, var dine ikke værdig. Hvorfor har jeg ikke en Schungs Fortrin! Hvorfor kan jeg ikke

*) Europæernes Canton.

**) Som en Datterdatter af Himmelens Sønner, Keiserne.

haabe at blive en nye Yu's Søn *)! Han taug, og Taarer opsteg første gang i hans brændende Øine.

Den rørte Liosua erindrede sig, hvad Sædernes Strenghed fordrede; hun begav sig bort, og sagde gaaende: Usong er en Fremmed, og kiender ikke vore Skikke, man maae tilgive ham. Men da hun langsom nærmede sig hendes Fruer, kunde hun ikke undgaae Bedrøvelsen over at skilles fra en elskværdig Fyrste, der paa samme Sted, med sit eget Livs Fare havde reddet hendes. Hun saae sig engang endnu om efter ham, hendes Øine sagde ham, med en sædelig Skamfuldhed, paa det tydeligste, at hun ikke forlod ham gierne.

Usong forstod Sproget; Hiertet lærer det af Naturen; han sprang op, og hastede halv henrykt, og halv fortvivled til Buskatsen.

Dagen kom, da han med den troe Scherin maatte reise. Han fandt i Quangzscheu Rigdomme af Guld, af Silke Tøier, og af alle de i China saa arbeidsomme Kunsters Verker. Ogsaa Schuking, og de gamle Vises hellige fem Bøger, vare blant Liewangs Foræringer, og i en af dem fandt han et Brev fra Underkongen.

Nu

*) Yu tog i det andet Dynastie Schung formedelst hans Dyder til Svigerson og Thronfølger.

Nu jeg ikke mere skal see den ædle Usongs Ansigt, formaner jeg ham, som en Fader formaner sin for evig bortreisende Søn, uafbrudt at elske Viisdom og Dyd. Usong har Gaver, som kan giøre ham til en nyttig Fyrste: vil han anvende disse Evner, kan han haabe af Himmelen, at blive et Redskab til dets Godhed.

Usong kyste taknemmelig og bedrøvet dette sin Velgiørers Arvegods, som var hans Liosua's Fader. Skibsfarten fortsattes uden Ophold, og Kapitainen satte ham i Land med hans Skatte i Atschin; thi intet af Rigets Skibe gik længere. Den unge Fyrste havde i Eensomheden paa Skibet giort et Udkast til sin tilkommende Levemaade: han foresatte sig at besøge Lande, hvor han kunde danne sig, Riger, hvor Viisdom blomstrede, og hvor der var en Regiering, som giorde Undersaatterne lykkelige. Han havde i Singan, og nu ved de Gamles Bøger, og ved Liewangs skinnende Exempel, ganske opfyldt sin Siel med Begierlighed, at giøre sig dygtig til at arbeide paa Menneskers Lyksalighed. Dette, tillige med hans uskyldige Længsel efter den beskedne og dydige Liosua, var hans eneste Lyst og Attraae.

Atschin stod under en krigerisk og grusom Konge. Usong havde i China fattet Kierlighed til den Skaansel, hvormed man, endog mod de hev-

nende Love, forsvarer ethvert Menneskes Liv, saa længe det ikke utaaleligen forstyrrer sine Medborgeres Selskab. Her saae han alle Dage, allene efter Kongens Befaling, uden Forhør, uden Forsvar, uden Overbeviisning, og ofte uden Skyld, dem at kastes for Elephanterne, eller dse for Sabelen, paa hvilke Regentens Uvillie var falden. Saaledes vilde en Tiger regiere, sagde han, om Himlen kunde tilstæde Tigre at regiere. Ei heller fandt han i et ikke uligt Land China's Prydelser, ingen til den indenrigske Handel ved Flittigheds Haand gravede Kanaler, ingen trappevis inddeelte og dyrkede Bierge, ingen Indvaanernes Rigdom forraadende Bygninger, ingen lærde Skoler, og intet uden Skove, og Hytter, hvori Slaver krummede sig.

Hos den chinesiske Kiøbmand, i hvis Huus Kapitainen paa Skibet fra Quangzscheu havde efterladt ham, fandt han en Mullah, en for hellig anseet Hadschi*), som var kommet tilbage fra sin Reise til Mekka, og forstod noget af det chinesiske Sprog. Den unge Fyrstes Udseende indtog alle, og hans venskabelige og ædle Væsen vandt ham alle Hierter. Mullah erfarede af Usong, at han søgte et Land, hvor Indvaanerne vare lykkelige, og Dyden stod i An=

*) Saa hedde de, som have giort en Pillegrimsgang til Mekka.

Anseelse. Unge Mand, sagde Mullah, alle disse Østerlænder staae under haarde Herrer, og under ingen andre Love, end Regentens Villie. Men længere mod Vesten ligger et Rige, Misr *) er dets Navn, som har en Lighed med dit Fædreneland, men mere krigerisk. Det er, som Taising, med Graver giennemskaaret: en Flod kommer fra det inderste Sønden, og fylder paa en fastsat Dag Graverne, og ved dem hele Landet, med et velsignende Vand, hvorved det bliver frugtbart. Saa vidt Øiet rekker er Egypten en Hauge, hvor den goddædige Natur ved mindste Hielp giver en tredivefold Høst. Ranke Palmetræer beklæde dens Busker, og en udbredt Skibsfart fylder dens Havne med Østerlændernes Arbeider, og med de konstige Folks Flittigheds-Verker, som ligge endnu længere mod Vesten.

Men Misr har endnu et større Fortrin; allene Fortieneste gisre der Fyrster, og af Fyrster Konger. Under fire og tyve Fyrster er Riget deelt; ingen følger sin Fader, de ere alle deres Gierningers Sønner. Een af dem, hvis Fortrin udmerker ham til Valget, bestiger Thronen; han er altid en Fremmed,

*) Det østerlandske Navn paa Egypten.

og oftest en Slave *), som ved Lydighed og Nød er trukket til sine Kræfters Anstrængning, og ved Forretninger selv er blevet dannet. Misr er Fortienesters Fædreneland, og den belønnede Dyds Tempel.

Usong fandt Behag i Mullah's Raad. Saa snart Aarstiden var gunstig, seilede han til Dschidda, hvorigiennem nogle Mohamedaner foretog en Pillegrimsgang til Mekka, og Mullah, hans Ven, gik anden gang til sin Prophets Grav. Den lange Skibsfart gav Usong Leilighed til at giøre sig det arabiske Sprog bekiendt, hvori Mullah underviste ham. Han læste Koranen med en slags Fornøielse. Det naturlige Lys førte ham til en eneste Gud, og han fandt, at de chinesiske Vise tale for sielden, for koldt, for fremmed om Gud. Tien, sagde Usong, er Rigets **) og Keiserens Gud; men her finder jeg en Gud, som er min Gud, og ethvert Menneskes Gud. Allene Miraklerne, hvorom Usong udi China intet havde hørt, ei engang Navnet, og som, indvævede i Bonzernes Troe, vare de Vises Asskye,

tilled

*) Man har negtet dette; men i Usongs Tid, og til den mammelukkiske Regierings Omstyrtning, bleve allene Slaver satte paa Thronen; ogsaa under Osmannerne blev denne Lov for Beyerne, som regiere Egypten under en Paska. Ali-Bey, den nærværende Sultan, har været en Slave.

**) Keiseren ofrer allene Tien.

tillod ham ikke at sette en fuldkommen Troe til Koranen.

I Dschidda forlod Usong sin mohamedanske Ven, Mullahen, og fandt et Fartøi, som førte ham til Suez. Til Alkahirah *) kom han just den Tid, da Sultanen i en riig Konges Pragt uddeelte Befaling at aabne Kanalerne, som indlade Vandet fra Nilen. Rigets Fyrster, og de zirkasiske Krigeres Høvedsmænd, lode sig see i de kostbareste Klæder, og paa de smukkeste arabiske Heste. Hele Egypten helligholdt sin største Frydefest, og den almindelige Glæde udtrykte sig i tusende Lege. Usong fandt selv noget prægtigt i en Befaling, et Menneske gav, at et Rige skulde blive frugtbart. Han troede et Øieblik alle de Fortrin, Mullah havde tillagt Egypten.

Men da han saae det forvirrede og urene Alkahirah: da han sammenlignede den i Egypten herskende Uorden med Chinesernes nøiagtige Politie: da han bemerkede de zirkasiske Krigsfolks Overmod, der holdt det øvrige Folk som Slaver: da saa mange Oploeb skeede under de regierende Mammelukker selv, og da snart den og snart hiin Bey blev overfaldet og dræbt af hans Modstandere: da Usong erfarede, at Tyverie var Indvaanernes almindelige Sædvane,

og

*) Cairo.

og at isteden for Love de Mægtiges Villie allene regierede, blev hans ædle Siel ganske modløs. Skulde da Viisdom og Dyd allene findes i China, Mingernes Rige, sagde han, og sukkede!

Han fandt og snart ved sit Ophold i Misr, at ikke Fortieneste, men Vold ledte til Lykke, og at den blant Fyrsterne, hvis Sabel grusomst havde farvet sig i Brødres Blod, besteg Thronen. Usongs i Kierlighed til det Retfærdige og Gode opdragne Siel afskyede et Land, hvor han fandt intet af begge.

Han giorde sig imidlertid bekiendt med Fremmede af alle Folk, som Handelen drog til Egypten; hans Hensigt var at udforske, om der dog ikke blant de vesterlandske Riger gaves noget, hvor man kunde haabe at antreffe Viisdom og Dyd? Han indfandt sig i de Huse, hvor Kiøbmændene fra alle Lande forsamlede sig ved den ny opfundne Drik, der blev søgt som en uskyldig Forfriskning for den matte Siel *), og der kom han i Omgang med en Ædel fra Venedig, som med denne Fristats Gesandt, hans Morbroder, var reist til Alkahirah; hans Navn var Katharin Zeno.

Usongs Væsen var indtagende, og han opvakte Nysgierigheden ved Fraligenheden selv, fra hvilken han kom; en Indvaaner fra China, for hvil-

*) Kaffee, som da blev indført.

hvilken man holdt ham, var for en Europæer en ikke seet Sieldenhed.

Usong kom til at tale med Zeno om den vesterlandske Statsforfatning. Kommer da den ædle Zeno, sagde Fyrsten paa Arabisk, ikke fra et Land, hvor man ærer Videnskaberne, og kiender Sædernes Værdighed? Af hans Opførsel skulde man slutte, der gaves Folk, som man ubilligen tillegger Navn af Barbarer. Zeno smilede: ansee Morgenlænderne os for usædede, giengielde vi denne Ubillighed med vor. Een af os (Marc Pol) har fortalt os noget om Kathai's Storhed og Viisdom, men i Almindelighed ansee Europæerne sig ene for sædelige. Og virkeligen, naar Usong saaer seet Lovene, Ordenen, Gudstienesten, Konsterne og Krigstugten i Venedig, vil han tilstaae os, vi have for det Folk, hos hvilket vi begge leve, virkelige Fortrin.

Zeno's Fædrenestad opvakte Usongs efterspørgende Nysgierighed, og han betalte sin nye Ven med Efterretninger om China. Han saae selv paa Varene, som paa denne Fristats Skibe kom til Alexandrien, Konsternes blomstrende Tilstand. Skibene vare bedre byggede, og bequemmere indrettede, end i China, og alle Redskaber forraadede Smag og Opfindelse. Usong fattede letteligen den Beslutning, da Zeno's Morbroders Aar just vare udløbne,

at

at seile med begge til Venedig. Han lagde sig med sin sædvanlige Fyrighed efter det velske Sprog, og at kiende Bogstaver: en ved megen Vindstille forlænget Skibsfart hialp ham, at øve sig i begge, og i Venedig var han snart i Stand at forklare sine Tanker.

Denne stolte Stad stod da paa Velstands høieste Spidse. Aldrig havde Tyrus forhvervet sig en saadan Overmagt i Handelen. Under Hertug Thomas Mocenigo, kort før Usongs Ankomst, eiede Venedig over tre tusende Skibe, som vare besatte med sex og tredive tusende Søefolk: dens Rigdom var næsten umaalelig. Den sendte alle Aar Varer for ti Millioners Værd i Guldmynter til fremmede Havne, og vandt allene paa Fragten to Millioner. Den hele Handel fra Indien gik over Alexandrien til Venedig, og Venetianerne vare almindelige Kiøbmænd for alle vesterlandske Folk.

Usong blev virkeligen forundret, da han saae Venedigs høie Taarne lidt efter lidt at hæve sig op af Bølgerne. Han havde seet i China større Stæder, men den blotte Tanke, midt i Havet at bygge en Hovedstad, hele Rigers Beherskerinde, var for ham mere end menneskeligt. Han fandt meer Fasthed i Steen-Bygningerne, meer Pragt i Templerne, rigere Tsihuse, og en Gudstieneste, der havde meer

An-

Anstændighed, end Bonzernes barnagtige Guderstieneste, og som viste meer Andagt, end Forfædrenes kolde Dyrkelse.

Men intet var forunderligere for den unge Usong, end Statsforfatningen. Begrebet om en Fristat var endnu ikke opstaaet i det despotiske China. Man troede mange Guder, men forestillede sig ikkun een Konge mulig. Men at Ædle med lige Magt regierede med hinanden, og at den Største kunde være afhængig af den Ringeste, forekom Usong som en Aabenbarelse fra Aandernes Rige, eller en Efterretning fra en anden Jordklode. Hans Forundring tiltog, da han erfarede, at alle Folk havde været frie i Vesterlandene, og bleve regierede ved deres egen, af dem selv valgte, Øvrighed. Han kunde ikke indsee Grunden, hvorfor i disse Lande en den øvrige Verden ubekiendt Regieringsmaade var brugelig: og begreb ikke, hvorledes eenstemmige Befalinger og Forholdsregler kunde forfattes af mange lige mægtige. Han saae tvende Folk: et regierende, som var det mindre, og et større, som adlydede, og aldrig kom til at regiere.

Saa sterk hans Fordom var mod de Ædles Regiering, fandt han dog i Venedig, at den kunde bestaae med det Almindeliges Beste; thi Folket syntes at være rigt, det boede i bequemme

Huse,

Huse, og dets Arbeide var ikke overdrevet. Konsterne blomstrede som i China, alt det, som kunde tiene til Menneskets Nytte og Fornøielse, blev her forfærdiget. De Ædle syntes ved deres Overmagt at være beskedne, Lovene galt og mod dem, og deres Fortrin afværgede ikke Straffen, naar de vare skyldige. Han saae ikke meer den slaviske Underdanighed, som Mennesker bevise Mennesker i China; Svøben var ikke Lovenes Scepter.

Mongalernes Fyrste fandt meget hastig, at Krigsstanden var meget bedre indrettet, end i Mings berømte Rige: der herskede blant Krigsfolket meer Orden, meer Ferdighed, meer Krigstugt, og han lærte at kiende en Drivefieder, som endnu var de østerlandske Krigsfolk fremmed, Æren. Han fornam, at Europæerne heller vælge den uundgaaeligste Død end Skam, og at flye hos mange Folk er anseet for den største Misgierning.

Man sagde ham, at den i China saa almindelige Hungersnød var et overmaade sieldent Onde, som de ferreste Mennesker i Venedig oplevede: at Statsforfatningen i nogle Aarhundrede ikke havde lidt den mindste Forandring: og at overhovedet de regierende kongelige Huse i Europa uddøde paa deres Throner, og næsten aldrig havde nogen Omstyrtning at befrygte; da i China saa ofte en ringe

Op-

Oprører, en Tschu, havde styrtet det keiserlige Huus, og overladt Tschengis's og Kublai's Throne til sine i Pøbelstanden fødde Sønner.

Jo meer Usong blev overbeviist om, at i de vesterlandske Sæder, Love og Grundsætninger laae en Sæd til det almindelige Beste, en Grund til Rolighed og Sikkerhed, og desuden en Drivefieder, som drev Menneskene til ædle Handlinger, desto meer bestræbte han sig nøiere at kiende disse Fortrin, som han maatte tilstaae Europæerne.

Zeno erindrede den nysgierige Usong, at Morgenlændernes despotiske Herredømme fornedrede Folkets Gemytter. Naar man tilskriver Fyrsten Berømmelsen for alle ædle Handlinger; naar endog de meest ophøiede Undersaatter styrtes i Støvet ved Regentens Viekast; naar beskæmmende Straffe vilkaarligen forødes paa Folket: saa falder Driften at hæve sig ved egne Gierninger. Udelukt fra Veien til Berømmelse og Ære, lærer Folket at bøie sig under Aaget, og da det intet haaber, og frygter alt, vænner det sig, med Smigrerier at forsone de Mægtige, og sætter istedenfor Ære, hvorom det mistvivler, den Fordeel, man tilstæder det, og Velyst, som det tilkiøber sig.

I Østens fleste Lande qvæler Regieringens Haardhed alle de Drifter, som skulde ophøie Folkets

Hierter. I China have de første Keisere opsøgt Dyden blant Folket, for at nærme dem Thronen; de have med deres Sønners Udelukkelse afstaaet Scepteret til den Værdigste; længe have Keiserne villigen modtaget Undersaatternes Raad, tilstaaet deres Feil, overladt de troe Tienere Berømmelsen, at Fyrsten skyldede deres Advarsler sine beste Handlinger. Men ogsaa i China er Regenternes gamle Eenfoldighed udryddet ved Smigrere. Usong tilstod det. Belønninger blive uddeelte efter uværdige Gildingers Raad, de øverste Mandariner overse Undertrykkelser, og betynge Aaget paa Folket. Endnu vinde undertiden dydige Keiseres skinnende Exempler, og de gamle Vises seierrige Veltalenhed, en Fyrstes Hierte, og overtale ham, at søge sin Fornøielse i Landets Lykke. Men det Onde er skeet, Folkets Hierte er nedtraad i Dynden, og udygtigt til enhver ædel Attraae.

Hos Vesterlænderne har Borgernes Lighed meget længere vedvaret, over hvilke Kongerne vare satte som blotte Feltherrer, som de beste Jægere, og til Anførere; men over deres Folk havde de ingen Magt. Hvad ethvert Medlem af Selskabet udrettede til sit Beste, var hans Eiendom, og Berømmelsen for hans Gierning var ham vis. Tusende slags Opmuntringer, og den fornemste af alle, Medbor-

borgernes lydelige Høiagtelse, belønnede enhver Dydig, da den avindsyge Despot anseer enhver Roes for en Virak, som allene tilhører Guderne og ham. Ikke vante til at taale Beskæmmelser, ere frie Folk høist emfindtlige mod enhver Skam, og foretrekker Døden den: eftersom at leve uden Ære er en vedvarende Elendighed.

Men hvorfor ere Fristater opstaaede i Vesterlandene, og indskrænkede Regieringer i Østen?

Zeno svarede: saa meget jeg kiender af Verdens Historie, ere ingen Fyrster eller Øvrighed i de meest ufrugtbare Lande, hvor Menneskene af Mangel paa Føde boe adspredte overalt. Man har under Nordpolen opdaget et Folk*), som lever under en Jern-Himmel, hvis Jord er Steen og Jis, og som det stormende Hav allene ernærer. Dette Folk er fuldkommen uden Øvrighed, og lever uden Love og uden Straffe. Da Jorden er for stor for dem, og de sielden have noget at strides om, saasom de intet eie fælles, leve de, næsten som de dem lignende Dyr, uselskabelige og uden Regiering.

I de kolde, men dog til Jagt bequemme Lande, leve Menneskene nærmere sammen, og Frygten for de rivende Dyr har tvunget dem til at forstærke sig ved et selskabeligt Levnet. Deres til alle

*) Grønlænderne.

Besværligheder hærdede Gemytter lade sig hverken skrekke eller tvinge, og de overgive ingen Tyran den medfødte Rettighed til Frihed. Anføreren har ikkun en indskrænket Magt, som forhen tog sin Ende med Nødvendigheden. Paa disse Grundsætninger vare oprindeligen alle europæiske Regieringer grundede.

I de mildeste Egne, hvor saa Agre kunde ernære mange Slegter, boede Menneskene tettere sammen, og byggede de første Stæder. Eiendoms Værdie var her større, og Striden mellem Borgere, og enhver Stad med de nærmeste Stæder, var almindeligere. Lidenskabernes Heftighed i disse Egne førte til Misgierninger; Misundelse og Hevngierighed sønderrev Selskabets Baand, og maatte tæmmes med Tvangsmidler. Her opstode Konger, som man betroede Magtens hastige Udførelse, saasom de skulde standse hastige Forbrydelser, og de rasende Lidenskabers Udbrud. Men engang bevæbnede med Magten, beholdte de et uindskrænket Herredømme over Østerlændernes qvindagtige Gemytter, eftersom Skrekken formaaede alt hos dem, og deres Lemmer ikke vare hærdede, hverken ved den raa Luft, ei heller ved det til Næring unndgaaelige Arbeide, som de nordiske Folk. Her opstode først arvelige, og vilkaarligen bydende Enevoldsherrer;

det

det feige Folk er vant til Aaget, og lærer ikke Navnet, Frihed, af dets slaviske Forældre.

Usong underrettedes dagligen desto lettere, saasom han bedre kunde udtrykke sig i Landets Sprog. Han foretog smaae Søereiser paa det adriatiske Hav, og saae med Fornøielse den Orden og Lethed, med hvilken Kapitainen regierede sine Folk: her seer man, sagde han, Oprindelsen og Nytten af en uimodsagt Magt: den er nødvendig, hvor den mindste Opsettelse af Lydighed omstyrter Selskabet.

Han besaae Hæren, som drog ud af Venedig mod Hertugen af Meiland, og fulgte den som Frivillig. Med Beundring saae han, hvorledes Europæerne, som en meget kort Tid forhen kiendte Skyttet, vidste meget bedre at bruge det end Chinesserne. Ogsaa dette Fortrin, sagde Zeno til sin Fremmede, er en Følge af Friheden, og Driften efter Ære. Ved den blive alle Konster levende, de opnaae Fuldkommenhed, eftersom enhver Konstner stræber at overgaae sin Medbroder. I China bliver Sønnen ved sin Faders Haandgreb, han foreſtiller sig ikke, at paa hin Side af hans Forfædres Viisdom kan være noget at opdage, han opdager ey heller noget, og overgiver sin Søn sin Konst saaledes som han modtog den af sin Fader.

De lige Geleder, i hvilke Soldaterne i Europa gaae, deres Orden i at gaae og staae, den nøiagtige Opsigt, Magtens Grader, som gaaer uformindsket fra den øverste Feltherre til den ringeste Soldat, Modet i Stormene og i de farligste Angrebs frivillige Foretagender, alt henrykte den tapre Usong. Mod Europæerne forekom hans Mongaler ham stridbare, men dog ikkun som Dyr bevæbnede af Naturen, Chineserne derimod som Slaver, dem man kan give Vaaben, men ikke meddele Mod.

Usong fandt Politiet og Rettens Pleie ikke slettere end i China. Æren, sagde han selv, holder Dommerne fra at overlade sig til Uretfærdighed, som Eftertale skulde bestraffe. I hint Rige er det allene en overordentlig Dyd, som gior en Dommer retferdig. Liewang var retferdig, men sielden skienker Himlen Landet en Liewang, og dagligen straffer den det med til fals værende Mandariner.

Endeligen begreb han, hvorledes i et Raad af lige mægtige Ædle Eenighed kunde have Sted, da de alle underskrev de flestes Beslutning. Han indsaae, at Overmagten blant frie Medregentere allene ved Overmagt i Gaver kan opnaaes, og at Tusende ikke underkaste en eneste deres Tilbøielighed, om han ikke tvinger dem ved sine Grundes Styrke, eller vinder dem ved sin Veltalenhed.

Endog

Endog heri ligger et Middel til at forhøie Driften efter Fuldkommenhed, da den bliver ikke allene Veien til Ære, men og til Magt.

Men Zeno selv tilstod ikke uden Bekymring sin indsigtsfulde Ven, at alle disse Fordele vilde forsvinde, om nogen Tid de Ædles Tal skulde blive for lidet. En Fristat er ikkun saa længe lykkelig, som dens Beherskere ere uafhængende af hinanden, og ikke ved noget andet Baand sammenbundne, end ved det almindelige Beste. I et talrigt Regieringsraad af lige Ædle kan de smaae Forbindelser af Blodet og Venskab ikke have nogen stor og skadelig Indflydelse, den strekker sig kun til faa, som de mange Uafhængende let modstaae. Naar derimod Tallet blev lidet, kunde disse smaae Forbindelser dreie Regieringens Beslutninger efter faas Villie, som forenede sig til den Hensigt. Da kunde Blodet, Venskab, den fælles Fordeel sammenknytte en saadan Magt, at de øvrige uafhængende Ædle ikke formaaede at modstaae den, og da skulde mægtige Borgeres særskilte Hensigter være stærkere, end Statens almindelige Nytte. Langt være fra min Levetid, sagde den Redelige, den Time, i hvilken en Ædel fordristede sig til at tænke sig nogen anden Fordeel, end Fædrenelandets Fordeel!

Fyrsten fra Kokonor læste, besaae og sammenlignede; han tiltog dagligen i Indsigt og Kundskab. Men en Krig, i hvilken Republiken geraadede med den mægtige Morad, kaldte ham bort fra Venedig.

Georg Castriot, en Arving af Thomas, Fyrste i Epirus, var ved sin næsten fabelagtige Tapperhed blevet Sultanens Yndling. Georg var en Helt, hans Mod var ligesaa stort som hans Legems Kræfter, og med begge kunde ingen lignes. Han følte sine Rettigheder, skillede sig fra Morad i et Slag, og berøvede ham Seieren. Han aftvang den, der bevarede Sultanens Segl, en Befaling, at man skulde overgive Arvingen af Epirus Hovedstaden, Croja, og ilede at bringe Befalingen til Virkelighed. Det lykkedes ham; men Morad trængede ind paa ham med en Overmagt af øvede Krigsfolk: Janitscherne vare allerede da Folkenes Skræk. Republiken saae i Osmannerne Tordenskyer, som endnu langt fra truede, men nærmede sig dagligen, og snart vilde udbryde med ødeleggende Straaler: Klogskab raadede, at holde dette Uveir fra deres Grændser. De sendte den tapre Castriot den forlangte Hielp, og Usong kunde ikke modstaae Lysten at tiene en Helt, som virkeligen havde udført ligesaa store Gierninger, som Poeterne have digtet.

Felt-

Felttoget var levende, og Georgs tapre Haand tilintetgiorde alle de Fordele, Osmannernes Mængde og Erfarenhed gave dem. Tvende unge Venetianer, hvilke ikke saa meget Usongs Gavmildhed, som hans indtagende Sæder havde vundet, toge tilligemed den troe Scherin siden efter Deel i hans Reiser og Foretagender. Usong fulgte med Ungdommens hele Fyrighed Fyrsten af Epirus i Fegtningens Tykkeste, og følte, ikke uden Fornøielse, sit Hierte at slaae høiest, naar Døden trængde ind paa ham fra alle Sider. Engang stormede han ind paa Sultanen selv med en Heftighed, som endog de tapre Albaner ikke kunde efterabe; han blev omringet, og skulde have tilsat Livet under Sultanens Øine, dersom denne Herre ikke havde været ligesaa god, som han var seierrig.

Anden gang holdt Tschengidens *) Tapperhed og skiønne Dannelse det dødelige Sverd tilbage, som svævede over hans Hoved. Morad befalede, man skulde spare den unge Mand. Efter Slaget lod han ham bringe for sig, og spurgte ham, hvorfor han var en Sultans Fiende, der havde bevæbnet sig for at straffe en Oprører; thi Usongs Ansigtstræk forraadede strax, at han ikke var født i Europa.

*) Tschengis's Sonnesøn, den store Seierherre, som Vesterlænderne kalde Zengis Kan.

Fyrsten bøiede sig ærbødig: jeg er født ved Østens yderste Grendse, jeg reiste til det yderste Vesten, for at lære Dyd og Tapperhed, og begge har jeg fundet i min Overvinder.

Morad, hvis Hierte var ligesaa mildt, som hans Mod uforferdet, smilede ad den unge Mand, og spurgte ham, om han ikke vilde tiene en Fyrste, hos hvilken han erkiendte gode Egenskaber. Usong tilstod frimodigen, han havde i Venedig nydt den ædelmodigste Begegnelse, og vilde vanære sig, dersom han drog sin Kaarde mod sine Venner.

Nu saa skal du dog ikke være Osmannerne frygtelig. Jeg vil igien sende dig til Østerland, mig synes, blev Morad smilende ved, du har lært Krigen.

Sultanen*) lod hans Gods fordre af den venetianske Feltherre, og befalede ham at seile til Escander**), hvorfra han over Haleb skulde begive sig til Persien.

Usong havde gierne beseet flere Stater udi Europa, og giort sig de Rigers Statsforfatning bekiendt, som beherskedes af Konger. Men han underkastede sig sin Skiebne. Scherin bragte ham hans Skatte, og begge kom over Escander til det fol-

*) Amurat II.
**) Alexandrette.

folkerige Haleb, som trappeviis ophævede sig paa sine Høie.

Usong havde i den korte Tid, han tilbragte i Morads Leier og hos Osmannerne, henvendt sin Opmerksomhed paa dette frygtelige Riges tiltagende Storhed. Under sex Fyrster vare Tyrkerne af et ubekiendt Folk blevne lille Asiens Herrer, og den østlige Deels af Europa. Meget havde deres Sultaners egen Storhed bidraget dertil, som næsten alle havde været tapre og utrettelige Feltherrer. Morad overgik alle sine Formænd i Sielens Fortrin. Han var den mildeste og ædelmodigste blant Mennesker, og han sad paa Thronen mod sit efter Rolighed stræbende Hiertes hemmelige Ønsker. Morad var Guds oprigtige Tilbeder, to gange nedsteg han af Thronen, for ganske at hellige sig Religionens Pligter, to gange tvang Osmannernes forenede Kald ham at stille sig i Spidsen for Folket, saasom de ingen Seier haabede uden under hans Anførsel. Morad besad det kolde Mod, der besidder sig selv midt i Faren, og ikke allene er bequemt, at føre en Hob i Slagets Ild, men endog bestandig at overseе en heel Hær, allestedsnærværende at styre ethvert Anfald, betiene sig af alle Fordele, og modsette alle Farer de beste Anstalter.

Sul-

Sultanerne levede bestandigen i Leiren, de kiendte ingen af Harems *) Sødheder, hvori andre østerlandske Fyrster søgte deres Lyksalighed. Osmannerne ærede i deres Fyrster ikke allene deres Arveherrer, men fornemmeligen de tapperste og meest øvede Anførere blant deres krigeriske Folk. Enhver Sultan havde opdraget sin Søn hos sig i Leiren, og fra den første Ungdom af anført dem som unge Løver til Strid og Seier.

Men endnu frygteligere syntes den eftertænkende Usong Indretningen af Jenjitscheri **). Man udsøgte de sterkeste og munterste unge Mennesker; man øvede dem uophørligen i Vaaben; de bleve udelukte fra Ægtestanden, og alle det borgerlige Livs Arbeider, endog i Fred vare deres Kamre allene større Telte. De havde allerede ved gientagne Seiervindinger modtaget den Stolthed, som paa ny fører til Seier. De troede sig uovervindelige, og derfor kunde ingen modstaae dem. Blant de Tiders Folk vidste de best at omgaaes de nyligen opfundne Skydegeværer, og man kunde ei finde noget Fodfolk, som kunde modstaae dem. Med alt de vesterlandske Folk medfødte Mod kunde de ikke udholde Jenjitscheri's rasende Anfal, eftersom disse ene blant

*) Serail.
**) Janitskarer.

blant alle Krigere bestandig øvedes i Vaaben, og ikke, som de europaiske Folk, bleve hvervede og afskedede, men uafbrudt tilbragte deres Liv under Fanen. En Castriots overordentlige Mod, og de timurske Rytteres utallige Mængde, kunde fravende Osmannerne en Seier; men i Længden maatte Jenjitscheri's aldrig efterladte Krigstugt blive alle andre Folk overlegen, som allene i Nøden greb til Vaaben, og efter Faren nedlagde dem.

Usong besluttede, at gaae om Bord i Basra, og reise giennem Indostan i de Egne, hvor Tschengider endnu regierede. Den tapperste eller viseste blant dem vilde han tilbyde sin Tieneste, og overlade Skiebnen det øvrige, hvis Førelse ingen Dødelig kan forudsee, og hvis Magt ingen kan modstaae.

Han reiste bevæbned giennem den store Ørken, som ligger mellem Haleb og Basra: han havde beseet Palmestaden *), i hvis Steenhobe Spor af rige Borgeres gamle Pragt forenede sig med det traurige Beviis paa Overvinderens Grumhed, og hvor de streifende Araber opsloge deres Telte mellem nedfaldne Triumphbuers Marmor-Mure. Han reiste giennem det øde Arabiens brændende Sand om Natten, og vilde ved Solens Opgang

søge

*) Palmyra.

søge sin Roe i en nærliggende Palmeskov, da han saae en ærværdig Gammel, ledsaget af et veldannet ungt Menneske, at træde ud fra Buskene.

I det samme Solen opløftede sin blindende Skive over Arabiens østlige Bierge, nedkastede begge Araberne sig paa Jorden, og den Gamle sagde med sammenfoldede Hænder, og med en Stemme, som udtrykte hans Siels inderste Bevægelser *).

Alle Folks, alle Verdeners, alle Tiders Herre! paa ny sender du din Godheds Bud, at tilkiendegive dig for de Dødelige med Velgierninger. For menneskelige Øine for skinnende, men idel Godhed, alt Livs, al Velsignelses og Skiønheds Kilde, er Solen dens umaalelige Skabers ægte Sindbillede. O at den evige Soels Lys giennemstraalede vore Hierter, saa alle Dødelige maatte føle, at din Naade ikke mindre er deres eneste Lykke, end Evigheden deres Livs Maal!

Emiren, thi han var Fyrste over en arabisk Stamme, og Ali's Efterkommer, blev her opholdt ved nogle sonniske Beduiners Skrig: Døe, raabte deres blinde Iver, du Vantroe, som forbander Prophetens

*) Om Mohamedanernes Iver i deres Bønner, kan sees Guys Voy. liter. de la Gréce I. S. 416.

phetens Efterkommere *). Allerede rendte de ind med deres fældede Spyd paa de ubevæbnede Tilbedere. Men Usong følte med et høimodigt Hiertes ædle Utaalmodighed det uforskyldte Mords Nedrighed: han kastede sig med sit tapre Følge blant Røverne: de Dristigste falt, og de øvrige bleve adspredede.

Den Gamle, som havde bedet, strakte sine Arme mod sin Befrier. Velsignet være Gud, sagde han, der i en saa elskværdig Skabning har sat en saa ophøiet Siel. Sønnen, thi han var Emirens Arving, kastede sig ned for Helten, og hans Taknemmelighed udstrømmede i Berømmelser.

Kom i vor Telt, sagde den Gamle, at jeg kan velsigne dig, den guddommelige Godheds ædle Redskab. Han gik, og Usong fulgte ham til en Dal, hvor omkring en Kilde Stammens sorte Telte vare opslagne, som stod under Emiren. Hver Morgen skilte den Retskafne sig fra sit Følge, og bad i Eensomhed til Gud: hans Navn var Hassan, og han havde overlevet alle de Undersaatter, som havde adlydet hans Fader. Hvad Fyrstens taknemmelige Gavmildhed formaaede, nedlagde han glad for

*) Aliderne forbande Abukekerne, Omar og Otman, som Mohameds uretmessige Thronfølgere; der have fortrængt Ali fra hans Arverettighed.

for sin Befriers Fødder, som intet modtog af den Reddede, uden et kort Ophold.

Hassans Hierte flød over af Guds Pris. Jeg haaber snart at see ham, sagde han: allerede hæver den opmuntrende Tanke mig fra Jorden; den synker under mig. Tapre unge Mand, blev han ved, du har maaskee i dit Livs smilende Foraar endnu ikke nok giort dig bekiendt med Gud, lad en døende Vens sidste Tale være dine Velgierningers Belønning.

Berømmelse, Rigdom, Vellyst, ere uersarne Børns Legetøi, som den store Fader ikke misunder dem, eftersom de ere Børn. Men de skal ikke bestandigen være Børn; paa hin Side Graven venter dem et Liv, et uforanderligt, et uden Ende varende Liv, hvis Værdighed ingen Spøi taaler, hvis Virkelighed giør alt det Dukketøi foragteligt, hvormed jordiske Fyrster henspøge deres Aar. I dette Liv at vinde din Naade, er den eneste Visdom; at kiende dig, overflødig gode Væsen, at elske dig, at høre dine Ord, at efterkomme dem, dertil have vi faaet den udødelige Aand, som Jorden ikke er værd.

Taarer trillede af den Ærværdiges Øine, de opvældede ogsaa af den Unges emfindtlige Hierte. Hassan underholdt dagligen den opmerksomme Usong med Dydens Storhed, med det Godes Værd, med

de

de Gudfrygtiges Lykke. Usong fandt sig rørt: uden at billige Mohameds voldsomme Ophøielse, tilbad han den eneste Gud, og holdt sig til det øverste Væsens Tilbedere: han lod sig tillegge Navnet Hassan, og ansaae sig som denne Retskafnes Søn, der havde lært ham at kiende Gud.

Usong fortsatte endeligen sin Reise. Allerede saae han langt fra Anah, Ørkenens Ende, en lang Stad ved begge Sider af Euphrat, hvor Jorden igien faaer sin Prydelse, som Menneskenes Arbeide forbedrer. Daddelskove, Marker svangre af det fortreffeligste Korn, blomstrende Hauger, Overflødigheds Kilder, prunkede ved den ædle Flod.

Men Menneskene nød intet af det Gode, Naturen tilbød dem. I disse ulykkelige Tider saae man dagligen Voldsomheder udøves: Usong traf paa Veien en Emir med graae Haar, der sønderrev sine Klæder, og udviste alle Tegn paa Fortvivlelse. Ak, de have rovet min Datter, Heltenes Datterdatter, min Stammes rene Perle: der slæbe de hende bort til Vanærens Seng, til evig Skam. Og jeg Arme seer hende forloren, og formaaer ikke at redde hende. Saaledes tiltalte Emiren den spørgende Usong.

Tschengis Sønnesøn opløftede Øinene, og saae paa Veien til Staden en opstigende Støv,

mellem hvilken han undertiden blev vaer en løbende Kameel, som dens Driver nødte at ile. Han forfulgte uden Tidsspilde disse Spor, og fandt den unge Fyrstinde, som afrev sig hendes sorte Haar, og ynkværdigen skreg om Hielp, saa ofte hun kunde komme til at aabne Munden. En Hob Røvere til Hest omringede hende.

Tallet var ulige, og Angrebet farligt. Men Usong maalte ikke sit Foretagende efter sine Kræfter; hans Hierte fulgte de ædle Følelser, som overvældede det. Han anfaldt som en Løvinde, hvis Unger man bortfører, Fyrstens Tienere af Anah; thi de havde røvet Emirens Datter fra hendes Fader, og ilede at overgive hende til deres Herres Vellyst, som var en Søn af een af den mægtige Timurs Krigere. Med bedre Vaaben, med fortreffeligere Heste, med mere Øvelse i Strid, men især med sit ved Synet af Fornærmelsen optændte fyrige Mod, overvandt Usong, og reddede Fyrstinden.

Hun var det meest indtagende Fruentimmer, Usongs Øine havde seet. Skiønneste Fyrstedatter, raabte han, skynd dig at troste din fortvivlede Fader. Han vendte Kamelen, og Emirens Datter, som første gang saae en fremmed Mandsperson, rødmede som en falmende Rose: skamfuld lod hun sig føre, slog Øinene ned, og understod sig ikke at takke sin Befrier.

De

De hastede til den gamle Fader, som Mismod opholdt, og som overlod sig til sin Klage. Han saae sin Siels Elskede, og troede ikke sin Lykke. Er du min Emete? sagde han, seer jeg dig ubeskæmmet igien, skal din Stamme blive uden Pletter, og kan din Fader gaae til Graven, uden at have mist sin Ære!

Stedet er farligt, sagde han strax efter disse sin Glædes Udbrud. Hast, ædle Fremmede, lad mig bringe min ny fundne Skat i Sikkerhed. Han førte Usong til en Skov, som først var tynd, blev efterhaanden tykkere, og endelig viste ingen Giennemgang. Men Emiren kiendte den anlagde Stie, der gik giennem Palmetræer, og førte til en Dal, Skoven skiulte, hvori hans Telter vare opslagne.

Emete skiulte sit beskæmmede Ansigt i sin Moders Skiød. Tilgiv, sagde hun, tilgiv dit Barn, at det har ladet sig see uden Sløer: det var under Barbarers Hænder, som ingen Sæder kiendte. Moderen vædede sit Barn med Glædestaarer. Din Stammes Zier, udbrød hun, kom igien i den tillukte Hytte, endnu er du min Datter.

Den ædle Abuschir, saa hedde Emiren, maatte befrygte Fyrstens af Anah Hevn og Overmagt: hans eget Blod kogte af Hevngierighed: en Araber, hvis Ære, og altsaa Liv, man angriber,

er en opirred Tiger. Han sendte Bud til alle Stammer i Ørkenen fra Basra til Alep. Ædle Emirer, saa lod han dem sige, vil I lade eder berøve eders Døttre, eders Ære; vil I tilgive, at eders Stamme nedsynker i Vanære.

Ilden, der brændte i den gamle Abuschirs Hierte, antændte en lige Hevngierighed hos de arabiske Fyrster. De hadede desuden Fyrsterne i Stæderne, af hvilke de havde lidt alle slags Forurettelser, og som vedligeholdt deres Magt ved hvervede Soldater, som ingen Krigstugt, og ingen Lysternes Indskrænkning kiendte.

Emirerne forsamlede sig hos den hevngierige Abuschir, og i saa Maaneder havde de en Hær. Ogsaa Dschuneid, den ærværdige Hassans Søn, kom med et udsøgt Mandskab, og glædede sig, at han for sine Brødre kunde berømme den Redning, han skyldede den ædelmodige Usong. Han omfavnede sin Ven, thi Usongs Kierlighed havde han vundet ved sin uskyldige Dyd, og bragte ham den taknemmelige Hassans Velsignelse.

Usong var ikke ledig hos sine nye Venner: hans Bedrifter, og den Adel, der fulgte alle hans Foretagender, gav ham hos dem en fortient Anseelse. Han formanede de udisciplinerede Araber, at tilberede sig mod en Fiende, der i alt, undtagen

Krigs-

Krigstugt, var foragtelig. Da alle Orkenens Indvaanere krige til Hest, lærte han dem at holde Geleed, og i sluttede Rader med fældede Spyd at sette ind paa Fienden: han forudsaae, at intet kunde modstaae deres modige Hestes Indbrud og deres frygtelige Lantser.

Fyrsten af Anah var en Røver og Vellystig, han havde høiligen fornærmet Emiren, og dog troede han sig berettiget, at søge Hevn. Man havde bortrevet ham hans uordentlige Begierligheders Gienstand, og han var vant at ansee alt for sin Eiendom, som hans Sabel kunde undertvinge. Han samlede sine Krigsfolk, og bekom Hielp af andre Fyrster, som herskede i det adsplittede Persiens Dele, og vare af samme Herkomst, saasom de overhovedet nedstammede fra Timurs Anførere.

Begge Hære mødte hinanden snart, da de begge søgte hinanden. Usong erholdt af Emirerne, at de forstak en udsøgt Hob under hans Ven, Dschuneid, bag et Bierg: det var ikke let at erholde, at Araberne fornedrede sig til en Krigslist.

Emirerne førte deres Rytterie i Geleder, med slappe Tøiler og fældede Spyd, mod Fienden, og kastede dem i Øieblikket over Ende. Men bag Rytteriet stod en Trefning til Fods, som af deres Rør sendte Araberne i møde en frygtelig Ild, der

nødte dem til at vige i Uorden. I samme Øieblik faldt Dschuneid Fodfolket i Siden, og kastede det uden Modstand til Jorden. Slaget varede ikke længe, de adspredte Araber kom tilbage, og saa blant Fienden kunde redde sig, da andre Heste ei kan undløbe de arabiske.

Fyrsterne hastede til Anah, ikke i den Hensigt at erobre Staden for sig; ingen Araber betroer sig til Mure, men med det Forsæt, at udrydde deres Fiender. Men den røverske Hær fra Anah var ødelagt i Slaget, og Indvaanerne droge Emirerne i møde med Palmegrene og alle Tegn paa den meest levende Glæde: de erkiendte Seierherrerne for deres Befriere; thi de havde sukket under det haardeste Aag, og ingens Gods, Ære eller Liv havde under deres Fyrstes Jern-Haand været i Sikkerhed.

Ved Synet af denne Erobring udbrød Abuschir: vi Araber forlange ingen Stæder, men lad os være taknemmelige: vi skylde den Fremmedes Raad Seieren, han har reddet eders Brødres Liv og Ære. Ædle Venner, forhverver eder en venskabelig Naboe, skienker ham det villige Anah; hvad kan være Araberne berømmeligere, end at belønne Dyden; hvad større Velgierning kan I bevise Indvaanerne selv, end give dem en ædelmodig Herre.

Alle

Alle Emirerne gientog den gamle Abuschirs Raad, et almindeligt Bifald bekræftede Gaven, og Usong blev Fyrste af Anah.

Emiren glædede sig over sin Vens Ophøielse: han satte sin Taknemmelighed ingen Skranker, og tiltænkte Usong den deilige Emete, som denne unge Fyrste havde reddet. Arabien havde intet fuldkommere frembragt, og Usong var i den Alder, i hvilken deilige Øine udøve den største Magt over Hiertet. Men Dschuneid havde ved en besynderlig Leilighed seet hende, som hændede sig den Dag, Abuschir bevæbnede sig til Slaget, og hans deilige Datter omhang ham en Talisman *), som skulde bevare en elsket Fader fra al Fare. Dschuneid forlibede sig paa det heftigste, og betroede sig Tschengis ædle Sønneson. Usong blev sig altid selv værdig: han betiente sig hos Emiren af den Forbindtlighed, udi hvilken den skiønne Emete's Fader stod med ham, han erholdte hende for sin Ven, og reddede ham, saa sagde Dschuneid, anden gang Livet.

Han tog nu sit Fyrstendom i Besiddelse: han erindrede sig den vise Liewangs sidste Ord, og ansaae Anah som en Prøve af Himmelen, der gav ham Leilighed til at vise, om han var værdig til at

*) Araberne have altid været hengivne til denne Overtroe.

regiere. At bestige Thronen med saadan Tænkemaade, er en berømmelig Regierings visse Forbud.

Usong beflitt de sig paa, at kiende de viseste og meest erfarne af sine Undersaatter: han indhentede enhvers Mening, der var en Families Hoved, han kaldte alle dem for sig, hvis gode Egenskaber man berømte, han talte med dem, han udgrundede deres Tænkemaade ved passende Spørsmaal, i en Bog, han kaldt de Værdiges, indførte han alt, hvad han havde erfaret af de Dydige, eller selv bemerket. Han gav dem, som viste Dueighed, Forretninger, som ved deres egen Beskaffenhed vare indskrænkede til en vis Tid: han vaagede opmerksom over deres Forhold, og svarede de til hans Haab, overdrog han dem bestandige Embeder.

Han valgte Dommere blant de viseste af Anah; men han kom selv hver Dag paa Salen, hvor Retten holdtes, han lod Sagerne forklares, modsiges og besvares: hørte deres Domme, og bekræftede dem med sit venskabelige Bifald, eller forbedrede dem, efterat han havde tilkiendegivet Grundene, hvorfor han veg fra Dommerne.

Han holdte en liden Livvagt, som han valgte blant de fornemste unge Mennesker, og som han lod øve i Vaaben ved Scherin, og sine velske Medfølgere, Riva og Antonino. Ofte anførte han dem

selv,

selv, og selv giorte for dem de beste Bevægelser: han lærte dem at holde Geled og Orden, og bruge Buen: han udsatte Belønninger, og befordrede dem, som udmerkede sig ved deres Duelighed og Flid.

Da han ingen Pragt elskte, besoldede faa Krigsfolk, og havde ingen Harem, vare hans Udgifter faa: herved befriede han sig fra Nødvendigheden at fordre store Skatter, han eftergav Folket de halve Paalæg, som Anah betalte, og sikrede Indvaanerne for alle de Udsuelser, som enhver, der under de forrige Herrer havde nogen Magt, afstvang dem.

Han opsøgte de Elendige og Arme i deres Hytter: hine gav han mod et ringe Arbeide, som var dem letteſt, den nødvendige Underholding: og disse anviste han Land og Qvæg, hvormed de taknemmelige Emirer rigeligen havde forseet ham. Da hans Distrikt ikke var stort, kiendte han hastig enhver af sine Undersaatter, og opmuntrede de Dydige ved sit Bifald og alle slags Fordele: de Lastefulde og Dovne advarede han, lod dem først føle sin Mishag, og endeligen Straffen.

En Fyrstes Dyd er hans Lands Lykke, og Undersaatterne maatte elske en Fyrste, der saa kraftigen sørgede for dem, der tilstædede enhver Klage Adgang, afhialp enhver Nød, og lod ingen gode

Egenskaber ubelønnede. Den fortreffelige Usongs Berømmelse steg fra Folkets Hierter i Veiret, og udbredte sig til alle Egne, som havde nogen Omgang med Anah. Adskillige smaae Lande løsrev sig fra deres Tyranner, og søgte Beskyttelse under den eneste Fyrste, Mesopotamien fra de ældste Gamles Ungdom havde elsket *).

Persien var da i den meest forvirrede Tilstand. De nordlige Provintser stode under Abusaid, Timurs Sønneson, en voldsom Regent. Schehan Schach, en Turkuman, beherskede med et Jern-Scepter Aderbeitschan, Irak, Fars og Korman; Schiras stod under Mirza Jusuf; Bagdad, Basra, og mange andre Steder og Landskaber havde smaae Fyrster, som laae i en bestandig Krig med hinanden, og udpressede deres Undersaatters hele Formue, for at holde store Hære og talrige Harem. Saa viid og bred Persien var, hørte Himlen intet uden de Undertryktes Klager.

Diarbekir **) kastede sig begierlig i Usongs Arme. Bagdad og Basra sukkede efter den Lykke at have ham til Fyrste: han maatte dele sin Omsorg, og formere sin Krigsmagt. Men hans Aands Mun-

*) Vesterlænderne giør Usong til Fyrste af det noget nordligere liggende Diarbekir.

**) Bizarro de reb. pers.

Munterhed giorde ham alt Arbeide let, og den Hensigt, han aldrig lod fare, at være det velsignende Forsyns Redskab, omskabte Regieringens tiltagende Besværligheder til den reneste Vellyst for ham.

Der indfandt sig efterhaanden fra hele Persien vise og redelige Mænd, der opfordrede Usong til at paatage sig den betrængte Menneskelighed, og ikke, næsten under sine Øine, lade saa mange tusende Uskyldige vansmegte under Undertrykkelse. Usongs Ædelmodighed fandt noget Indtagende i det store Foretagende, at være Persiens Frelse; men saa ung han var, følte han dog Vanskeligheden af mægtige Tyranners Undertvingelse, og forskrekkedes over det Blods Værd, det vilde koste.

Han raadførte sig endeligen med den ærværdige Hassan: han aabenbarede ham de Forslag, ham vare giorte, og forlangte Guds Tilbeders Mening, om han skulde paatage sig Persiens Befrielse. Hassan saae i disse Heltepligter intet uden mange Millioners Lykke. Østerlænderne ere vante at foragte enkelte Menneskers Beste, naar et almindeligt Gode kan opnaaes. Den fromme Hassan opmuntrede selv Usong til at modtage Persernes Tilbud.

Nu var Tschengis Sønneson ikke længere tvivlraadig, eftersom den dydigste blant Menneskene ansporede ham. Han forlangte af sine Venner, de

arabiske

arabiske Fyrster, udsøgte og frivillige Ryttere, og bekom dem letteligen: de hastede at tiene deres ærede Anfører. Dschuneid sled sig at sin til Beundring smukke Kones Arme, og tilførte et udvalgt Rytterie af raske Araber. Fra det paagrendsende Kurdistan bekom Usong ypperlige Hielpetropper, som bestandigen efter ham have udgiort de persiske Fyrsters sikkerste Magt. Hele Diarbekir og Algezira vilde gribe til Vaaben for den elskte Helt; men Usong valgte ikkun de stridbareste og fyrigste. Han bragte altsaa en liden og udsøgt Hær sammen, som han selv øvede i Vaaben, og blant hvilke han satte de Krigsfolk til Anførere, han havde dannet i Anah.

Den første Tyran, der følte hans Vaaben, var Schehan Schach, af det sorte Faars Familie. Han var allerede ved Aarene og en grum Fyrste, og desuagtet overgav han sig uangret til Vellyst og Drukkenskab. Han vilde overrumple den aarvaagne Usong med en flyvende Hær; men hans uordentlige Levnet styrtede ham i Graven. Usong overfaldt ham, da Vinen havde giort ham udygtig til Modstand. Tschengis Sønnesøn lod sin Fiendes Telter stikke i Brand: i en skrekkelig Nat saae Turkmannens ulykkelige Folk sig omringede af Ild og Sverd. Deres Fyrste faldt selv i Slaget, og af hans Hær undkom ikkun faa ved Flugten; den turkmanske Ty-

rans

rans udpressede Rigdomme faldt i Arabernes og Kurdernes Hænder, og opmuntrede dem til nye Seiervindinger.

Hassan Ali, en Søn liig sin Fader Schehan, bragte en talrig Hær sammen, som var ti gange stærkere end Usongs. Men det syntes, at Forsynet førte Tschengiden ved en synlig Magt paa Cyrus's og Nuschirwans Throne. Usong fandt Hassan Ali allerede overvunden. Abusaid, en Sønnesøn af den seierrige Timur, var draget i Marken mod ham, og denne ulykkelige Fyrstes Folk havde største Delen forladt ham. Usong fandt ingen Vanskelighed ved at slaae de øvrige, og Hassan Ali blev i Trefningen.

Den mægtige Abusaid rykkede imidlertid frem lige til Aderbeitschan, og Usongs Hær var alt for liden til at vove et Slag. Men den kloge Fyrste af Anah kiendte den Fordeel, hans vel beredne arabiske Ryttere kunde give ham. De fordeelte sig i adskillige Hobe, som Usong foreskrev en Samlingsplads, og hvoraf enhver havde en Egn, hvori den dagligen omstreifede; og igien et Sted, hvor de adspredte Hobe paa ny forsamlede sig. Araberne afskar Abusaid al Tilførsel; de bemægtigede sig al Forraad, man tilførte ham. Naar Timuridens svære Rytterie drog ud mod dem, adspredede Araberne

berne sig, og i faa Dage vare de igien samlede, og giorde et nyt Anfald. Usong havde i Carabag taget en saa fordeelagtig Stilling, at Abusaid fandt det umueligt at angribe ham.

De østerlandske Hære have intet andet Baand, end Vaabnenes Fremgang; Ulykken gior dem modløse, og adsplitter dem; de forlade den Fyrste, hvis ulykkelige Stierne ei tillader ham, at føre dem til Seiervindinger. Abusaid blev af sit Mangel lidende Folk forladt, og bragt fangen for den ædelmodige Usong. Timurs Sønnesøn, sagde han til den Overvundne, jeg beklager din Skiebne, endskiønt du uæsket har angrebet mig; bliv hos mig, og find dig i din Skiebne. Men Seiervinderens ædle Tænkemaade naaede ikke sin Hensigt: nogle Perser, hvis Hevngierighed var ophidset ved Abusaids voldsomme Herredomme, grebe en Leilighed, da Usong var fraværende, og ombragte den Fangne *).

Usong forfulgte Resten af Stammen med det sorte Faar, og indtog Fars næsten uden Sverdslag. Korassan stod under adskillige Timurider, som havde svækket hinanden ved indbyrdes Krige; ved de persiske Folks Nærmelse flyede nogle af dem til

*) Vesterlænderne sige, at et Krigsraad har dømt ham til Døde.

til Usbeckerne, og Badizzaman overgav sig Seierherren, hvis Godhed var bekiendt overalt: han blev kongeligen underholdt i Tabris. Mirza Jusuf, der herskede i Schiras, var et let Offer for de seierrige Vaaben. Europæerne falder det vanskeligt at begribe den Hastighed, med hvilken hele Riger indtages i Østerlandene. Men der vare ingen Fæstninger i Persien, Folkets Hierter ilede den elskte Usong i møde *), de mange smaae Beherskere vare en Svøbe og Afskye for Perserne, og det vidtløftige Rige var erobret næsten uden en Vens Tab for Seierherren.

Han kaldte nu til Caswin de Fornemste af Perserne, Folkets Ældste, Høvederne for Stammerne, og Landets Vise. De forsamlede sig i en rummelig Slette, og deres Hestes utallige Mængde skiulte Jorden. Hæren, som under Usong havde overvundet saa mange Fiender, omringede sin Feltherre med triumpherende Pragt. De bare de talrige Faner, de havde erobret, de dræbte Fyrsters Rustninger, og Tegnene paa Timuridernes øverste Herredømme. Deres uophørlige Tilraab tilkiendegav

de

*) Denne Hastighed, med hvilken Usong i to Aar erobrede Persien, finder man hos alle vesterlandske Historieskrivere, dog sette de Erobringen nogle Aar tidligere.

de forsamlede Perser deres Hengivenhed for den vise, den gode, den tapre Anfører, der igiennem alle en stor Krigs Farligheder, havde ført dem næsten uden Tab til Seieren.

Usong lod sig see blant dem i sin krigeriske Prydelse, som fordeelagtigen viste hans smukke Skabning. Ædle Perser, sagde han, I ere forsamlede for at give eders Rige et Hoved. Det var adsplittet i tyve Fyrstendømmer; Barbarer traadde Verdens ældste Rige under Fødderne! nu er det forenet. Vælger eder en Regent, der giver Persien sin gamle Glands. Længe leve Usong Padischah *), saa seierrig som Cyrus, saa viis som Nuschirwan; han regiere saa længe som Sapor **), var Raabet, der lydede fra den ene Ende af den uoverseelige Mængde til den anden, og der var ingen Perser, som unddrog sin Stemme det almindelige Tilraab.

Usong

*) Dette Ord er de parthiske Kongers ældgamle Titel, og findes i det andet Aarhundrede paa Moneses Mynter (Swinto phil. Trans. vol. L P 1.) Den tyrkiske Sultan fører den, og oversetter Europæernes Keisertitel ved Padischah. Persiens Beherskere, af Alidernes Stamme, have bestandigen ført den.

**) Halvfierdsindstyve Aar.

Usong bøiede sig for sit Folk. Eders Tillid er stor, ædle Perser, sagde han rørt, maatte Usong opfylde den: hans Livs eneste Hensigt skal være eders Lykke!

Under det lydeligste Frydeskrig besteg han Cyrus's Throne, og omgyrdede Heltens Rustans *) Sverd, der forvaredes som en Helligdom: Han uddeelte alt det han eiede blant sine Venner, Araberne, Kurderne og hans troe Perser, og holdt sig rig nok ved Haabet. Emirerne droge fornøiede og berigede til deres Telter, allene Dschuneid, som en Søn imidlertid var født, kunde ikke saa hastig unddrage sig sin ophøiede Vens Omgang.

*) De første Persers Helt, om hvilken man finder mange colossiske Mindesmerker.

Usong.

Anden Bog.

De første Dage vare meget urolige for den nye Keiser. Med Ungdommens meget lovende Haab havde Usong svinget sig op paa Persiens Throne; men nu følte han Byrden, han havde paalagt sig. En Fremmed, uden Blodets arvelige Ret, allene to Aar bekiendt udi Persien, paatog sig at regiere et umaaleligt Rige, som fra Aarhundrede forstyrret, kiendte hverken Love, Orden eller Indretning, og bestandigen ulykkelig under svage Fyrster var blevet ilde sindet mod sine Beherskere. Krigs- og Skattevæsenet, Rettens Pleie og Sæderne vare i den største Forvirring, alt maatte, og maatte paa engang bringes i Orden.

Midt under disse Bekymringer opvaagnede dog Erindringen om den yndige Liosua. Liewangs Anelse er opfyldt, sagde Usong til den glade Scherin, gaae, bring disse Foræringer og dette Brev til Schensi's ophøiede Zongtu, og til hans dydige Datter. Keiseren beladte sin Fortrolige med de Sieldenheder,

han

han havde bragt fra Europa, og med Persiens ædelste Frugter; og Scherin reiste.

Tillige skrev Keiseren til den vise Regiering i Venedig, og afærdigede Riva med et vigtigt Forslag, og kostbare Foræringer.

Men nu eftertænkte han især, hvorledes Persiens elendige Tilstand kunde forbedres. Han samlede alt det, han havde lært af de gamle Vise i China, og ellers havde hørt af den erfarne Liewang. Han sammenlignede det med det Lys, der var optændt hos ham paa hans Reiser, ved den vise Regiering i Venedig, og den dydige Morad. Hans egen Skarpsindighed ledte ham giennem Labyrinthen, og nogle gamle Perser, hvis Fortieneſter han havde opdaget, forhialp ham til en Ledetraad.

Først giorde han et Udkast til sin egen Levemaade. Med Solen stod han op, lod alle Slottets Porte aabne, og Perserne indtræde i den Orden, de vare komne. De, som indgave Supplikker, havde den Fornøielse selv at levere dem i Keiserens Hænder, og efter nogen Tid at afhente Beslutningen. Retssager bleve i hans Nærværelse foredragne og bielagde. Efter disse offentlige Forhør arbeidede Usong med sine Statsmænd i Rigets Sager, som efter den Afdeling, han havde giort, vare fordeelte til visse Dage. Om Aftenen reed han ud,

viste sig for Folket, og erkyndigede sig om alle Politiets og Retspleiens Omstændigheder: hans Fortrolige, som han dagligen omvexlede, bleve til ud paa Natten hos ham, og gave ham de nødvendige Efterretninger om alle vigtige Sager. Usong fandt ingen Fornøielse i Jagt, Spil, Maaltider og Musik: en Fyrstes Timer, sagde han, tilhøre alle hans Rige. Hans Fornøielse bestod i en venskabelig Omgang, og i Historiens Læsen, hvorpaa han anvendte de hedere og til Arbeide ubeqvemme Timer af Dagen.

Persien, han nu havde at regiere, var uendelig større end Anah. Usong kunde ikke mere haabe, selv at overse de sidste og yderste Grene af Rigets ubetydeligere Sager: han maatte derfor udsøge troe Tienere, ved hvis Øine han kunde see. Han sendte til hver Provints en Udsendt*); thi saa kaldte han dem, og hertil betiente han sig største Delen af de Mænd, hvis Retskaffenhed han havde erfaret i Mesopotamien. Deres Ordre var, at lade Folket hylde sig, og tilsige det, at Keiseren vilde til næste Naurus**) lade indrette og udskrive Skatterne, som Thronens Glands og Rigets Nødvendigheder fordrede; imidlertid ventede han af enhver Perser

*) Chardin kalder dem Intendans; hos Karlovingerne kaldes de Missi dominici.

**) Nyaarsfesten.

Perser en frivillig Gave, som dog enhver skulde beregne efter sine Midler, og tillige forbeholde sig det udforderlige til sit Huses Nødvendigheder.

Hele Persien blev rørt ved sin ny Beherskers Mildhed, og Gaverne oversteg, hvad Usong vilde have forlangt, om han selv havde udskrevet.

Derhos havde de Udsendte Ordre, at enhver i sin Provints skulde erkyndige sig om, hvo der paa ethvert Sted blev anseet for redelig, duelig og dydig. Disse Mænd skulde de lade komme for sig, prøve deres Gaver, bestandigen omhyggeligere erkyndige sig om deres Retskaffenhed, og foreslaae dem til Øvrigheds- og Dommer-Embeder, at Keiseren kunde have et Valg af tre Mænd til hver Plads, og tillige skulde Grundene til Forslaget forestilles ham. Med dette Valg skulde de være ferdige, naar Keiseren vilde giennemreise Landet, at de Foreslagne kunde forestilles ham.

Usong lod de Udsendte vide, at han ikke vilde tilgive nogen, som bedrog ham, og ingen skulde igien see hans Ansigt, som foreslog ham en lastefuld og uduelig Mand; ei heller den, om hvilken Keiseren erfarede, at han havde ladet sig vinde ved Gaver.

Keiseren tiltraade sin Reise nogle Maaneder før Naurus: han giennemreiste alle sit vidtløftige Riges femten Provintser, han opholdt sig nogle

Dage i alle Hovedstæder, modtog alle Suppliker, lod sig Landets Anliggender foredrage, og prøvede selv de til Embeder foreslagne Mænd, og valgte for et Aar den, som i sin Tale havde viist meest Viisdom, og den meest levende Følelse af Dyd. Alle Foreslagne bleve indskrevne i de Værdiges Bøger, og de Udsendte maatte aarligen indberette, hvilke Fortieneſter og hvilke Mangler de havde opdaget hos enhver, og med hvilke de fandt Grund til at formere deres Tal.

Usong fandt de fleſte Stæder forfaldne, mange Byer forladte, og Vandledningerne*), uden hvilke Persien er en tør Ørken, ødelagde: Det er Frugterne, sagde han sukkende til Dschuneid, af uduelige Beherskere, som ikke elskede deres Undersaattere. I Hast lod han Vandgraverne rydde og opgrave: han udsatte Premier for nye eller ødelagde Kilders Opdagelse: han lod mangfoldige Faar og Øxer kiøbe af hans Venner, Kurderne, og overlod dem til de trængende Undersaatter uden Afgift saaledes, at de om tre Aar skulde begynde at betale dem til Kronen, og have tre andre Aar til at afbetale den hele Gield. Han befalede at lede Vandet fra Persiens inderſte Floder giennem vel indrettede Gra-

ver

*) Dette blev af en viis Wazir anseet for en almindelig Ulykke.

ver og Sluser til de tørre Sletter. Andre Premier udsatte han for Frugtræer, og især for Morbærtræer til Silkeavling, og lovede dem, som plantede de fleste af disse Træer, at lade udbetale det halve det første Aar, og det andet halve for det Antal, som efter tre Aar vare tilovers.

Til de forfaldne Huses Istandsettelse paabød han en Skat. De forsømte Landeveie og Broer skulde alle, dog i flere Aar, settes i den beste Stand, hvortil Kronen lovede at bidrage de to tredie Dele, og Landet skulde for den sidste tredie Deel gjøre Arbeidet. Han lovede at besøge enhver Provints oftere, og den skal blive min Ven, sagde han, som best dyrker sine Agre, og skienker Staten de fleste vel opdragne Børn.

Overalt kaldte han Konstnere og Kiøbmænd; han opmuntrede dem, at indberette, hvad Konst og Natur frembragte paa ethvert Sted, hvad begge mere kunde frembringe, hvilke Varer ethvert Steds Beliggenhed og Egenskaber lovede at kunne forskaffe i største Mængde og for letteste Priis: og Midlerne, hvorved disse Flittigheds og den guddommelige Godheds Frugter kunde forbedres og formeres. Alle Forslag bleve optegnede, og uden at nævne Forfatteren, bleve andre Kyndiges Anmerkninger indhentede over ethvert. Persien er fattig,

sagde Usong, men det har Rigdoms Sæd i sig selv.

Skatterne syntes ham at være de Indretninger, han hastigst havde at gisre. Han erindrede sig Forpagtningerne, som var i Brug hos Osmannerne, og Forvaltningen han havde seet i China. Han fandt nogle blant sit Raad, som tilraadede Forpagtninger. En liden Stat, sagde de, kan forvalte Kammersagerne, efterse Regningerne, og forekomme Undersløb. Men i et umaaleligt Keiserdømme, som Persien, er ingen Fyrstens Aarvaagenhed tilstrekkelig til at hindre, Undersaatternes Guld at klæbe ved gierige Skattemodtageres Hænder: og dersom Gierighed ikke opvekker dem til en virksom Jagttagelse af deres Pligter, fravender deres Forsømmelse Fyrsten det Halve af hans Indkomster. Ved Forpagtninger kan Keiseren med eet overse sit vidtløftige Riges Indtægter, og tillige forekomme Folkets Klager, naar han indgik Forpagtningerne for en kort Tid, og afstraffede alle Udsuelser.

Usong havde lært i China, at Keiseren er sit Folks Fader, og hans Hierte følte denne Pligt heel. Aldrig, sagde han, vil jeg lade det Fortrin fare, at gisre mit Folk got. Naar Græshopperne*) ode-

*) I Persien ilede Landmændene endog i forrige Aarhundrede,

ødelegge et Landskab, skal det da betale Skatterne: naar Landmanden mister sit Øxæg ved en Sygdom, skal han da betale sine Agres Grundtaxt, endskiønt han hverken kan pløie eller høste? Forpagteren fordobler alle Paalæg; han regner paa alle muelige Uvisheder, og trekker enhver sandsynlig Fare fra Forpagtningspengene, han skal betale Fyrsten: saaledes taber Fyrsten, og af Folket udsuer han ved tusende Konster saa meget, at han med en fyrstelig Pragt kan opofre sine Lyster det, hvoraf Landmandens Børn skulde leve. Usong havde hos Osmannerne medlidende seet Forpagternes Ubillighed, og Undersaatternes Vansmegtelse, under en viis og god Sultan.

Keiseren besluttede at efterfølge China og Indostan, og at tage sine Skatter af Agrene. I Persien havde man i de fleste Provintser, allerede under den vise Nuschirwans Regiering, optegnet alle dette vidtløftige Riges Agre i Bøger, og anmerket deres Grendser og Maal, saasom de uundværlige Vandledninger maatte afdeles efter enhver Agers Størrelse.

hundrede, efter en almindelig Landeplage, til Hofet, og nedlagde for Keiseren de tomme Ax og Græshopperne, af hvilke deres Agre vare ødelagde. De bekomme altid en Eftergivelse.

Usong erindrede sig, at de gamle Konger i Indostan, som man formedelst deres Godhed forguddede, havde taget til deres Andeel tre tiendedele af Jordens Frugter, og ved disse Skatter fandt Folket sine gyldne Tider. Persien, sagde han, frembringer mindre, end Rismarkerne ved Ganges og Caweri*): et fattigere Folk behøver Hielp og Skaansel, og Statens Nødvendigheder fordre ikke større Paalæg. Han lagde paa enhver frugtbar Ager af een Dags Ploining en halv Unze Sølv aarligen, som ikke ganske udgiorde en tolvtedeel af Grødens Beløb, og dog blev der en umaalelig Strekning Land til overs, som man kunde bortforpagte som Krongodser, eller anvise deraf andre offentlige Udgifter, eller endeligen dermed komme de Trængende til Hielp.

Skatterne i et Rige, sagde Usong til sit Raad, maae være saa enkelte, at de kan hæves af Stadsøvrigheden. Naar de, som i Europa, ere mangfoldige og indviklede, udfordre de egne Betiente, og saa opstaaer en Hær Rovfugle, der fortærer Undersaatternes Hierte, og som Fyrsten desuden maae ernære. I Persien skal enhver Landmand efter sit Hartkorns Størrelse betale Sølvet til Stadsraadet i næste Stad: det skal tilstille det Skatmesteren

*) En Flod i Koromandel, hvormed man vander Rismarkerne.

steren i Provintsen, og saaledes komme Skattene, uden Afgang og uden Tynge for Herren eller Folket, i Skatkammeret. Da Afgifterne uforanderligen ere bestemte efter Agrenes Størrelse, er ingen Vildfarelse muelig, og Overleveringen har ingen Vanskeligheder. Ved maadelige Afgifter bliver Persien ikke forarmet, og Keiseren dog rig *).

Gaaer et straffende Uveir over et Landskab; udsender den vrede Guddom Hære til at fortære alle Vexter; negter en Jern-Himmel Jorden Regn og Varme, falder det Keiseren let, ved sine Udsendte at erfare sit Folks Klager, maale dets Ulykkes Storhed, og forekomme dets Undergang ved en faderlig Skaansel.

Andre end disse Afgifter skal der ikke være. Vel kunde Konstnernes arbeidsomme Flid undvære noget af Fortieneften; vel kunde den rige Verler give endeel af sin Overflod til Statens Nødtørft. Men Bestemmelsen af det erhvervede vilde blive for vilkaarligt, og Billighed umuelig. En Konstner afskrekkedes at forstørre sin Fortieneste, naar han skulde dele med Keiseren Frugten af sin Flid, og intet er utaaleligere end ubestemte Afgifter, som Gunst kan forringe, og Had fordoble.

Land-

*) Efter en maadelig Beregning beløb disse Indkomster sig til 1,500,000 Mark Sølv.

Landmandens Afgifter skal ikke forhøies med hans Høstes Formerelse; Gevinsten skal blive hans Eiendom: ligesom det vil tiene den Efterladne til Straf, at han af Agre, ufrugtbare ved hans egen Forsømmelse, maae erlegge ligesaa meget Sølv.

En eneste Afgift beholdt Usong foruden Landtaxten, Tolden af de i Riget indgaaende Varer; dog blev den meget nedsat. Keiserens Hensigt var ikke, at udpresse Skatte af Handelen; men denne Told lærte ham de ud- og indgaaende Varers Mængde. Derved opdagede Usong de Saar, hvorved Persien tabte sin Næringssaft, og paamindedes, at læge dem. Han erfarede, hvilke Varer indkom i Riget, hvilke man kunde undvære, eller erstatte ved andre persiske Varer. Thi Usong havde alt for megen Indsigt til ikke at føle Nødvendigheden af, at holde Vegtskaalerne ved Handelen i Ligevegt. Intet Rige kan haabe nogen Velstand, som aarligen modtager fra Fremmede Varer af større Værdie, end det udsender.

Dette var Keiserens første Udkast i Henseende til Kammersagerne. Hans næste Beskiftigelse var henvendt paa Justicen og Politiet.

I Venedig havde han tydeligen indseet, at en Ligevegt mellem Krigsstanden og den Borgerlige er en viis Fyrstes første Omsorg. Denne Fristat,

der

der næsten bestandigen førte Krige, havde dog aldrig lidt mindste Urolighed af Krigsfolkene: da derimod Thronen i Rom saa ofte var omstyrtet snart af Livvagten, snart af andre Legioner, og Karthago var efter den siciliske Krig i større Fare for sine egne Armeer, end for de seierrige Romere.

Venedig valgte altid fremmede Feltherrer, som intet Anhang og ingen Forbindelser havde i Landet, og som den ikkun antog paa visse Aar, belønnede dem vel, og straffede dem haardt. Alle Statholderskaberne, den hele Regiering, Justicen, Politiet, Skatkammeret, Øvrigheden, stod aldrig under Krigsfolkene: saaledes blev det hele Folk uafhængende, og en tilstrekkelig Ligevegt erholdtes mod Krigsmagtens Ærgierighed og Vold.

I Rom var Krigsmagten alt. Følte undertiden Raadet Friheds Aand, og erindrede sig sin gamle Høihed, undertrykte strax Livvagtens Sverd disse opstigende Følelser. Faa Krigsfolk styrtede den ædle Galba af Thronen, og satte den afskyelige Nero's tienstagtige Vellysters Tiener paa den. Raadet og Folket var ubevæbnet og uden Kræfter. En talrig Livvagt i en fast Leir var for Hovedstaden et Aag, som den ikke formaaede at afkaste.

Usong ansaae det for en Feil, der vilde adsplitte det ottomanniske Rige, at Statholderne i

Pro-

Provintserne tillige vare Feltherrer og Krigsfolkets Hoveder. Her blev ingen Ligevegt, og Folket vansmegtede i Slaverie. Statholderen var Thronen des farligere, jo haardere de østerlandske Fyrsters Domme ere. En bevæbned Statholder har ikke mere at frygte ved en Opstand mod Keiseren, end af en sort Gildings lumske Bagtalelser: dennes giftige Aande er ligesaa dræbende, som den seirende Fyrstes Sverd ved en Opstand. Ved et Oprør finder Paskaen intet, som kan modstaae ham, han opofrer Folket Krigsmagten, og regierer ved den uden Opsigt og uindskrænket. Saa længe en Bajazet, en Morad staaer for Spidsen af sin Armee, befaler selv, fegter selv, og forherliger Thronens Glands ved egne Fortrin, saa længe har Osmannernes Rige intet at befrygte. Men alle Keiserstammer i China, sagde Liewangs kloge Tilhører, begyndte med Helte, og gik til Grunde under Fraadsere. Harems Vellyster, og Sandsernes brusende Fornøieser, vil ikke skaane Sultanerne; deres Rige vil adsplittes, og enhver Paska blive en Sultan.

Denne Feil ved den østerlandske Regiering søgte Usong paa det omhyggeligste at forekomme. Han overdrog ikke Krigsmagten Skatternes Forvaltning, Justicen og Politiet. De Bevæbnede havde i Provintsens Statholder, Overdommer,

Skat-

Skatmester, og virksomst i Keiserens Udsendte aarvaagne Tilsynsmænd, som vilde forraade den første opstigende Tanke til et Oprør. Usong holdte ei heller store Feltherrer i Provintserne; han lod dem leve ved Hoffet og om sig: og Krigsmagten blev fordeelt under mange Oberster. Han vilde have Cohorter, og ingen Legioner. Virkningen af en saa stor Hobs Misfornøielse er for stor og for farlig.

Til Politiet lod han sig af de Udsendte foreslaae et Hoved i hver Bye, og i enhver Stad en Befuldmægtiget til de umiddelbare Anstalter, og deres Udførelse, med nogle Besiddere til opsettelige Sager. I de store Stæder var en Daroga, i de mindre en Kalentar, endog i hver Bye en Ældste. Denne Øvrighed stod under Statholderen, der som oftest var af deres Stand, og blev taget af dem, som i de nedrigere Embeder havde udviist Dueligheed og Dyd. Usong vilde, at alle Valg kom til Hoffet: at overseе alt selv, begreb han, vilde være en alt for stor Byrde for et saa vidtløftigt Riges Keiser, og overlod Statholderen og de Udsendte i Almindelighed de ringere Valg. Men dog troede han, det var nyttigt, at begge disse Foresatte, maatte vente ved ethvert Tilfælde, at Keiseren vilde undersøge de indsendte Grunde, og indsee deres Standhaftighed. Usong giorde det og meget ofte, snart

ved

ved denne snart ved hin Provints, eller overdrog sine Fortrolige Prøven; og aldrig var det sikkert, at ville bedrage ham: thi i dette Tilfælde var han uforsonlig.

Denne samme Øvrighed modtog Skatterne, og Usong anviste dem altid efter deres Stand tilstrekkelige Besoldinger, som befriede dem fra den Fristelse, ved ulovlige Midler at søge deres Underholding; derimod lod han dem ikke den ringeste Mueligheb til andre Indkomster.

Retten havde nu sine egne Dommere. Alt var i Persien vilkaarligt, og ingen Lov uden Magten. Usong lod den vise Nuschirwans Love samle, han befalede at forbedre dem, hvor de forandrede Tider nødvendigen fordrede en Forandring, og at give enhver Ret en Afskrift, efter hvilken Dommerne skulde dømme. Han beholdt i alle Provintsers Hovedstæder en Ret, hvortil han aldrig valgte Øvrigheden; Justicen skulde være Dommernes eneste Forretning. De bleve anseeligen besoldede, og ærede af Keiseren selv. De fleste Stemmer gave Udslaget, og den Viseste, man kunde finde, havde Forsædet og Bestyrelsen. Ringe Sager bleve ved denne Ret, større kom for det keiserlige Divan, og for Hoffets Overret, ved hvilken Keiseren meget ofte og paa ubestemte Dage sad paa Thronen, og hørte de Klagendes Grunde. Han

Han satte ikke paa den hos Østerlænderne saa almindelige Gavers Modtagelse Døden, thi Usong sparede sine Undersaatters Blod som sit eget, men Affektelse og Ærelyshed; han holdt over denne Lov med en ubøielig Strenghed. Han forbød ogsaa at bringe sig selv Gaver af Værdie; thi naar Keiseren modtager Foræringer, udpresse de Store dobbelt af Folket.

Aarligen reiste de Udsendte giennem Provintserne. De lod Bøgerne, hvori Grunden til Dommene bevaredes, opslaae for sig: De undersøgde endeel af Dommene, og fandt de Aarsag at misbillige Dommerens Dom, blev han advaret; men ved gientagne Forseelser fordret for Keiseren, Sagen undersøgt af Overdommerne, endog af Keiseren selv, og ved gientagne og betydelige Forseelser blev Dommeren afsat, men tillige bleve hans Forbrydelser bekiendtgiorte for Folket. Det hele Folk har en medsødt Paastand paa Regentens Retferdighed: det hele Folk, sagde Usong, maae underrettes, at jeg bestræber mig at hæmme Uretferdighed. Uvidenhed, naar den undertrykker, er endog en Misgierning.

Persien erindrede sig dens første Keisers Dage: de ere, sagde Folket, igien fornyede. I

tusende Aar fra Nuschirwans*) Tid har Retferdighed forladt Riget; men Usong har paa ny bragt den til os fra Himmelen.

Krigsvæsenet foraarsagede Keiseren Bekymringer. Han kunde ikke skiule for sig selv, at en staaende Krigsmagt berøvede Ploven en Deel af Nationen, afholdte den fra Egtestanden, og paalagde den Pligter, som vaere ikkun for en Tid: da derimod just disse Krigsmændenes særskilte Pligter forhindre den nyttige Borgers bestandige Pligter. De store Omkostninger, Krigsmagten fordre, gisre høie Skatter uundgaaelige, og ere den tungeste Byrde for Undersaatterne.

Og dog fandt Usong, at Persien ikke kunde bestaae uden en saadan Krigsmagt. Osmannerne vare endnu sysselsatte i Vesten; men det var let at indsee, at det dagligen aftagende Bysants i faa Aar maatte falde. Allerede havde Constantins Arving intet uden for sin Hovedstads Mure, en Kadi havde endog ved Thronen oprettet sin Domstoel. Naar nu Osmannerne havde undertvunget det allerede vaabenløse Bysants, indsaae Usongs Forsigtighed letteligen, at Seiervindernes Ærgierighed vilde

vende

*) Er Græckernes store Cosroes, Belisars Overvinder, hvis Seiervindinger Perserne mindre ære, end hans Retferdighed.

vende deres Vaaben mod Sønden: han kiendte alt, hvad der giorde denne Fiende frygtelig, og Persien kunde ikke modstaae den uden en Krigsmagt, som bestandigen svedes i Vaaben. Denne Krigshær maatte forsynes med Fodfolk og Skydegevær, om den skulde byde Jenjitscherne Spidsen. Men disse Vaaben vare Perserne ubekiendte, og de viste en almindelig Uvillie at tiene som Fodfolk.

Khorassan laae aaben for de usbekiske Tatarer, et under tyve Fyrster deelt Folk, med hvilket man ingen stadig Fred kunde slutte; det var ikke i Stand til at undertvinge Lande, men Grendse-Beboerne kunde det giøre elendige. Denne Grendse fordrede et let og altid ferdigt Rytterie.

Kandahar havde i Afganerne farlige Naboer, et stridbart Folk, som ved dens Seiervindinger i Indien ostere end engang havde oprettet egne Riger, og under Navn af Pataner var blevet en Skrek for Afgudstienerne. Ogsaa her behsvedes de beste Folk at holde et haardere Folkeslag, end Perserne vare, i Skrankerne.

Usong søgte, at forskaffe sit Rige Sikkerhed, uden at trykke det, eller berøve det sin Folkemængde. Han havde lært at kiende Kurderne *),

*) Vesterlænderne kalde dem isteden for Kurder Tur-

et haardt Biergfolk, ugiestfrit og behiertet, frit og uden Fyrster, som levede ved den vestlige Grendse af Persien under Telter, og havde sit Underhold af Fædrift. Usongs Navn giorde alle Underhandlinger lette; han sluttede et Forlig med disse Biergfolk: de bleve frie i deres Land, og overdrog Riget nogle tusende stridbare Mænd, som udgiorde Kiernen af den persiske Magt. Et udsøgt Antal af de kiekkeste tiente Keiseren som Livvagt, og af dem dannede Usong de fleste af sine Feltherrer. De øvrige boede under Telter ved den vestlige Grendse under Krigstugt, og i bestandig Øvelse af Vaaben. De bedekte de vestlige Provintser af Persien med den stærkeste Muur af alle, et stridbart Folks standhaftige Bryst. Usong glædede sig, at han ved taalelige Velgierninger, for en ringe Sold, og endnu mere ved Haab om Befordring, forskaffede sig en Magt, hvorved Persiens beste Blod kunde spares.

Georgien stod endnu ikke under Persien. Besoldingens Vished, den smigrende Ære at tiene Asiens største Fyrste, den visse Belønning for bevi-

ste

Turkumanner. Men disse vilde Rovere synes usikkede til Krigstugt, og Kortscherne vare længe de tapperste Folk i Asien. Saladin og Kelaun, tvende Stamfædre for egyptiske Sultaner, vare begge Kurder.

viste Tieneſter, bevægede Georgierne i Mængde at komme fra deres Bierge: og Uſong oprettede af dem et Rytterie, der var det beſte i hele Aſien, og ſom han betroede Kandahar.

I Khoraſſan befæſtede han nogle Biergſlotte, hvortil Folket tog ſin Tilflugt, og ved et haſtigt Indfald af Usbekerne kunde bringe deres Børn og beſte Boehave i Sikkerhed. Han lagde paa Grendſerne det perſiſke Rytterie, der ved de beſte Heſte, og Sabler af det ſkarpeſte Staal, under en Dyden rigeligen belønnende Fyrſte, blev Usbekerne overlegent. Uſong lod paa Biergene i en vis Afſtand opreiſe Træſtabler, hvorved en Vagt boede. Ved et Indfald af de flygtige Tatarer bleve Træſtablerne antændte, og hele Landet var i een Time advaret om Faren. Perſerne forſamlede ſig paa viſſe Steder, og gik løs paa Fienden, hvis Stilling den først opſtigende Røg forraadede. Usbekerne, hos hvilke ingen Drift til Ære formindſkede Dødens Frygt, tabte haſtig Lyſten, at ſtille ſig blot for Perſernes Sabler, og lode deres Streiferier fare.

For at opmuntre Krigsfolket, ſamlede Uſong dem ved ſine aarlige Reiſer: han lod dem foretage alle Krigsøvelſer i ſit Paaſyn, marſere, ſlaae, beleire: han gav Premier for de Gemene, og uddeelte Turbaner, Palmgrene, Krandſe og Skuepenge:

han befordrede Befalingsmændene, ophøiede de Fortiente til Ærens høieste Spidse, og alt dette kunde han giøre med et sikkert Valg, saasom han selv havde bemerket enhvers Fortrin.

Men Usong havde større Hensigter. Han vilde ikke betroe Fremmede Rigets Sikkerhed, hvis Ærgierighed kunde betiene sig af de usvede Persers Afmagt. Han søgte at danne alle Perser til Soldater for deres Fædreneland. Han befalede, i den Tid, da Agerdyrkningen intet bestandigt Arbeide fordrede, at alle Borne skulde hver ottende Dag, paa Hviledagen, forsamle sig med Vaaben, øve sig deri, og underkaste sig alle de Foretagender, hvorved Krigstugten forskaffer stridbare Mænd. Altsaa blev hele Nationen underviist i Vaabens Brug uden merkelig Tab af den nødvendige Tid. De bekom deres egne Høvidsmænd af de Krigere, der under Usong havde befriet Persien. For dem bleve, ligesom for de ordentligen besoldede, udsatte Premier og Ærestegn til Opmuntring. Keiseren bivaanede ogsaa deres Øvelser, og viste den samme Hengivenhed for dem. Af den utallige Mængde Perser, som kunde bære Vaaben, blev hver hundrede Mand taget, og af dette udsøgte Antal af de beqvemmeste

og

og stærkeste Mænd opstod en talrig Hær*), der blev forlagt i Stæderne, og gjorde Tieneste i Fredstider. Hvert tredie Aar bleve alle de, som forlangte det, frigivne, og andre udskrevne i deres Sted. Men de, som viste sig, bleve optagne blant de Besoldede, og befordrede til høiere Poster. Alle Perser bekom derved en Bequemhed i Vaaben, der i Krigstider meget let kunde ophøies til en fuldkommen Færdighed; Gemytterne selv hævede sig ved den Fortrolighed, Keiseren viste til sine Krigsfolk, de ansaae sig ei længer for haarde Herrers Trælle, men som deres Fædrenelands Beskyttere, og Persiens Krigere.

Utrettelig i Arbeide, altid munter og glad ved at efterkomme sit store Kald, vedblev Usong dagligen at forbedre sit Riges Indretning, da Riva kom tilbage fra Venedig, og medbragte et stort Følge og mange Skydegeværer.

Denne den store Usongs Tiener havde overleveret hans Brev til Hertugen og Raadet i Venedig. Keiseren lod Fristaten vide sin Ophøielse; han bevidnede sin forbindtlige Erindring formedelst det havte Venskab med adskillige Ædle: han fore-

*) Schach Abbas kunde paa engang vise de fremmede Gesantere tresindstyve tusende Mand, hvoraf ingen var en egentlig Soldat. Della Valle.

slog Raadet et Forbund med sig, og lod sig merke med, at Osmannerne vare ligesaa farlige for Venedig som Persien: han søgte om Tilladelse at medtage Forraad af Geværer fra Brescia, og nogle Konstnere, som skulde forfærdige Skydegeværer for Keiseren.

Venedig fandt sin Fordeel forbunden med Persiens Fordeel. Et ærbødigt Svar lovede Keiseren et Gesantskab, som nærmere skulde handle med ham om begge Staters fælles Beste, og Riva blev det tilstædet at medtage Vaaben og Vaabensmede.

Sultanen af Egypten, der ligesom Venedig var misundelig paa Osmannerne, aabnede villigen Gesanterne de syriske Havne, og den fornøiede Usong uddeelte Vaabnene blant sine forskiellige Livvagter: men Konstnerne bleve forsynede med Staal og Jern, og alt nødvendigt til deres Arbeide i egne Vaaninger, hvor de bestandigen arbeidede paa Skydeværers Forferdigelse, og paa de større Metalrørs Støbning, som allerede da brugtes til at afgiøre Feltslagenes Skiebne, og til at nedstyrte de sterkeste Stæders Mure.

Blant Brevene fra Vesten var og et fra Zeno, som i denne Mellemtid havde taget sit Sæde i Republikens Raad. Han bevidnede den forrige Fyrste af Kokonor sin oprigtige Glæde, og tilkiende-

gav,

gav, han haabede den Fornøielse, igien at see sin forrige Ven.

Men en vigtigere Tidende fordoblede Usongs Lyksalighed. Puldan, en Nowian *) af hans egen Stamme, bragte Keiseren Breve fra den utrettelige Scherin. Denne sin Herres Ven havde begivet sig over Atschin til Qvangzscheu, hvor han tog ind til den Kiøbmand, der forhen efter Liewangs Foranstaltning havde forskaffet den ædle Usong Nødvendighederne til Indskibningen: han fandt ham i Live, og erfarede, at Zongtuen af Schensi stod endnu i sin Værdighed, saasom Landets almindelige Begiering havde udvirket denne Naade af Keiseren. Scherin fortsatte sin Reise til Singan, og hørte med største Fornøielse, at Zongtuens Datter endnu ikke var formælet. Adskillige anseelige Friere havde bestræbt sig for denne sit Huses Zir, de havde tilbudet hele Skatte for hendes Besiddelse; men af Aarsager, man ikke kunde indsee, havde man asslaget alle Forslag.

Scherin var saa bekiendt i Zongtuens Pallæ, at han hastig fik Audience. Han overgav den ærværdige Herre med tilkommende Ærbødighed en Skrivelse. Usong, Keiser i Persien, til den værdige Liewang. En Vises Formodninger ere Prophetier.

*) En Fyrste af Tschengidernes Blod.

Usong regierer et af Verdens største Riger. Men først da vil han skatte sig lykkelig, naar han kan dele sin Throne med den dydige Liosua.

Scherin overleverede tillige Keiserens Foræringer, som udtrykte hans store Høiagtelse. Blant dem vare adskillige vesterlandske Bøger over Lovene, og Rigernes Historie. Scherin, der havde taget Deel i sin Fyrstes gode Opdragelse, oversatte disse Skrifter, som vare en ny og uventet Skat for den vise Liewang, og som han agtede langt over alle Perler fra Bahrein, saasom de vare fraliggende Folks Viisdoms Frugt, som man i China holdt for Barbarer.

Den Betænksomhed, der herskr i China, tilstædede ikke Usongs Ven at haabe et hastigt Svar. Han reiste, imidlertid Liewang tog sig Tid til Betænkning, til Mongalerne: han ilede til den gamle Timurtasch, hvilken og Fyrstinden han bragte den glade Tidende om Usongs Redning og Ophøielse, og overgav de fra Keiseren til hans Forældre medgivne Breve og Foræringer. Glæden, efter saa mange Aars Forliis af en deres Kierlighed saa værdig Søn, at erfare, at han beklædede en til sin store Stamfaders, den frygtede Tschengis, Høihed passende Værdighed, udbrød hos hans Forældre i Glædestaarer, og hos den hele Horde i tusende Tegn

paa

paa en almindelig Fornøielse. Adskillige Nowianer giorde sig ferdige at tilbyde deres ophøiede Beslegtede deres Tieneste, og tusende af de tapperste Mongaler fulgte dem. Dette anseelige Følgeskab nærmede sig Veien til Kandahar, og ventede paa Keiserinden ved Søen Tsarich; thi Scherin havde ikke dulgt for Fyrsten Timurtasch, at han haabede, at tilføre ham den mægtige Usongs Gemalinde.

Efter nogle Maaneder kom Scherin tilbage til Singan, og medbragte Breve fra Fyrsten Timurtasch, hvori han begierede Zongtuens Datter med Forsikring, at han skulde med Glæde see en saa dydig Fyrstinde indtræde i Tschengis Huus.

Liewang tvivlede ikke om den unge Liosua's Samtykke, som nu havde opnaaet sit attende Aar, og ved tusende Udflugter havde hos den kierlige Fader afbedet de foreslagne Formælinger. Fyrstens af Kokonor Kierlighed, hans store Egenskaber, og hans ædle Dannelse havde giort stort Indtryk paa den eftertænkende Skionnes følsomme Hierte. Fra hvilken Side hun sammenlignede Usong med sine Chineser, fandt hun, at alle andre Mennesker syntes skabte til at regieres af Usong. De ringe Dyder, som i China opnaaes ved Sæderne, forsvandt mod den naturlige Høihed, som fremskinnede af Persiens nu værende Regents Egenskaber.

Dog

Dog foreslog Liewang sin Datter denne Formæling som en Beslutning, han allene ventede af hende. Jeg veed, sagde han, at det er en Faders Ret at bortgive din Haand; men Hiertet er dit: jeg elsker dig alt for ømt, til at give dig derhen, hvor dit Hierte ikke fulgte med.

Zongtuen havde virkeligen sine Betænkeligheder. Iwernes Stamme, for hvilken Usong var en af Hovederne, kunde ikke anderledes ansees af Mingerne end et fiendtligt Huus. Og endskiønt alt, hvad der angaaer Fruentimmerne i China, bliver inden Husets Mure, og aldrig kommer ud blant Folk, kunde Liewang dog ikke haabe, at et Ægteskab, der havde giort en saa almindelig Opsigt hos Mongalerne, skulde blive en Hemmelighed for Hesset.

Fyrstinden rødmede over hendes ærværdige Faders Forslag, hun slog Øinene sædeligen ned, knælede og sagde: at optage een af Iwernes Familie i sit Huus, kunde sette min naadige Herre i Fare. Man erfare Keiserens Villie.

Swen Zong var en roesværdig Fyrste, endskiønt allerede da Sygdommen begyndte, som førte Mingernes Stamme til Fordervelse. Han svarede: Iwens Søn er saa langt borte i Vesten, hvad kan han skade Riget? Liewang er Herre over Fyrstindens Haand: saa kaldte Keiseren hende, saasom hun nedstammede fra hans Huus. Lie-

Liewang havde nu ingen Betænkelighed meer; thi endskiønt han bortgav sit Livs hele Fornøielse med sin Datter, og skiønt han forudsaae en eensom Alderdom, naar han mistede den elskværdige Smigrerinde, var han dog for viis til at forlange, at en døende Gammels faa Aars Fornøielser skulde veie meer end en blomstrende Datters Lykke. Liosua lovede sin Fader uden Modstand Lydighed, og Zongtuen lod Scherin kalde for sig. Her er Svaret til Persiens Regent. Mit Barn vilde ikke for en Throne forlade China, men hun følger Dydens Tillokkelser; thi det var ikke blevet Zongtuen ubekiendt, at Usong med de første Keiseres Viisdom forvaltede Cyrus's Rige.

Fyrstinden beredede sig festligen, efter Landets antagne Sæder, til Reisen; dog giorde hun ikke blot Anstalter til den Prydelse og Pragt, med hvilken en keiserlig Brud skulde lade sig see. Hun havde ladet sig underrette af Scherin, hvilke Konster der blomstrede i China, og Persien endnu ikke kiendte, og hun foresatte sig, at medbringe en værdigere Brudeskat, end Perler og Rubiner.

Scherin nedlagde nu Keiserens Foræringer for hendes Fødder. Kostbare Stene, fyrstelige Prydelser, og de Sieldenheder, som vare faldne i Usongs Hænder ved hans mange Seiervindinger,

bleve

bleve nedlagde for Fyrstinden. Men det, som var den følsomme Liosua kostbarere end Diamanter, læste hun i Keiserens Skrivelse. Lykken, sagde han, har sat Usong paa Thronen; men hvad er en Throne, naar Dyden negter ham sin Kierlighed? Nei, sagde den nu frimodigblevne Skionne, nei, Liosua har i den ædle Usong elsket Dydens Morgenrøde: hvad maae hun føle, nu hans Fortienesters Glands giennemstraaler Verden fra sin rette Høide.

Dagen kom, den smertefulde Dag, paa hvilken Liosua skulde tage den sidste Afskeed fra sin graahærdede Fader. Velsign dog, naadige Herre, dit Barn, sagde hun knælende og svømmende i Taarer. O hvor føler jeg, at al Verdens Lykke er ufuldkommen! Elsk mig, elsk mig bestandigen, evig vil jeg blive din elskende og kierlige Datter. Liewang maatte med Magt lade sig rive af hendes Arme, og al hans Viisdoms Værdighed kunde ikke tilbageholde hans Taarer.

Hun reiste med sit Følge, og den fortrolige Scherin, som ved hendes Fruer fortaalte hende tusende ædle Handlinger af hendes Gemal, der ikke tillod hende, at blive bekymret, og omgaaes allene med sig selv. Ved Søen Tsarich traf hun Nowianerne, og det Følge, som skulde gaae med hende til Persien. Hendes Fædrenelands Sæder tilstædede

hende

hende ikke, at lade sig see; men tusende Frydeskrig med al den uzirede Naturs Vildhed hørtes om hendes Palankin, som hendes nye Undersaatter glade omringede. Hun var nær ved Grendsen af Kandahar, da Puldan forlod hende, og bragte Keiseren det glade Budskab.

Den ædle Usongs Hierte hævede sig af Glæde ved den af Nowianen bragte Tidende: han omarmede ham, og forsikrede ham om sit uforanderlige Venskab. Nu, sagde han til sin Ven, Dschuneid, nu er jeg belønnet for mine Bestræbelser. Glad vil jeg opofre Rigets Velfærd Dagene, da den viseste, den dydigste Skiønnes Selskab venter mig hver Aften, som ikke er fornedret til blot sandselige Forlystelser, og hvis muntre Aand vil oplive mine trette Sandser med Samtaler, hvori det Indtagende forener sig med Sielens Fortrin.

Han lod sine Perser vide ved sine Udsendte, at Keiseren ved sin Formæling ingen Skat forlangede af dem, og ingen Omkostninger. Hans Gemalinde var for ædelsindet til at forlange Høitideligheder, hvorved Folket tilsatte endog det, de behøvede til deres egen Forlystelse. Men han vilde anse det som et Tegn paa Persernes Kierlighed, om de modtog deres tilkommende Keiserinde med Blomster, Sange, Dandse og med den ukonstlede Glædes Tegn. Per-

Perserne grebe med Glæde Leiligheden at legge for Dagen, hvor ivrigen de ærede deres Keiser. Saasnart Liosua havde betrædet den persiske Grendse, reiste hun giennem en unafbrudt Rad af grønne Lystbuer, af løvfuldt Mai, og blomstrende Træer, giennem en Triumpf syngende Mængde glade Landsbyefolk. De meest øde Bierge vare befolkede af de tilløbende Undersaatter, som tilraabte hende hendes Gemals Berømmelse. De smukkeste Landsbypiger gik i glimrende Rader paa begge Sider af hendes Palankin, og bestrøede den med Blomster. Den milde Fyrstinde kaldte ofte de artigste til sig, lod sig see, og uddeelte blant dem chinesiske Foræringer.

Keiseren var i sine fyrige Aar, hans Hierte ilede sin Elskede i møde; men han vilde ikke fornærme hendes Fædrenelands Sæder, som ikke tillade nogen Brud at vise sig sin Brudgom, førend de ere viede. Hun kom endeligen, den ventede Skiønne, og Persiens Seder forenede det ædle Par, imidlertid Schiras gav Gienlyd af uophørlige Fryderaab. Den sædelige Liosua tog nu Sløret af, og viste Usong de indtagende Træk, som forenede Dyd og Kierlighed. Hun var i hendes blomstrende Alder, China havde intet skiønnere frembragt; men den ædle Siel, som oplivede alle hendes Yndigheder, ophøiede hende over al Sammenligning. Hun

vilde

vilde falde paa Knæ for Keiseren; men han omarmede hende paa det kierligste. Vær velkommen, sagde han, den gavmilde Himmels ædelste Gave, regier evig over Persien, og over din Usongs Hierte.

Keiseren havde udseet Schiras til sin Gemalindes Opholdssted. Den milde Luft, de skiønne Bekke med det reneste Vand, den i Roser prunkende, og paa de beste Druer frugtbare Natur, de smilende Hauger, den Overflod af de fortreffeligste Frugter, de kongelige Granattræer, de gyldene Æbler, giorde denne Stad til den behageligste i Persien. Usong havde ved sterke Mure sat den i Sikkerhed mod fiendtlige Anfald. Liosua tænkte nu paa Iverksettelsen af hendes Udkast. Paa tørre Steder, hvor smaa Steen ikke tillod Græsset at fremspire, lod hun i lige Linie plante Morbærtræer, som man holdt under Saxen, og hvorved erfarne Chineser skulde lære Perserne, hvorledes Silkeormen uden Pleie frembringer sin Yngel, føder, og indspinder sig. Hun giorde sig en Fornøielse af at underviise Begynderinder i Silkeavlen, og viste dem selv Haandgrebene. Saaledes havde den forgudede Fohi's Gemalinde levet.

Hun lod sig undertiden bære ud, imidlertid hendes Betiente afholdte Folket efter Landets Sæder. Hun bemerkede en græsbegroet Slette, hvor-

hen man fra Correnderrhe *) kunde lede overflødigt Vand; her befalede hun at bygge Huse for Spindere, Blegere, Vævere og Malere til det fineste Bomuldtøis Forferdigelse, hvilket Koromandel ellers solgte til alle Morgenlænder.

Hun fandt ved de Erfarne, hun havde medbragt, de tvende udforderlige Jordarter, hvoraf den ene bliver til Glas, uden at den anden forhindrer Glaseringen: de nødvendige Smelteovne bleve bygte, og skiønt man ikke naaede de chinesiske Varers Fuldkommenhed, opstod dog herved et Arbeidshuus, hvori man forferdigede Kar, som endog paa det keiserlige Taffel bleve brugte istedenfor Guld og Sølv.

Den milde Fyrstinde erkyndigede sig om alle de Elendige, som ingen Hielp havde: hun sendte de Blinde, de Sengeliggende, de Svage og med Børn beladte Enker ugentlige Foræringer. Hun udforskede blant Landmanden de flittigste Agerdyrkere, de omhygeligste Moder, og hendes Gavmildhed opsøgte den ydmyge Fortieneste i dens Hytter. Hemmeligen giorde hun got, og uden at vente Tak derfor.

De Stores Gemalinder og Døttre, hvis Stand aabnede den Adgang til Fyrstinden, lærte af hende at agte Dyden over alt. Hun berømte for dem en Samvittigheds Lykke, som ingen Last for-

*) Floden, der løber giennem Schiras.

forurolige; en Gemalindes Værdighed, hvis eneste Diemeed er hendes Gemals Fornøielse: Enigheds Sødhed i Familierne; hun viste det lidet, der er i Pragt og Prydelse, som blinder Pøbelen, og næsten altid er Tegn til, at Gemyttets Prydelse forsømmes. Liosua var Dydens behageligste Lærerinde, hendes Foredrags Behagelighed giorde hendes Lærdom indtagende, og hendes Exempel giorde den let.

Dagligen opfandt hun nye uskyldige Forlystelser for Usong, naar han tret af Omsorg for Riget søgte Roe i hendes Arme. Hun gientog for ham hvad nyt og merkværdigt, hun havde læst i hendes Bøger; hun lod ved hendes Fruer opføre Skuespil, hvori den meest ophøiede Dyds Exempel rørende blev fornyet; hun samlede Sieldenheder, hvori Usong fandt en Fornøielse, Naturens, Konstens og Viktighedens Verker. Selv Forskiellen mellem Fyrstindens stille Gemyt, og hendes Gemals Fyrighed, og Liosua's Ukyndighed i de vesterlandske Skikke, gave det høie Pars Samtaler Nyhed og Liv.

Hun bar allerede Persiens Haab under Hiertet, da Zeno, Usongs Ven, kom som Gesant fra Venedig. Han tog meer som en Beundrer af den nye Keisers Fortieneſter, end som Gesant fra en venskabelig Stat, en sand Deel i den ædle Tschengids Ophøielse. Han bragte Keiseren adskillige

Forærinqer, hvoriblant de nye Bøger især behagede denne Herre, som uden Pen vare trykte ved en Konst, som Liosua endog foretrak den Chinesiske, saasom de samme Bogstaver kunde tusende gange giøre Tieneste, da derimod de chinesiske skaarne Tavler ere uduelige til nye Sammensetninger.

Zeno bragte ogsaa med sig nye og bequemmere Opfindelser til Skydegeværernes hastigere Brug, og sværere Skyt, som vel skiød mindre Kugler, men som hastigere kunde betienes. Han havde fra det utømmelige Europa medtaget det nyeste, som kunde tiene til Livets Bequemmelighed, og til et Hofs Pragt.

Han meddeelte Keiseren Efterretning om den Vaabenstilstand, som Republiken havde sluttet med den vise Morad. Thi saa lidet Venedig glædede sig over Osmannernes Storhed, kunde man dog ikke negte denne Sultan den Ærbødighed, der er den sande Dyds Belønning; og som Fiende var han ligesaa frygtelig, som hans Venskab paalideligt.

Venedig lod dog tillige Keiseren forestille den Fare, dette seierrige Huus truede Europa og Asien med. Morad havde allerede undertvunget Thracien og Macedonien, og forlagt sit Riges Sæde til Edrene *), hvis Nærhed truede det zitrende Con-

*) Adrianopel.

Constantinopel. Byzants var uden Kræfter og Hielp. Europa var deelt blant en Mængde Fyrster; for de ringeste Fordele havde de uophørlige Krige med hverandre, som korte og usikre Fredsslutninger meer indslumrede end endte. Ingen Fyrste havde ved sine Bedrifter, eller i det mindste ved sine Bestræbelser at foretage Bedrifter, opvakt det Haab, at han var i Stand til at beskytte den almindelige Frihed mod de truende Osmanner. Castriot og Hunniaden vare meer uforferdede Fribyttere, end Monarker: ved deres Død mistede Morad alt, hvad der kunde indskrænke ham. Venedig var aarvaagen og bevæbnet, dens Søemagt var endnu Osmannernes overlegen, men til Lands var det alt for svagt, til at modstaae en talrig Hær af øvede Krigsfolk.

Endnu var det Raadets herskende Grundsetning, hellere at underkaste sig alle Farer, end indgaae noget, som forkleinede Republikens Ære. En Fare, sagde Raadet, afvendes ikke ved Nederdrægtighed, den fordobles ved Fiendens Mod, som den forøger, og ved den Foragt, den opvekker hos Naboerne. Bysants havde erfaret det; enhver skammelig Fred havde svækket det, og det var, uden at have tabt noget Slag, blevet til intet. Et af Sultanen foretaget Felttog maatte blive det sidste.

Regieringen bad den mægtige Usong at betænke, hvor nær Faren var ham selv. De advarede ham ærbødigen, som den eneste Beskytter af Verdens Ligevegt, i Fred at formere sine Kræfter, for at være udrustet til en Krist, Persien ikke længe kunde undgaae. De tilbød Keiseren deres Venskab, og alt, hvad de kunde bidrage til hans Forsterkning.

Usong var opmerksom over dette Forslag; at angribe den værdige Morad, saa længe Persien ingen Fornærmelse havde lidt af ham, var stridende mod den Kierlighed til Retferdighed, som beherskede alle Keiserens Tilbøieligheder. Han saae sig desuden endnu ikke udrustet. Hans Perser vilde ikke vænne sig til at bruge Skydegeværerne; de havde en Afskye for at tiene til Fods, ikke fordi de frygtede Faren, men fordi Møie i de hede Himmelegne er det største Onde, Morgenlænderne flye. Med Vanskelighed havde Usong vundet nogle faa Kurder og Perser, som under hans egen Opsigt vare indgangne i et Selskab, hvis Forretning og Forlystelse var Øvelse med Skydegeværer.

Den muntre Usong lod Modet aldrig falde; ved uafladelige Bestræbelser overvindes endeligen Hindringer, som de første Forsøg ikke kan rydde af Veien. En Bek bad Klippen, sagde han til sine Perser, at tilstæde den Giennemgang. Stil-

tiende

tiende satte Klippen sig derimod. Bekken lod ikke af, at arbeide paa denne Giennemgang: den fortsatte sit Arbeide i mangfoldige Aar, førend man merkede en liden Rende i Klippen; men endeligen brød den utrettelige Strøm igiennem, og tog den Vei, som dens Standhaftighed havde aabnet.

Det grove Skyt blev vel støbt; men Perserne tvivlede, om det kunde bringes giennem de snævre Veie, og over de steile Bierge. Keiseren lod ogsaa mindre Stykker forferdige, som i alle Tilfælde kunde føres paa Kameler, og i Slagene havde en betydelig Nytte.

Vaabenverkstederne fandt tusende Hindringer: alle Konster ere beslegtede, og den ene kan ikke blomstre, naar den maae undvære de øvriges Bistand. Tusende slags Verktøi manglede Europæerne i Persien, en Deel af dem døde under en dem uvant Himmel, og de Overlevende arbeidede med Fortredelighed, eftersom Haabet, at naae Fuldkommenhed i deres Foretagender, ikke opmuntrede dem.

Usong dulgte ikke Zeno sin Sorg, og ventede af Republiken, at den vilde staae ham bie med kyndige Arbeidere, Verktøi og Skyt. De nærværende Konstnere opmuntrede han med Foræringer, venlig Tiltale, og meest med Prøver paa sin egen Indsigt; thi intet kan virksommere opvekke en Konst-

ner, end Forvisninger, at han arbeider for en Herre, der veed at sette Priis paa hans Dueligheed.

Tiden kom, som Usong havde bestemt til at besee sit Rige: han foretog sig denne gang, at gaae lige til Eriwan, og besee Irak, Aderbeitschan, Diarbekir og Algezira. Dschuneid og Zeno ledsagede ham med et udsøgt Selskab af de opmerksomste Perser og nogle Nowianer, alle til Hest, med krigerisk Udseende, og uden de morgenlandske Monarkers Pragt. Ingensteds lod Usong sig beverte, han traadte ikke af hos nogen Stor, og boede under Telter; han undgik alle Omkostninger, som kunde trykke Folket, hvilket altid med Smerte føler de prægtige Høitideligheder, Kongerne anstille. Riget skal ønske og ikke frygte at see sin Regent, sagde Usong; Hoffets Pragt skulde blive en nye Byrde for mit Folk.

Han rev sig af sin elskende Gemalindes kierlige Arme, og ilede til Tschehelminar, de mægtige Hystaspiders keiserlige Sæde. De havde valgt sig en frugtbar Slette, hvorigiennem tusende forfriskende Bekke løb, og hvor de skionneste Blomster fremspirede uden Konstens Hielp, og forlystede Øiet. Zeno maatte beundre disse stolte Steenhobe, hvis Alderdom opsteg paa hin Side af al Historie, og som vare Levninger af Palladser, hvis uhyre Størrelse

relse syntes at overstige menneskelige Hænders Kraft. I Klippen var indgravet de persiske Heltes store Bedrifter i kolossisk Størrelse.

Usong fandt paa de gamle Mindesmerker adskillige Sindbilleder, som han ogsaa havde bemerket i Egypten, og især den bevingede Kugle, som han holdt for et Tegn paa Guddommen. Han ansaae de Støtter, der neppe kunde omfavnes af mange Mennesker, for Levninger af det Pallads, hvori Cyrus havde opreist sin Throne: og Zeno som en Kiender beundrede vel ikke Smagen i Tegningerne, men den fineste Udarbeidning i de haardeste Stene. Alle tilstod, at ingen nærværende Fyrste besad tilstrekkelige Skatte til at foretage saadanne Bygninger, endog blant de opfinderigske Folk vilde man mangle Verktøi, til at føre og opreise saadanne uhyre Byrder.

Imidlertid Keiserens Selskab opholdt sig blant Marmoret og Porphyret, saae Dschuneid en Ild opstige *) fra et øde Bierg. Han spurgte, hvortil en saa stor Ild underholdtes paa en tør Klippe? Perserne svarede, han saae Gebernes evige Ild, som tiente dem til Templer. Dschuneid følte, at han var en Alid, han foer op: er det mueligt,

*) Omkring Tschehelminar sees adskillige af Gebernes Ildtempler.

sagde han til Keiseren, at een, der ærer Gud, taaler disse Elementernes Tilbedere?

Usong smilede. Disse prægtige Ruiner vare Magernes Bolig, og Cyrus var en Geber. For at befrie Persien, have hans ophøiede Dyder arbeidet sig giennem et langt Liv ved bestandige Seiervindinger, og vi nyde efter tyve Aarhundrede Frugten af hans Bestræbelser. Men alvorlig, sagde han til sin Ven Dschuneid: skulde Persien miste mange tusende arbeidsomme Hænder, forjage de beste Agerdyrkere, og gisre hele Lande til Udørkener, fordi de arme Geber vildfare i deres Gudstieneste? Har Ali, har Mohamed ikke taalt de Christne? Har Omar selv ikke billiget Abu Obeidh's mildere Befaling, som skaanede de Christnes Blod, og rev det seierrige Sverd af den uovervindelige Khaleds Haand *), fordi han alt for ivrigen myrdede de Vantroende.

Persien, blev han ved, er meer end en halv Udørken; Naturen har velsignet den; den er fattigst paa Mennesker. Allene arbeidende Hænder kan forhverve Jordens Velsignelse, og bringe den til at ernære Mennesker, hvortil den er skabt. Geberne ere fredelige og taalige; maaskee mange blant dem vil antage den Sandhed af os, at Gud er ulegem-

lig

*) Af Ockleys arabiske Historie.

lig og umaalelig, som derimod vilde tilbede Guder af Jord og Leer, om vi nødte dem til at flye til Indostan.

Usong kom giennem de smilende Egne om Mayn, de reneste og overflødigste Vandkilders Sæde, giennem det ældgamle Yezdekast, hvor Jorden frembringer det fortreffeligste Korn, og til det store Ispahan. Denne Stad, sagde han, er skikket til Persiens Hovedstad: den ligger næsten lige langt fra alle Grendser, og Senderud kan letteligen ernære mange tusende samlede Perser, da den meddeler den hele Slette en utømmelig Frugtbarhed. Men den mildere Luft, hvis Lindhed var bleven den zartlige Liosua uundværlig, forskaffede Schiras Fortrinet, og Krigene kaldte strax efter Keiseren til Tabris.

Kaschan drog Keiserens Øine til sig, saasom den var Silkearbeidernes Vaaning, som forsynede en Deel af Morgenlænderne med de smukkeste Stoffer, og forferdigede Tøi, som ingen uden dens Mure kunde efterligne. Her tog Usong de med Menneskebilleder ivævede Fløieler, han forærede Republiken Venedig, som beundrede dette de vesterlandske Konstners Sæde, og maatte tilstaae, at det ingen Hænder havde, der kunde efterligne Persernes Dueligheð.

Usong

Usong havde i Kaschan en uventet Anledning til at vise, at han var værdig at sidde paa den retferdige Nuschirwans Throne. Zeno saae ham en Aften usædvanlig nedslaget. Hvad saa knusende har vel den ublide Skiebne blant sin Vredes Vaaben, at Usong maa ligge under for dens Magt? I Morgen skal min Ven see det, sagde Keiseren. Han holdt sit Divan i de gamle Kongers Slot; Fyrsterne og de Store stode ved hans Throne, og en utællelig Mængde Folk omringede Palladset. Man kaldede en Mustassem, en Gartner, som boede i Forstaden af Kaschan. See dig om Mustassem: kiender du den Anklagede? Perseren kastede sig ned for Keiseren; her er han, sagde han, og pegede paa en Nowian, ved Navn Kulkas, der var en af Anførerne for den keiserlige Livvagt.

Kulkas, min Fætter, siger Manden sandt? spurgte Usong med en saa alvorlig Stemme, som endnu ingen Perser havde hørt af ham. Nowianen saae beskæmmet paa Jorden, og hans Taushed beviste hans Strafskyldighed.

Kulkas, sagde Keiseren, vi ere ikke komne fra den eensomme Kokonors Bredde, for at undertrykke Perserne. Gud har sat mig paa Thronen, for at være hans Statholder. Giengield, hvad du har forbrudt mod Gartnerens Datter, lad dig vie

til

til hende, og udset den største Medgift for hende, som du vilde tilbyde en Fyrstinde af Tschengis Huus: i Morgen skal du bringe mig Vidner, at du har adlydet.

Nowianen kastede sig ned paa Jorden, og gik bort med saadanne Gebærder, der tilkiendegave en fuldkommen Underkastelse.

Den anden Dag lod han sig see, og Mustassem med ham; her er Ægteskabsbrevet, sagde Kulkas, og her er Medgiften.

Er Mustassem tilfredsstillet? Han bukkede sig. Men Loven er det ikke. Kulkas, sagde Keiseren, Persien har kaldet mig til sin Dommer. Retferdighed er den store Skat, Gud har betroet mig. Skal frie Mænd berøves deres uberygtede Døttre under Keiserens Øine, og han ikke fortørnes? Jeg vil ikke udgyde den store Tschengis Blod. Men flye Kulkas, søg Lande, hvor Voldsomhed hersker, og hvor den Mægtige uhindret træder den Svageres Ære under Fødder. Undvig mine Øine og Persien. Nowianen begav sig bort, og flygtede til de vilde Usbeker.

Ved det venskabelige Aftentaffel fortaalte Keiseren, hvad Dschuneid og Zeno allerede havde giettet sig til. Jeg red ene ud, sagde han, og hørte en lydelig Klage opstige fra en vel dyrket Hauge, der

var

var opfyldt af de smukkeste Blomster. Det undrede mig, at høre saadanne Klageskrig opstige fra den uskyldige Vellysts Bolig. Jeg lod Folkene kalde: Herre, sagde den fortvivlende Fader, der ansaae mig for en af Livvagtens Anførere, een af eders Brødre har med Magt revet min Datter af mine Arme: hun var uberygtet i hendes Ungdoms Floer, jeg var for svag til Modstand, og Skam vil blive min Død.

Jeg befalede ham at fremstille sig for Divanet, og at lade sig ved Scherin, der red med mig, melde hos Keiseren.

Dømmer nu, mine Venner, hvor beklemt mit Hierte maatte være mellem min Pligt, og Kierlighed til mit eget Blod. Nowianen var mig nær beslegtet; jeg fornærmer maaskee alle Mongaler, som en Tschengids Navn har lokket til mig fra Verdens Grendser, og hvis Kierlighed skulde være min Thrones Stytte. Og dog, hvorledes kunde jeg handle anderledes? Er en Nytte mulig, som gaaer for Pligten.

Zeno svarede; i mit Fædreneland beskytter intet Navn mod Lovene. En Zeno, min Stamfader, havde reddet sit Fædreneland, ingen kunde negte hans Tapperhed den Roes, at have overvundet Genua's seierrige Magt. Han begik en ringe

Feil,

Feil, om det og var en Feil; hans Laurbær beskiermede ham ikke, han blev sat fangen, forviist, og udelukt fra alle de Belønninger, hans Fortieneſter kunde have ventet. Saadan Strenghed er nødvendig, vedblev Zeno, og Keiseren har i Dag befæſtet ſin Throne. Thi paa intet uden ſine Underſaatters Hierte kan en Konge med Sikkerhed grunde ſit Herredømme.

I Kom tilbad Dſchuneid paa Imamſadernes, eller Ali's Efterkommeres, Grave, ſom laae begravne i denne Stad, og ſom regnede denne Fyrſte blant deres Stamfædre. Uſong beſaae Vaabenverkſtederne, og var fornøiet med de Geværer, ſom man der forferdigede af overmaade haardt Staal.

Kaswin, en af det mægtige Parthiens Hovedſtæder, var da forfalden, og Uſong tænkte paa Midler, at ophielpe denne gamle Stad: han foreſatte ſig, en Tid lang der at opreiſe ſin Throne. Det mishagede ham, at de morgenlandſke Fyrſter valgte en eneſte Stad til deres beſtandige Reſidence, hvorved de berøvede de fraliggende Provintſer al Næring, ødelagde dem, og gav Riget et uhyre Hoved, ſom betog de øvrige Lemmer Leveſaften.

Ved Sultanie fandt Keiseren en Deel af de ſtore Stutterier, ſom allerede i de gamle parthiſke Kongers Tid her vare anlagde, formedelſt de frugt-

bare

bare Græsgange, og det rene Vand. Endnu smukkere ere de store Sletter, som føre fra Aderbeitschan til Tabris, hvor uoverseelige Marker ere skiulte af de beste Foderurter, som just fra disse Egne har udbredet sig i de vestlige Lande, og hvor mange tusende af de skiønneste persiske Heste græsse *).

Det vidt udstrakte Tabris var da den største Stad i Riget: men som alle andre persiske Stæder uden al Befæstning. Usong indsaae, at det laae aabent for Osmannernes Vaaben, og befalede der at bygge en Fæstning, hvorhen han lod føre en Deel af sit grove Skyt: han udsaae sig og en Plads til en kongelig Bolig, og giorde Anstalter til at opføre et Pallads. Han giorde en kort Reise til Amadan, den mediske Thrones Sæde, nu ikkun en vidtløftig Landsbye.

Han kom til Irwan, en Grendsestad, som endnu mere var udsat fra Osmannerne, og giorde Udkast til tre hinanden indsattende Fæstninger, som alle laae høiere end Staden, paa Veien til de med Snee skiulte Bierge, hvor, efter den almindelige Sagen, Arken kom til Hvile, hvori Menneskenes anden Stamfader havde reddet sig efter den almindelige Oversvømmelse.

Her,

*) Medien.

Her, næsten ved Rigets vestlige Grendse, førtes Klager over Keiserens Udsendte, som haabende at undgaae Straf ved Hoffets Fraliggenhed, modtog Foræringer, og havde foreslaaet Keiseren uduelige Folk til adskillige Dommerembeder. Usong havde aldrig ventet, blant feilfulde Mennesker at vælge lutter retskafne: han lod sin Scherin tilbage; der skulde høre Klagerne mod de Udsendte, og, som altid skede, udkaste en Dom tillige med Grundene til Keiserens Omdømme. De Udsendte bleve befundne skyldige. Usong overbeviste sig om deres Forbrydelser ved sin egen Undersøgelse, og lod dem fordre for Divanet.

Du var, lod Keiseren den Skyldige sige ved den til de høieste Embeder ophøiede Scherin, Keiserens Fortrolige: han er ikke Gud, og maa see ved Menneskers Øine. Han haabede af dig Sandhed, du var udvalgt til det berømmelige Embede, at være Folkets Talsmand, du skulde bringe dets Klager for Thronen, og nyde den Roes, at de Undertrykte bekom Hielp ved dig. Men hvad fortiener den, der skulde give en Lægedom, og giver Forgift? Keiseren byder dig at flye fra hans Øine; gaae til Kerman, og træd aldrig over denne Provintses Grendser: der allene lader Loven dig dit forbrudte Liv.

Fra Irwan ilede Usong til Mausel, den assyriske Magts forrige Hovedstad, og derfra til Anah, hans Reises Maal. Her forsamlede sig et utalligt Folk om hans Divan, og denne lykkelige Fyrstes Berømmelse lydede til Himmelen. Af hans gamle Undersaatter i Anah var ikke en eneste, som jo troede at være blevet lykkeligere ved sin Herres Ophøielse. Enhver gammel Tiener, enhver Borger trængte sig til ham, og var fornøiet, naar han havde kyst Sømmen paa hans Klæder. Usong blev rørt ved sit Folks troe Kierlighed, og lovede sig selv, bedre at fortiene den.

De arabiske Fyrster, der havde taget Deel i hans første Krige, besøgte ham, og bekom prægtige Foræringer. Den gamle Abuschir gientog, hvor meget han skyldede Usong: ikkun Hassans graae Alder forundte ham ikke Kræfter til Reisen. Usong lod Anah, Euphrats Overfart, sette i god Forsvarstand, og tog her Afsked fra Zeno og Dschuneid, som fortsatte Reisen med hinanden til Palmestaden. Zeno gav han fortrolig og oprigtig Svar til sin Stat: han vilde være opmerksom paa Osmannernes Foretagender, og sette deres Vergierighed Skranker, naar de viste Klørne. Venedigs troeste Allierede vilde han blive. Han medgav Zeno Foræringer, rige Silketøier, kostbare Tepper, lægende Mumie,

mie, som opvælder af Klipperne i Khorassan, og læger alle Saar, ægte Bezoarstene, oprigtig Rosenolie, som kommer fra Schiras, og overstiger Guldet i Værdie, Turkiser fra den gamle Klippe Firuz-Cuh, Perler fra Bahrein, Heste, og Sabler af beste Staal. Han omarmede ham: Usong, sagde Keiseren, vil evig blive den mod sin Zeno, som han var i Alkahirah. Den elskværdige Dschuneid afskedigede han med ømme Udtryk af sin Kierlighed: sig Guds Tiener, Hassan, Usong er hans Søn, og din Broder. Derpaa begav begge Vennerne sig bort, og Usong gik over Euphrat til Bagdad.

Dette Opholdssted for de Troendes mægtige Anførere var halv ødelagt ved Hulaku, og endnu meer forfaldet under de slette Fyrster. Men dets Beliggenhed, som beherskede Tigeren, og som kunde tiene til en Formuur for det sydvestlige Persien, bevægede Keiseren, paa det sterkeste at lade Bagdad befæste, og her lagde han en af de talrigste Besetninger af Perser.

Han begav sig til Basra, Sædet for Rigets Søehandel. Han lod sig nøie underrette om, hvilke Kiøbmænd, der kom didhen, hvilke Varer de bragte fra Morgenlandene, hvad der igien blev udført fra Persien. Han medtog Udkast, hvorledes det persiske Navn endog til Søes kunde gjøres fryg-

teligt, og haabede engang at forsvare Herredømmet over Havbugten. Han indsaae, hvor skadeligt det var for Persien, at man saae allene fremmede Skibe i Basra, at Perserne vare underkastede Udlændingers Godtbefindende, der saavel paatvang Perserne deres Varer efter deres egne Priser, som igien nødte Perserne at overlade dem Rigets Varer ringere, end deres Værdie var; saasom Riget ingen andre Veie havde til at udføre Naturens og Konstens Frugter. Men Usong var for indsigtsfuld til at foretage sig alt paa engang, og Portugals Søemagt hindrede Persien under hans Efterkommere, at forstørre sin.

Fra Bagdad kom Keiseren til Jondisabur, Videnskabernes forrige Sæde under de sassaniske Regentere, som nu var forfalden og øde; og til Suster, den høimodige Achaswers prægtige Sæde. Han ilede over Tschehelminar tilbage til Schiras, for at være nærværende ved hans Gemalindes Nedkomst.

Han gav den Datter, hun skienkede ham, Navnet Nuschirwani: det skulde være et nyt Pant paa, at han tog den store Regent til Mønster, som havde baaret dette Navn. Retsærdig i Fred, seierrig i Krig, opmerksom paa alle Dele af den almindelige Velstand, havde Nuschirwan været, og nu var Usong det.

Lege-

Legemets spæde Bygning, der stemmede overeens med Fyrstindens sagtmodige Gemyt, led ved hendes Nedkomster, og Nuschirwani's Fødsel, og de tvende Fyrsters, som fulgte hende. Liosua tog dagligen af; men hun overvandt hendes Legems Svaghed, og viste Keiseren intet uden den behagelige Sindighed, der var hendes hele Væsen medfød. Engang udbad hun sig hans Selskab, og viste ham hendes Silkehuse, Porcellænovne, Bomuldsmalerier, og de øvrige Anstalter, der vare opstandne ved hendes Opmuntringer. Keiseren indsaae med Fornøielse, at Naturen allene uden nogen Hielp af Konsten var tilstrekkelig til at udklekke disse kostbare Orme, og at gjøre deres Spind brugbar. Han udregnede letteligen med den Indsigt, der var ham egen, at denne Silke vilde koste meget mindre, og følgeligen give de persiske Siltetøier et Fortrin. Han lod Opfindelsen bekiendtgjøre ved sine Udsendte, og fordeelte i de bequemmeste Provintser en Deel af de chinesiske Arbeidere, som skulde vise Perserne deres lette Haandgreb, for at komme til denne Naturens frivillige Gave.

Ligesaa fornøiet var han med det fortrefflige malte Bomuldstøi, der i Finhed overgik de vestlige Landes Væverier, og hvis Farver vare uefterglørligen smukke. Han gav Exemplet, at bruge

det som lette Sommeklæder: Hoffet og Folket, der tilbad deres Keiser, forskaffede Arbeidshusene en saadan Affetning, at man maatte formere Arbeidernes Tal, og forskrive nye fra China. Persien vandt derved mange Penge, som ellers aarligen udgik til Masulipatan og Surat.

Keiseren sagde til sin Elskede, i det han inderligen omarmede hende: De Hytter, min Liosua har ladet opsøre, ere Riget nyttigere, end de uhyre Stytter i Tscheheliminar, og Pyramiderne i Gize. Den sande Storhed bestaaer i Nytten, og den Fyrste foreviger sit Navn, der gior sine Undersaatter rige ved Flid og nye Foretagender. Thi det var en Daarlighed, om en Peris *) Dronning gav mig Huse fulde af Guld og Diamanter, og jeg derved vilde giøre alle Perser rige, og alt Arbeide undværligt. Jeg ønsker mig et velhavende Folk, men som allene ved sit Arbeide bliver rigt. Liosua beriger saavel Persien med nye Konster, som sparer det store Summer.

Keiserinden besad alle Forstandens Gaver; i kort Tid giorde hun sig det persiske Sprog eget, og da hun i Saadi's Digte havde fundet en Overensstemmelse med Chinesernes Viisdom, lod hun denne Sædelærer, hvis Been laae nær ved Schiras,

oprette

*) Mohamedanernes Feer.

oprette et anseeligt Gravminde: hun lod hans Berømmelse skrive paa en Marmorstøtte, og beskikkede ved hans Grav en lærd Mollah, der dagligen skulde forelæse Undgommen nogle af denne Digters Vers, og tilføie Forklaringer derover, som afskildrede Dyden elskværdig.

Usong.

Tredie Bog.

Usong elskte Fred, saasom han elskte sit Folk, men Persiens Ære var ham dog kierere end Freden, saasom uden den ingen Fred kan bestaae. Han saae sig tvungen til at gribe til Vaaben. Zeno blev i Haleb af den egyptiske Sultans gierige Statholder anholdt, mishandlet og berøvet en Deel af de Foræringer, som han skulde bringe til Venedig. Uagtet Usong havde medgivet Zeno en Deputered, som skulde reise med ham til Venedig, og alle Forestillinger uagtede, som Perserne giorde de zirkasiske Røvere, var intet meer at erholde, end at Zeno endeligen halv udplyndret blev løsladt.

Usong kunde ikke lade Fornærmelser upaatalte, der vederfores en venskabelig Magts Gesant, der reiste under hans Skyts. Han sendte een af Anførerne for Livvagten, Merwan, en sat og standhaftig Perser, til Alkahirah. Han forestillede den nyligen valgte Sultan Ol Malek ot Thaher, at Persien og Egypten vare ved Naturen selv forbundne,

ne, da de begge havde en fælles Fiende i Osmannerne. Den gode Forstaaelse, der herskede mellem Persien og Venedig, havde samme Hensigt, at oprette en Modvegt mod dette foretagende Riges tiltagende Magt. Usong forlangte allene, at Sultanen erklærede sin Statholders Formastelse for en Uret, hvori han selv ingen Deel havde.

Statholderen i Haleb var een af de fire og tyve Fyrster, som fra Slaver blive Egyptens Herrer. Han stod i stor Anseelse blant sine Brødre, og havde ikke lidet bidraget til Sultanens Ophøielse. Denne kronede Slave havde hverken Villie eller Mod, til at straffe sin Vens Forbrydelse. Han lod Keiserens Deputerede længe uden Svar, og gav endeligen en Undskyldning for det mod Zeno udøvede Røverie, der næsten var ligesaa fornærmende, som Gierningen selv. Vellysternes Nydelse gav sielden Sultanen ledige Timer, og da tog han en hastig Beslutning, enten efter en Gildings, eller en frygtelig Beys Raad.

Merwan ilede til Schiras, og Usong, saa nødig han udgydede sines Blod, giorde Anstalt til Krig. De under Telter tienende Kurder bleve opbudne. Ved Tabris stødte et udsøgt Rytterie fra Georgien til Leiren, og Halvdelen af de persiske staaende Krigsfolk anførte Keiseren, som medtog de

faa Bøsseskyttere, han selv havde underviist. Den udsøgte Hær forenede sig i Aderbeitschans fede Enge. Usong førte den giennem Erbil og Merdin mod Haleb, og truede Staden Orfa, som stod under Sultanen. Dschuneid ilede med de frivillige Araber til sin Ven.

Vel vare de gamle Zirkasser blødgiorde ved Egyptens Vellyst; men da aarligen nye Sværme af Nogajer, Crimer, Georgier og Zirkasser rekrylerede det mammelukiske Folk, vedligeholdt disse raae Folk Nationens Mod ved den Behiertighed, der er alle uforderverede Folks Fortrin. Sultanen kom med en mægtig Hær, hvori der var meget Skyt, og hele Roder bevæbnede med Skydegeværer.

Usong kiendte sine Perser. Dette sindrige og ikke uædle Folk er Ærens Drift lydigt, og angriber tappert Fienden, men dets Mod falder alt for let ved Ulykker. Han tog en fordeelagtig Stilling, og vovede dagligen ved sit Rytterie smaae Trefninger, hvori de persiske Sabler, og Geledernes bedre Orden, næsten altid erholdt Seieren. Herved gav han sin Hær en Tillid til sig selv, og giorde den frygtelig for Fienden. Dagligen lod han sine Folk rykke ud for Leiren, og stille sig i Slagtorden. Egypterne giorde det samme; men førend det kom til Slag, trak Usong sine Folk tilbage i Leiren, som

var

var bedekt med forskandsede Høider, beskiermet ved det grove Skyt, og havde intet Anfald at befrygte. Ti Dage efter hinanden rykkede han frem, og trak sig igien tilbage, indtil endeligen Zirkasserne bleve vante til disse ubetydende Bevægelser, og ansaae det som en Leg, naar Perserne allerede stode i Slagtorden. Men den ellevte Dag, da Mammelukerne vare blevne ganske sikre, rykkede Usong ud to Timer før Solens Opgang, og da den viste sine første Straaler, gav han Tegn til Angreb. Den opstigende Soel var Persiens Sindbillede. Usong tilraabte sin Hærs Anførere: betænker, at Persien seer paa eder, tæller eders Gierninger, og vil belønne dem med evig Høiagtelse. Det Ord var Persiens Ære. Perserne, som ny bestielede, stormede ind paa den uberedte Fiende, mange tusende faldt, og de øvrige efterlod Overvinderne hele Over-Syrien og Halep *).

Usong førte sin seierrige Armee giennem Asiens skiønneste Provintser mod Syrien: men hans Hensigt var ikke, alt for meget at svække Egypten, et Rige, han ansaae for Persiens Formuur. Han erfarede med Fornøielse, at Gesantere kom fra Alkahirah med Fredsforslag: Usong forlangede efter Seieren ikke meer, end han først havde fordret.

Stat-

*) Bizarro har anmerket denne Seier.

Statholderen i Haley blev sat fra sin Værdighed, og mistede sit Sted blant de fire og tyve Fyrster: man sammensøgte de Kostbarheder, man havde berøvet Zeno, og tilbagegav dem. Ikkun det giorde Usong til en Fredsbetingelse, at hans Underhandlinger med Venedig for Fremtiden ubehindret maatte fortsettes giennem Sultanens Lande og Havne, og Folk og Varer frie giennemlades. Den erobrede Deel af Algezira blev Persernes.

Usong havde opnaaet sit Diemeed, Rigets Ære var haandhævet, og denne ædle Hensigt var erholdt næsten uden Blod. Han forlangte ikke flere Lande, da Persien endog for en større Ærgierighed var stor nok; han løslod de Fangne, og fordeelte sin Hær i Landsbyerne omkring Tabris. Men førend den skiltes ad, uddeelte han passende Foræringer og Æresbeviisninger blant Fyrsterne, Anførerne og de Gemene: han havde noie erkyndiget sig om enhver priselig Gierning, og lod ingen ubelønned. Han talde selv til de Fortienteste, og takkede dem i Persiens Navn, og Feltherrerne maatte bevidne hele Armeen Keiserens Fornsielse og Høiagtelse.

Keiseren ilede i sin Liosua's Arme, og fandt den chinesiske Kolonie forøget med mange nye Konstnere. Den Udsendte var kommet tilbage, og Breve fra den vise Liewang ventede paa Keiseren. Den

ærvær-

ærværdige Zongtu havde nedlagt alle sine Embeder, begivet sig til Kiosø, sin store Stamfaders Kongfu-tsee's Fødestad, hvor han, som han sagde, ventede Døden ved Viisdoms Udøvelser. Han lod vide, at Fordervelsen ved Hoffet tiltog. Yng Zong var et Barn, Tatarerne ødelagde Riget, Keiseren blev en kort Tid efter slagen af Mongalerne i en Hovedtrefning, og bortført til Tatariet. Liewang saae Rigets Undergang, og skiønt den først lange efter blev fuldført, var dog Aarsagen allerede virksom og ulægelig.

Fra Timurtasch kom ogsaa Efterretning, som havde en stor Deel i den over China tilfegtede Seier. Men Usongs Velgaaende fornøier mig mere, end alle Seiervindinger, sagde den elskende Fader.

Samme Tid kom en fornemme Araber med en Skrivelse fra den ærværdige Hassan: han havde Befaling at afgive den i Keiserens egen Haand. Den gamle Alide ønskte sin Kierligheds Søn Lykke til alt det Gode, Verden sagde om ham. Et manglede i hans Indretningers Fuldkommenhed; Hassan fandt ikke, at noget var giort for Religionen. Meschiderne *) vare øde, man hørte intet Formanings-Ord. Folket forvildedes; det glemte ikke allene Propheterne, men endog Gud selv.

Usong

*) Moscheerne.

Usong havde den oprigtigste Ærbødighed for det høieste Væsen: om Prophetens Mirakler var han ikke overbeviist, endskiønt han troede, at Verden var Mohamed forbunden, saasom han havde standset Afguderiet, og lært sine Araber at ære een Gud. Han havde ei heller forglemt Gudstienesten; thi den vise Regent vidste, at Religionen er det menneskelige Selskabs sande Baand, at den giør de Dødelige til Brødre, og at den kraftigst vinder Folket, at adlyde Fyrsten som Guds Statholder. I China var han fuldkommen blevet overbeviist om, at Mennesker uden Frygt for det øverste Væsen vel kan iagttage en udvortes Ærbarhed, men ikke modsette Begierlighederne nogen tilstrekkelig kraftig Modvegt.

Hassans Klage var grundet. Men Usong havde erfaret Umuligheden at finde Guddommen værdige Tienere: Han forefandt ingen Skoler udi Persien, hvor man kunde danne en Religions-Lærer, og ingen Imam, hvis Videnskab og Sæder havde den Værdighed, som udfordres af en Forstander for Gudstienesten.

Usong bad den ærværdige Alide, at han selv vilde giøre de Anstalter mulige, han saa ivrigen tilraadede. Han maatte blant de Frommeste i Arabien udsøge Mænd, som ved Meschiderne i Ho-

ved-

vedstæderne kunde forestaae Gudstienesten. Han maatte ogsaa forskaffe Lærde, der vare duelige til at bibringe Ungdommen Troens Lære og andre Videnskaber. Usong erkiendte den yderste Nødvendighed i at danne og forbedre Folkets Hierte og Forstand. Men han skiulte det ikke for den ivrige Hassan, at hans Hensigt gik ud paa en eneste Guds Dyrkelse, og ikke paa Klammerierne mellem de Troendes Sekter: og bad sin gamle Ven, at see paa Mænd, hvis eneste Hensigt var en sand Guds Kundskab og et gudfrygtigt Levnet. Han foragtede ikke de uskyldige Skikke og den gudstienestlige Vasken, allene han holdt det for barnagtigt, at ville behage Gud med noget, som ogsaa kunde forrettes af et ondt Hierte.

Imidlertid lod han Meschiderne i Stæderne istandsette, at de Troende kunde forsamle sig i dem. Han udsøgte ved sine Udsendte ærbare Mænd, der paa Festdagene skulde forelæse Folket de Kapitler i Koranen, som Mollah Abdul af Tabris *), og Mollah Mohamed Raze Emuni, havde udtegnet for deres Skolarer, og hvori indeholdtes Guds store Egenskaber, Pligten at danne sig efter det sverste Væsens Forskrift, og Midlerne, at opnaae dette blant alle nyttigste Diemeed. Han tillod Forelæserne at tilsøie Bevæggrundene, som maatte mangle i Koranen,

*) Denne Indretning vedblev under Aliderne.

ranen, af Naturens almindelige Love og Sædelæren.

Alle Gudstienestens Tienere anviste Usong tilstrekkelig Underholding: de bekom den tiende Deel af Landtaxten: men Usong vilde hverken overgive dem Dommerembedet som hos Osmannerne, ei heller unddrage dem de almindelige Domstole. Han havde seet i de vesterlandske Historier, hvilke afskyelige Følger de nazarenske Fyrsters Feil havde havt, ved hvis Svaghed Geistligheden var opvoxet til en egen Orden, og endeligen til et eget Rige, som udsuede Folkets Formue, undertrykte al Frihed, og var sterkt nok til at omstyrte de Fyrsters Throne, som vilde sette Skranker for Lydigheden mod Præsternes Hoved. Den øverste Mollah ved Keiserens Meschid var i Persien ikke saa meget Geistlighedens Hoved, som Fyrstens øverste Tilsynsmand med den.

Hassan erfarede, hvor vanskeligt det var, at finde Mennesker, hvis Hierter vare giennemtrængte af den Sandhed, deres Mund lærte. Dog giorde han, hvad den almindelige Fordervelse tillod ham, han udsøgte selv de ærbareste Geistlige, han fremlokkede fra Eremitboligerne de Vise, som ganske havde overgivet sig til Betragtninger, og det lidet Tal, han havde udsøgt, sendte han, efterat han selv havde prøvet dem, til Keiseren, der overgav dem

kon-

kongelige Meschider i de fornemste Stæder. De fleste vare Alider af Propheten Hosseins Slegt, som endog længe efter beholdt det øverste Sted blant Geistligheden.

Med større Fremgang oprettede Usong overalt Skoler i Stæderne. Perserne er dybsindige, og af Naturen dannede til de Videnskaber, som henhøre til Sædelæren, Vittigheden og Regnekonsten. Riget havde til alle Tider frembragt ypperlige Skalde, grundige Sædelærere, og store Stiernekyndige. Usong oprettede ogsaa høiere Skoler, i hvilke anseeligere *) Mænd, endog Persiens Store, som havde beklædt høie Embeder, paatog sig Ungdommens videre Dannelse, og Ungdommen var ligesaa villig til at høre paa Viisdommens Lære. Keiserens naadige Hensigt, og hans Opmerksomhed, at befordre de dueligste Unge, gav alle Anstalter et virksomt Liv. Han lod dem i de Videnskaber, som de lagde sig efter, aflegge offentlige og uventede Prøver, over Spørsmaal, som blev dem forelagde ved Lodkastning. Han selv, og hvor han ikke selv kunde være, var hans Udsendte tilstede ved Prøverne: De unge Menneskers Forhold blev offentligen i alle Tilstedeværendes Nærværelse indskrevet i Bøger, og den, som tre gange

havde

*) Chardin i hans Reisebeskrivelse.

havde fortient et berømmeligt Vidnesbyrd, kunde være sin Befordring vis. Usong lod ogsaa af saadanne Unge tage Dommere, som tre Aar skulde være Tilhørere ved den nærmeste Ret, og efter en ny, men tillige offentlig Prøve, virkeligen kom til at sidde paa Bænken. Keiseren havde seet den chinesiske Indretning, men han forebyggede, at ikke Bestikkelse og Gaver kunde tilvende Udueligheden den Berømmelse, som er sande Fortienesters Belønning.

Usong haabede af de nysgierige Persers Tilsb, og deres giennemtrængende Vittighed, der ikke var vant til at skaane bemerkede Feil, at disse offentlige Prøver skulde forebygge Gunsts og Gavers Indflydelse. Enhver Dommer, enhver Keiserens Udsendt maatte skamme sig ved, for kyndige Vidner at lade en Dom over Prøvedes Dueligheed indskrive, som ikke stemmede overeens med Sandheden. Keiserens almindelige Grundsetning var, at straffe dem haardt, som understode sig at bedrage ham, og her kunde Bedrageriet ikke dølges, da en heel Stad havde Opsigten med Prøverne. Lodkastningen hindrede tillige al strafværdig Gunst: den blev om Aftenen foretaget og forsegled, og saa hastig Solen opstod, fulgte Prøven.

Men Usong oprettede ogsaa andre Skoler, hvorpaa Persien intet Exempel havde fundet hos

noget

noget andet Folk. Han lod store *) Bygninger opreise, i hvilke adskillige med keiserlige Besoldinger understyttede Konstnere arbeidede for Hoffet: han foretrak de Konster, hvortil der udfordres Opfindelseskraft, og hvor Forstanden, og ikke allene Øvelse, kan give Konsten større Fuldkommenhed. Han bekom Malere og Bygmestere: man fandt i egne Vaaninger andre Konstnere, som af Staal og Metal forferdigede Geværer for Keiseren; andre broderte og eftergiorde med Silke naturlige Blomster; andre indfattede med Smag Edelstene fra det tilgrendsende Indostan, og de persiske Perler; endnu andre vævede Fløieler, som i Godhed overgik alle andre Folks; igien andre gave Silke og Uld de høieste og tillige bestandigste Farver, som de erfarne Europæer mangle. De Dueligste bleve anseeligen besoldede, og Betalingen for deres Arbeide overlodes dem uformindsket, de vare og visse paa den keiserlige Naade for deres Levetid. Ved denne Indretning bekom Persien ikke allene paa engang en Mængde virkeligen fortreffelige Konstnere, men og en ypperlig Skole for hele Riget. Det nød mange Aarhundrede efter Usongs Død Frugten af hans Viisdom. Da Perserne af dem selv ingen Opfindere ere, og Bequemmelighed demper deres Gavers Brug,

*) Chardin desc. d'Ispahan.

kunde de fremmede og indkaldte Konstnere, og de opfinderigske Europæer tiene Persernes efterabende Genie til Mønster og Ledetraad. Man kunde fra ethvert Rige laane Formænd i den Konst, som der havde opnaaet et bekiendt Fortrin.

Persien bragte det virkeligen i mange Konster til en betydelig Høide. Man forferdiger der endnu i vore Dage de kostbareste Guldstykker. Man væver i Yezd Stoffer, hvis Told kommer paa fire og tyve*) Unzer Sølv. De persiske Tepper ere en Prydelse for alle Riger i Verden. De halv giennemsigtige fine Leerkar ere haardere end de fra Tschingtetsching, og Farverne høiere. Garveriet, Dreierkonsten, Tin- og Kobber-Karrene, Vaabnene, Buerne, Staalarbeidet, har i Persien et Fortrin for alle Morgenlandene. Silke udgiorde i de følgende Tider den rigeste Vare til Udførsel af Persien: Riget indtog aarligen for denne kostbare Spind 420,000 Pund Sølv. Alle disse Kilder erstattede, hvad Persien behøvede af andre Lande til Nødtørft, eller til Pragt, der giør saa meget overflødigt til Nødvendigheder: det blev rigt, og berigede tillige sin Regent.

Ikke engang det blot behagelige undgik Keiserens Opmerksomhed. Han lod i Schiras, og siden efter

*) Chardin T. V.

efter i Tabris og Ispahan anlegge kongelige Hauger. Høie Hekke af skyggefulde Træer, rene Vandledninger, sprudende Springvande, fortreffelige Frugttræer bleve anlagde til Folkets Fornøielse; thi Keiseren forbød, at hindre nogen Perser, at fornøie sig i hans Hauger, som vare plantede for hans Folk, og at nyde Frugterne.

Persien følte efterhaanden sin nye Velstand, og fra alle Provintser indkom behagelige Efterretninger. De underjordiske Vandgraver vare fornyede, som ere Persiens Nil, og uden hvilke det er en tør Orken. De blive ved en Konst, som er dette Folk egen, og som ved Nødvendigheden er bragt til Fuldkommenhed, førte en heel Dagreise tolv Favne under Jorden. Man havde og opdaget adskillige nye Kilder i den biergfulde Deel af Persien, og giort Strekninger af Land frugtbare, som havde været forladte. Omkring Bendemir, Senderub og andre persiske Floder vare Sletterne blevne til umaalelige Hauger, da den tørstende Jord nu modtog Vandets forfriskende Kraft. Til disse Lande indfandt sig hastig Indvaanere, som søgte den Lykke, at boe under et naadigt Herskab. Bøgerne, hvori de afgiftgivende Landgodsers Tal og Vandledningernes Orden var indført, voxte dagligen. Persien bekom

nye Borgere, og Kronens Indkomster forøgedes med Undersaatternes Velstand.

Usong besluttede at foretage en ny Reise: den var møisommelig og farlig; men enhver Pligt var denne Fyrste en Nødvendighed, hvorfra ingen Vanskelighed kunde frikiende ham. Han tog Veien lige til Kerman, Denne Provints var uden Vand, og næsten ikkun et Sandhav, hvor Vindene alle Øieblik skiulte Veiene med nyt Sand. Usong maatte lade Vand føre med sig paa Kameler: men han vilde ikke, at nogen efter ham skulde lide, hvad han selv havde lidt. Han lod grave Brønde, som hist og her sparsom opvældede fra nogle Klipper; han befalede offentlige Hvilesteder efter Morgenlændernes Skikke at bygges ved Vandet, og Veiene bleve betegnede ved høie Støtter, som bleve satte saa nær hinanden, at man altid kunde see den efterfølgende. Sytten Dage havde han tilbragt uden nogen Bequemmelighed under den brændende Himmel, da han naaede Kerman, en ødelagt Bye.

Hans gode Hensigt blev belønnet. Næsten det hele ødelagde Landskab var bebygt og beboet. Geberne havde i Mængde forladt Patanernes *) og Balluschernes **) Distrikt, og søgt et roligt Levnet under

*) Folk paa Biergene mellem Persien og Multan.
**) Folk mellem Kerman og Sind.

under Usongs Beskyttelse. Deres Flid havde forbedret Jorden; den var dyrket som en Hauge, og Ørkenen selv vrimlede af utallige Faar, hvis fine Uld affalder af sig selv ved det friske Græsses Nydelse; en ny Rigdom for Persien, der næsten indbragte ligesaa meget som Silken. Thi det lette af denne Uld vævede Tøi agtes lige med Silketøi. Usong forefandt ogsaa fine Leerkar, som man der forferdiger.

Her maatte han afgiøre en Stridighed, som var opkommen mellem hans Udsendte og Benjanerne. De Udsendte paastode, at dette ældste Folk skulde i dets Orden bære Vaaben, og øve sig deri. Benjanerne afskyede al Blodsudgydelse, og følgeligen Krigens Redskaber, Vaaben. Usong erindrede sig, at de vare Persiens nyttigste Undersaatter; han vilde ikke tvinge dem til noget, som fornærmede deres Samvittighed. Aldrig, sagde den Goddædige, maa man sette Mennesker i den Fristelse, at vælge mellem det timelige og evige Vel. Han frikiendte de Fredelskende fra at bære Vaaben mod en liden Afgift, som blev lagt paa hvert Hoved, og som blev uddeelt blant Perserne, der allene skulde bære Vaabnenes Byrde. Benjanerne kastede sig for Usongs Fødder, og udviste deres Ærbødighed for Cyrus's og Gustaps *) Efterkommer.

*) Darius Hydaspes Søn.

Usong ilede fra Kerman giennem de samme Sandmarker til Gomron. Her saae han Hennabusken *) og den taalmodige Geber dagligen at skære en Skive af dens blottede Rod, hvis Saft agtes høit i Indien, og var en Kilde til Persiens Rigdom. Men Usongs til alle Besværligheder afhærdede Kræfter, vare dog ei i Stand til at modstaae den brændende Luft, det slette Vand, og Jordens giftige Dunster: han blev farlig syg i Gomron af en Feber, just da han selv vilde besee Perlefiskeriet ved Bahrein. Man bragte uden Tids Spilde den vansmægtende Keiser til Palmeskovene, som ligge ved Foden af Biergene Genau og Gerun, hvor Luften er sund, hvor de reneste Bekke forfriske Jorden, og hvor et bestandigt Foraar hersker. Han kom neppe aandende til disse lykkelige Egne: men de erfarne Læger fra Lar **) modsatte den dødelige Feber denne hede Egns Sitroner, og de kiølende Meloners forfriskende Vand: og Luftens Forandring dempede langsom den Ild, der fortærede Usongs Levekræfter.

Over

*) Justitsraad Høsts Efterretninger om Marokos S. 287. Oversetteren.

**) Della Valle benævner dem.

Over hele Riget hørtes Keiserens Fare, og det hastige Rygte forkyndte strax derpaa hans Død. Hele Persien zitrede ved dette uerstattelige Tab: det havde i mange Menneskers Levetid lidt under onde Beherskere, ingen Gammel kunde erindre sig en Regent, der ikke havde været en Tyran. Og nu skulde det miste en Herre, hvis første Aar Riget ansaae for den Morgenrøde, som gik for de frugtbare Dage, i hvilke den Overflødighed frembringende Soel i sin fulde Glands skulde bestraale Persien. Moderne opvaagnede deres Børn til Graad; vi maae døe for eder; men nu døer og den, der efter vor Død skulde have været eders Fader. Man skreg, den Retferdige, den Gode, den Vise, den Seierrige, Guds eget Billede bliver os berøvet, og hvo erstatter hans Tab! Hundrede hastige Løbere ilede fra alle Dele af det store Rige, for at indhente Efterretning om Keiserens Tilstand, som man forventede med Zitren. Arbeidshænderne stode stille, en frygtsom Forventning, som for den almindelige Dom, herskede over det forskrekkede Persien.

Man kunde ikke dølge denne skrekkelige Tidende for Keiserinden. Jeg vil gaae, raabte hun, og døe med ham. Ingen kunde opholde hende fra at foretage denne farlige Reise, som ingen menneskelig Hielp kunde lette. Hun lod sig bære i en Pa-

lakin, da hverken Heste eller Kameler kunde bestige de ujevne Bierge. Hun ilede, uden at tage sig nogen Hvile, over Biergene, paa skrekkende bratte Steder, hvor den smalle Stie hengte over Klipper, og over det i Dybden neppe synlige Svelg: hun drak det bittre Vand, som Naturen sparsom giver: hun agtede ikke de hede Vinde ved Lar, der ofte som giftige Slanger dræbe de Reisende i et Øieblik: hun indaandede de hede og qvælende Dunster *), som opstige af Jorden, og den salte Luft, der foraarsager en uslukkelig Tørst: hun satte ved Kurestun over den farlige Bendemir, der ofte som et Hav pludseligen løber over sine Bredder, og i faa Timer oversvømmer det hele Land: hun kom i en utrolig Hastighed til Dadelskovene, og kastede sig i sin svage Gemals Arme. Nu, sagde hun, vil jeg leve, da jeg igien seer min Usong.

Keiserens følende Hierte erfarede ikke uden Bevægelse sit Folks Kierlighed, og sage ikke uden den inderste Fornemmelse sin Gemalindes alle Farer foragtende Troskab: hendes Omfavnelser, omhygelige Pleie, og utrettelige omsorgsfulde Bestræbelser at skaffe ham nogen Vedergvægelse, syntes at give ham Kræfter; han kom sig, skiønt langsom, og lod sig endnu svag og afmægtig bringe til Schiras.

Her

*) Chardins Reise.

Her forsamlede sig hele Persien. Alle Provintser sendte deres anseeligste Mænd for at tilønske den paa ny oplivede Keiser forlængede Levedage, som vare Persiens gyldne Tider: de bragte et sandt Offer af Undersaatternes troe Hierter, og deres Følelser fremskinnede af de med Taarer glinsende Øine. Tusende Frydebevisninger vare Persernes fælles Forretning, og fra saa mange forskiellige Troesbekienderes Templer opsteg en fælles Tak til det øverste Væsen.

Scherin, Usongs Ungdoms Ven, havde med Lykken antaget Persernes Sæder. Han holdt et talrigt Harem, som var besat med de kostbareste Skiønne fra Georgien, og fandt i deres Nydelse sin Lyksalighed. Inderligen elskte han Keiseren; een af de Aftener, som Usong vexelvis skienkede sine Venner, bad Scherin ham at høre et Spørsmaal af en oprigtig Tiener.

Hvad kan Usong ikke høre af Scherin? hvad kan han negte ham? er jeg bleven saa liden, at Stolthed har giort mig utaknemmelig? Scherin bøiede sig: vi takke Tien, der paa ny har skienket os Persiens Trøst: der ogsaa har givet Usong Arvinger til sin Throne, af hvilke vi kan vente Usongs og Tschengis Dyder. Men Verdens Rolighed beroer paa faa Øine. Hvor hastig kan de unge Blomster

ster visne ved den abissiniske Sygdom *), førend deres Tid kommer, at bære Frugt for Persien. Hvorfor fraſiger Keiseren ſig i hans munterſte Ungdom den Ret, ſom alle morgenlandſke Regentere allerede før Cyrus have nydt? hvorfor indſkrænker han Jordens Haab til en eneſte Gemalinde? hvorfor underſtøtter han ikke Huſet, nu ikke meer Tſchengis, men den værdigere Uſongs, med flere Sønner, ſom Naturen lader ham haabe?

Min Scherin, ſmilede Keiſeren, giver mig et Tegn paa hans oprigtige Venſkab; han ønſker at ſee Uſong ſaa lykkelig, ſom han ſelv er. Dog Uſong er det allerede: han finder meer Fornøielſe i en eneſte Gemalindes Omgang, der beſidder Yndigheder nok for ham, og hvis Sæder, Opdragelſe, Vittighed, og Videnſkaber giør hendes Omgang behageligere, end en kiøbt Slavindes, ſom intet har lært uden den lette Konſt at forlyſte en Mand.

Men Scherin kiender den chineſiſke Hiſtorie, han veed den frygtelige Timurs Sønnesønners Ende, han har med mig ſeet Kalifens af Bagdads Palladſes Fald; har har og været med mig i de veſtlige Lande. Scherin vil erindre ſig, at ſiden Aarhundrede er allene et nazarenſk Kongehuus udryddet ved Sverdet **), men det var en Handling

af

*) Smaakopperne. **) Svaben.

af en kroned Præsts uforsonlige Had. Ellers uddøe de regierende Huse paa deres Stamfaders Throne, eller staae, som Capetiderne, mange Aarhundrede igiennem uryggelige.

Ofte har jeg eftertænkt, hvorfor den en og tyvende Keiserstamme regierer i China, i det sædelige, det lærde China; hvorfor saa mange forgudede Huse med al deres Afkom ere blevne udryddede ved Sverdet; hvorfor det har været en dristig Bonzetiener saa let, at nedstyrte Tschengis Sønnesønner af Thronen. Jeg gientager det samme Spørsmaal ved Kaliferne, Gasnewiderne, og alle kongelige Stammer i Asien, hvoraf ingen to hundrede Aar er bleven i Besidelse af Thronen.

Sønnesønnerne af Heltene, der ved deres store Egenskaber have opløftet deres Stamme paa Thronen, samle sig et Harem, de finde i de Skiønnes Arme en Lyksalighed, der lettere erhverves, end den tunge Konst, at sørge for sine Undersaatteres Velgaaende. En Keiser begynder at blive søvnig, endnu opvaagner han i rette Tiid, og har Mod nok til at undgaae sine Skiønne. Sønnen sover dybere, og Sønnesønnen opvaagner ei meer. Monarken bliver endog i sin Alderdom et ungt Menneske. Det der skulde være Forandringer for ham, bliver hans Forretninger. Gildingerne, Wazirerne, Hovederne

vederne for Livvagten regiere for ham, tusende slags Undertrykkelser tage Overhaand under de mod Gaver tagende Stores Beskyttelse. Den lidende Undersaat finder ingen Hielp, han har i sin hele Levetid ikke seet Keiseren, og ikke følt hans hielpende Haand. Misundelse og Frygt tilraade, at styrte endog Landets Beskyttere; de svage Regentere forlange ikke krigerigske Feltherrer, som kunde blive dem frygtelige. Alle Regieringens Arme blive lamme: Folkets Hierte er tabt. Her bliver en Tyrk, en Buide de tilbedede Kalifers arvelige Overherre; der styrter en Tschu den tvivlraadige Tau wang Timur. Blant de stridbare Usbeker udrydde den mægtige Timurs Sønnesønner rasende hinanden. Maatte ikke Ulugbeg, den Vise, endog nyligen døe for en Fadermorders Haand? Hvor er nu Fortrinet af mange Koner, og talrige Sønnesønner?

Usong haaber, der unge Dschuneid skal ved vise Mænds Underviisning, og hans fortreffelige Moders Formaninger, opvoxe til en Fyrste, under hvilken Folket glemmer Usong. Han smigrer sig, hans Stamme skal blive frie for Brodermord: og en god Opdragelse er efter hans Tanker, den sande Støtte for et regierende Arvehuus.

Scherins Hierte gav sig ikke, Vellystens behagelige Gift havde fortryllet ham; men hans Forstand fandt intet Svar.

Dog vovede han endnu et Angreb paa sin høie Ven. Er det muligt, sagde han, at Usongs Kræfter kan udholde de Arbeider, han paalegger sig? vil han ikke ved en forkortet Levetid tabe flere Timer, end han nu selv negter sine tilladelige Forfriskelser? er da Thronen et Pinested, fra hvilket al Roe er fordømt, og hvor ingen Forlystelse tør nærme sig den udmattede Regent?

Det skulde min Ven og jeg have overlagt, da vi droge fra Anah, lod vort Haab svinge sig til Persiens Throne, og ærekiere paatoge os saa mange Millioner Menneskers Forsorg. Nu er det for sildig at unddrage sig Besværligheder, der ere blevne til Pligt. Dog jeg aabner dig mit Hierte. Jeg føler ingen Byrde, mig er Scepteret ikke tungt. Jeg anseer enhver Time for en Naade, det øverste Væsen lader mig tilfalde, og lader mig tilfalde draabeviis, at jeg ikke paa engang skal forøde mange Timer. Men just disse Timer ere taalte, de ere en Gield, som jeg har paadraget mig hos den Evige, hvorfor jeg bør aflegge Regnskab. Ingen Ærgierighed, at forstørre mit Navn, rører mig; jeg seer det Barnagtige af Efterverdenens Roes i sin foragtelige

agtelige Ringhed. Men enhver Time vil jeg anvende, enhver Time vil jeg forrette noget got, enhver Tanke skal have Persiens Velgaaende til Hensigt. Saaledes, som den sin velsignende Magt beviste Soel, glæder jeg mig om Morgenen, at tiltræde en Dags Løbebane, som jeg haaber at udmerke med en god Handling: saa glæder jeg mig om Aftenen, at finde den tilbagelagde Dag bestrøet med nyttige Handlinger: saa vil jeg i Alderdommen, naar Verden forlader mig, skue tilbage paa mit første Levnet, og døe angerløs; jeg skal ikke her blive en med Lediggang og Laster begroet Udørken vaer, men en Mark, jeg moisommeligen har bearbeidet, og for hvis Frugter jeg har svedet; en Afgist, jeg skyldede den Herre, hvis Lehn min Throne er.

Den Gesant, Keiseren havde sendt med Zeno til Venedig, kom endeligen tilbage. Han bragte Breve fra Raadet i Venedig, og fra Zeno: de indeholdt den forøgede Bekymring, Osmannernes Seiervindinger opvakte. En nazarensk ung Konge havde med Fordeel bekriget den aldrende Morad, og tvunget ham til Fred, som den stille Morad villigen indgik, fordi han havde besluttet, at indrømme sin Søn Thronen. Den christelige Konge *) brød den svorne Fred efter en mægtig

Præsts

*) Uladislaus, Konge i Pohlen og Ungarn.

Præsts Anmodning, han trængede sig frem til det sorte Hav. Janitscheri kiendte endnu ikke den unge Machmud, de troede hans Arm ikke sterk nok til at modstaae Hunniadens Sverd. De bade Morad at stille sig i Spidsen af Osmannerne. Machmud veg beskeden, steg fra Thronen og fegtede under sin Fader. I et stort Slag vaklede Osmannerne, og Morad saae sig ganske nær sin Undergang. Han paakaldte den Gud, i hvis tilbedede Navn de Christne havde soeret Freden. Han bad, at Himlen vilde give et Tegn paa, at den mishagede Troløshed, og afskrekke andre Fyrster, fra at bryde Løfter, som Guddommens Navn har helliget. De vaklende Janitscheri bekom Mod paa ny, Kongen blev fanget, og den frygtede Hunniad faldt i Osmannernes Hænder *). Morad havde efter Seieren igien forladt Thronen, og begge Sultanerne havde givet et i Morgenlandene sieldent Exempel, at den sønlige Ærbødighed er ligesaa sterk som den faderlige Kierlighed, og at begge kan være mægtigere end Scepterets Tillokkelser.

Den unge tyrkiske Monark var født i Leiren, og ligesaa fyrig, som Morad havde været sat. Han tørstede efter Roes og Seier. Man tvivlede ikke,

*) I Slaget ved Varna.

ikke, at hans første Foretagende vilde blive det byzanske Riges Omstyrtning. Venedig saae Stormen langt fra opstige, og advarede endnu engang Keiseren.

Man sendte ham Modeller' af nye Opfindelser til at gjøre Skyttet endnu frygteligere, afskyde de mindre Skydegeværer hastigere, og at kaste store, med indvendig Ild svangre, Kugler af Metal-Mørsere. Nogle Vaabensmede kom fra Brescia med Gesanten, som Usong optog i sin ny Skole for de nødvendige Konster. Men Perserne bleve ved deres Buer, som de blant alle Folk best vide at forferdige, og som under Cyrus, efter deres Mening, havde undertvunget Asien, og under Nuschirwan bragt Rom til at bæve. Det grove Skyt var endnu mindre efter dette Folk Gemytsbeskaffenhed, og ingen Opmuntringer kunde bevæge dem til at øve sig i dets Brug.

En endnu bedrøveligere Tidende kom fra Morgenlandene. Den ærværdige Liewangs gamle Hofmester kom til Schiras, og tog ind til sin Ven Scherin-Kan. Jeg har Breve og Pakker hos mig, som tilhøre Keiseren, men bered hans Gemyt, og tillige Keiserindens Hierte, til et bedrøveligt Budskab.

Usong laae ikke under for en Sorg; men Keiserinden maatte skaanes, hvis Sundhed ved den besværlige Reise til Dadelskoven var bleven endnu slettere.

slettere. Man sagde hende, Liewang er syg. Død er han, raabte den kierlige Datter, og sank halv afmægtig ned paa en Sofa. Det var forgieves at ville skiule Ulykken. Liewang var i en høi Alder død i de Vises Fædrenestad, som og var hans. Han havde før sin Død sendt sin Ahnetavle til Keiserinden; hende tilkommer det, havde han sagt, at bevise Ahnerne den skyldige Ære, hun er mig meer end en Søn. Han sendte Keiseren nogle af Kongfutsee's Skrifter om Regieringskonsten med hans egne Anmerkninger, og Keiserinden nogle Sieldenheder fra Riget. Tien, skrev han, har udseet Usong til store Ting, hvortil havde han ellers bekommet de overordentlige Gaver, og den største blant alle, at anvende sin Aands Fortrin til det Gode. Keiserinden forsikrede han sin uforanderlige Kierlighed, og hendes Navn havde været det sidste Ord, hvormed hans Mund havde beskiæftiget sig.

Liosua fandt, som ømme Hierter pleie, en Fornøielse, at omgaaes med Aarsagen til hendes Bedrøvelse: hun forlangte at vide Omstændighederne ved Liewangs Henfart.

Frimodig og koldsindig som Kongfutsee, sagde Hofmesteren. Hans Kræfter havde alt længe aftaget, man saae tydeligen, at Rigets slette Omstændigheder, og en hemmelig Længsel, meer udtøm-

mede hans Kræfter, end Aarene. Den sidste Morgen, efter en søvnløs Nat, lod han sig fra sine Forfædres Sal bringe sin Ahnetavle: han giennemgik de store Navne, som i en Tid af tredive menneskelige Levealdre glimrede paa denne Tavle: han opholdt sig noget ved den store Kongfutsee, og smilede. Min Stamme udslettes, sagde han, maaskee mine Efterkommere ikke vare blevne deres Ahner værdige; men jeg efterlader en Datter, hun er det. Velsign hende, Himmelens Herre, hun var en lydig Datter, hun opfyldte alle Pligter, og levede efter alle de Vises Regler.

Denne Forretning havde udmattet den Ærværdige, han følte, at hans Kræfter forsvandt. Min Tid er til Ende, sagde han sagte, du veed, o Tien, om jeg har anvendt den efter din Villie. Dog du kiender Menneskет, ingen er til alle Tider viis, ingen er det Billede lig, som du i de gamle Vise har givet dem til Mønster. Men du elsker de villige, udbred og over mig din skaanende Naade: og herpaa døde han, uden Frygt, uden Utaalmodighed, uden Suk, som den modne Frugt Litschi, naar Naturen kalder den, eller som Solen nedgaaer i Vesterhavet.

Liosua anlagde, med Keiserens Bifald, den store Sorg: hun lod ogsaa indrette et for Ahne-

tavlen

tavlen anstændigt Værelse, hvortil alle Meublerne kom fra China, og hvor hun hensatte sin Bogsamling. Derhen begav hun sig næsten alle Dage, for at bejamre sit Tab, og opfylde sit Sind med hendes værdige Ahners høie Exempler.

Men Usong fandt, at Rigets Forretninger uomgængeligen fordrede hans Virksomhed, og vedblev at anvende alle Øieblik derpaa. Han omarmede Keiserinden paa det kierligste: mit Livs Glæde, sagde han, sørg saa, at du erindrer dig, din Usong uden dig ikke kan gisre sig Livets Byrde taalelig.

Med den værdige Liewangs Hofmester var en Videnskabernes Mandarin kommen, som syntes fattig, og var af Kongfutsee's Efterkommere. Det er saa sieldent, man seer en Borger fra China ved et fremmed Hof, at Usong strax bemerkede Mandarinen, og fandt noget hos ham, som forekom ham underholdende. Een af de Aftener, Usong skienkede sine Venner, spurgte han den Fremmede, hvad dog Aarsagen kunde være: hvorfor han havde forladt sit sædelige Fædreneland, og søgt Roe hos et Folk, som han fra Ungdommen af maatte anse for barbariskt?

Oel-fu svarede, ingensteds kan Barbarie herske, hvor Usong sidder paa Thronen. Jeg er

født i Kio-fø, de Vises Fædrenestad, i Provintsen Schang-tong: jeg blev opdraget til Videnskaberne, og giennemgik de almindelige Klasser. Jeg maae bede, sagde han videre med en dyb Bukken, om Keiseren forlanger min Historie, at jeg tør tale frit. Arbeidet, man paalagde mig, syntes mig altid for let, og Prøverne ikke besværlige nok: jeg havde vildet forrette et Aars Arbeide i en Time, for at bekomme den Videnskab, efter hvilken min Siel hungrede. Jeg tragtede efter at opfylde de tolv Pligter, og da jeg skrev meget, anpriste jeg fremfor alt Dyden, som den eneste Vei til Fornøielse. Jeg kom hastig, og ung, i nogen Betragtning; men Befordring blev mig altid giort vanskelig. Naar et Sted i de skiønne Videnskaber var ledigt, hede det, jeg var en Stiernekyndig: var det Embeder, som henhøre til Statskonsten, saa var jeg en Digter.

Endeligen blev i en fra min Fædrenestad fraliggende Provints en Mandarinplads i Videnskaberne ledig: jeg kiendte ingen der, og blev kaldet. Nu fordoblede jeg mine Bestræbelser, for at opfylde Zongtuens Haab. Man gav mig en Skriftdommers Embede: jeg maatte læse dem, bringe dem i et Udtog, og med et Tegn anmerke, om jeg bifaldt Skriftet. Jeg trak en blaa Kreds om Forfatterens

rens Navn, naar hans Arbeide mishagede mig, og mit Bifald udtrykte jeg med en rød Kreds.

Jeg handlede efter min beste Indsigt, dog sparede jeg af Menneskekierlighed min blaa Pensel, og brugte altid meer rødt, end jeg efter Strenghed burde have giort. Dog blev det bekiendt, at jeg var Skriftdommer, og alle Lærde sammensoer sig sig mod mig: jeg blev omringet, og næsten undertrykt af Forsvarskrifter, Giendrivelser og Skamskrifter. En Ven raadede mig: enten at nedlegge Penselen, eller frasige mig den blaa Farve. Jeg foretrak det første: og lykkelig var jeg; thi Zongtuen, der havde betroet mig mit Embede, havde besluttet, igien at fratage mig det: han smigrer, sagde den alvorlige Gamle, og glemmer sin Pligt mod det almindelige Beste.

Jeg kom i en anden Provints, hvor man lovede mig en anstændig Plads. Men Bonzerne modsatte sig mig: Zongtuen var dem bevaagen. Den Mand troer ikke paa nogen Gud, raabte de, og min Lykke forsvandt mellem Hænderne. Bonzerne udstrøede mange Bagtalelser om mig.

Jeg trøstede mig, efterdi Beskyldingen var ugrundet: og kom til Fokin, hvor Bonzerne vare forhadte. Zongtuen antog mig blant hans Venner, og jeg var hans Selskabsbroder om Aftenen. Han

troede ikke selv paa Tien, og efter hans Mening var der ingen Menneskens Dommer, og ingen Forskiel mellem Got og Ondt. Han holdt mig for en Tilhænger af Laokin *). Men da jeg ikke vilde skiule, at jeg ærede Tien, og foretrak Dyden Lasterne, mistede jeg ogsaa denne Plads: Zongtuen fornedrede sig saa dybt, at han i haarde Udtryk skrev mod mig, endskiønt han aldrig havde læst mine Skrifter.

Jeg kom til Peking, og blev brugt i Statssager: Skrifter af største Vigtighed bleve mig betroede; jeg maatte forsvare Rigets Ret til Herne Liu Kiu, paa hvilke Nipon giorde Paastand. Nu, tænkte jeg, har jeg forhvervet mig mine Foresattes Tillid; men min Forfængelighed blev hastig straffet. Jeg havde efter yderste Formue svækket Nipons Ret, og man raabte, han er en Niponier.

Jeg kastede mig i Videnskabernes Skiød, og søgte hos dem min Trøst; jeg fandt den, og glædede mig over en Skat, der var tilstrekkelig for min Lykke, og som ingen kunde berøve mig. Men ogsaa denne Tilflugt blev mig afskaaren. Man forligede sig med Nipon: Hofmændene, som vare for dette Rige, forfulgte mig nu, efterdi jeg havde for-

*) Den chinesiske Epicur.

forsegtet Taisings Ret, og jeg fornam ved alle Leiligheder deres Had.

Tien, sagde jeg endeligen, taler ikke til Menneskene ved nogen Dødeligs Mund. Hans Tilskikkelser ere hans Villies Herold: han befaler mig at flye China, hvilket jeg ikke paa nogen Maade kan giøre mig behagelig. Og hvorhen skulde jeg flye, uden til det store Viisdoms og Godheds Mønster; thi Liewang, der har betroet ham sit elskte Barn, skiulte ikke for mig hans Høiagtelse for sin valgte Søn.

Usong svarede: at ville søge Dydens Belønning hos Dødelige, er et forfængeligt Foretagende: de Vise ivre dagligen mod Menneskenes Lidenskaber og Laster, og bør de vel forundre sig, naar de erfare, at deres Skilderie er Urbilledet ligt? Jeg er Oel-fu forbunden, der i mig har troet at finde Hielp. Usong brugte Chineseren til hemmelige Sager: han overgav til ham at udvikle Sager, som han ikke gierne betroede nogen: og efterdi Keiseren selv giennemlæste Udkastene, erkiendte han i Oel-fu en brugbar Tiener, hos hvilken man i China havde fundet saa mange stridende Laster. Men Usong havde selv fra hans Ulykker sluttet til hans Dyder. Oel-fu havde bestandig fulgt sine Overbeviisninger, og havde derved vexelvis fornærmet den ene eller

anden, som ikke søgte at befordre det almindelige Beste, men deres egne Hensigter. De Mægtige elske allene dem, som altid vende sig med dem derhen, hvor deres Fordeel fører dem.

Keiseren beskieftigede sig utrettelig med Rigets Velgaaende. De vise Mænd, han havde overdraget Arbeidet, vare blevne ferdige med Oversettelsen af Nuschirwans Love. Keiseren giennemsaae den med den største Opmerksomhed, og søgte at bestemme ethvert Ord saa nøie, at det ikke kunde have to Meninger. Han sørgede for, at de bleve enkelte, at de steg fra de almindeligste Tilfælde ordentligen gradvis til de særskilte, at det Hele harmonisk stemte overeens, og at de afgiorde mange Tilfælde, uden at nævne hver for sig. En Lovgiver maae forestille sig alle enkelte Tilfælde, og indrette sin Lov saaledes, at den afgiør alle, og afsiger Dom over det, som er fælles for alle Tilfælde. Usong gav alle Lovene en Hælden til Fordeel for de Fattige, Faderløse og Undersaatterne. Keiserens Scepter er et Sverd, sagde han; de Stores Magt hans Skiold; Lovene maae sørge for de Verjeløse. Han befalede, at ingen maatte undtages fra disse Love: Præsterne, Krigsfolkene, Keiserens eiendommelige Landgodser og Herligheder, stode under de samme Love, en Bonde maatte underkaste sig. Ordenen,

at

at afgiøre Processerne i, var indskrænket til visse Dage: saa Klager bleve førte, og disse afgiordes i en kort Tid. Gaver bleve Dommerne under Straf af Æres Fortabelse forbudne. Keiseren vedblev to Dage om Ugen at bivaane den høieste Ret.

Kort efter udgav Usong Krigslovene: de sigtede allene til de krigerigske Forretninger og Krigstugten: i andre Stridigheder og i alle Forbrydelser mod den almindelige Sikkerhed, lagde han de besoldede Krigsfolk under de almindelige Dommere. Krigernes Overmagt, især udi Morgenlandene, er for stor, og vilde blive utaalelig, om man skulde søge Krigsfolk for Krigsfolk. Med yderste Strenghed blev holdt over Lydighed mod Befalinger, Afholdenhed fra alle Voldsomheder, og Standhaftighed i Farer. Naar ikke Feltherren selv tilbagekaldte Persiens Banner, havde en Vigende forbrudt Livet: og Adspredelse fra Fanen endog ved en befaled Retirade blev straffet med Døden. Usong vidste, at selv de frieste Folk i de vestlige Lande havde giort sig uovervindelige ved deres strenge Krigstugt, og det, som altid og uden Skaansel bliver straffet, opstiger endeligen ikke meer i Menneskenes Hierter, og skeer ikke oftere.

Kei-

Keiseren bragte det derhen, at Undersaatterne *) ansaae Krigsfolkenes Nærværelse for en Lykke, som ellers i andre Lande ere ligesaa forderlige, som Fienden. Den persiske Krigsmand kunde rigeligen leve af sin Sold, en ædel Stolthed holdt ham fra alle Voldsomheder. Han vilde have anseet sig for vanæret, om han uden Tilladelse havde revet Frugten af et Træ. Lad Osmanner plyndre deres eget Folk, vi ere Persiens Beskyttere.

Nuschirwani var nu i hendes tiende Aar. Usong befalede, at hun skulde nyde samme Opdragelse, som var bestemt for hendes yngere Brødre, naar de havde overstaaet deres spædeste Ungdom. Hun blev underviist i Historien, i Lovene, i Kundskab om Landet, og Konstens og Naturens Frugter, i Indretningerne, hvorved den offentlige Sikkerhed, Overflod, og Retferdighed tilveiebringes, og i alle fyrstelige Dyder. Den unge Keiserdatter besad hendes Faders Standhaftighed, og hans Billede, som en Lighed med den spædlemmede Liosua's rolige Gemyt dempede. For hendes Forstand var intet vanskeligt, og Usong saae med en henrivende Fornøielse, at, paa hvilken Throne Forsynet satte hans Datter, vilde hun for sit Rige blive en Himmelens Gave.

Han

*) Della Valle T. IV. & V.

Han beredte sig til en ny Reise, og gik med sit fortrolige Følge til Persiens nordvestlige Provintser. Alle Steder lod han sig forevise Dommernes Bøger, og sielden fandt han Aarsag til Forandring. Han mynstrede saavel de ordentlige Krigsfolk, som Persiens bevæbnede Landmagt: Begge fandt han, naar man undtog Skydegeværerne, duelige og øvede. Han besaae Konsternes Verksteder, og lod sig meddele de nøiagtigste Efterretninger om Biergverkerne, Saltgruberne i Masanderan, Tyrkisserne fra Bierget Firuzkuh, og om andre Kilder til den persiske Rigdom. Han glædede sig over de formerede Morbærtræer, og over de nye Hauger og Enge, han forefandt i alle Provintser. Overalt saae han nye Huse, og i alle Stæderne Steenhobene bortryddede, som de forrige Forstyrrere havde foraarsaget: og nye Bygninger opreiste paa de rydede Pladser. Han efterlod sig saa og uundgaaelige Spoer paa sin Strenghed, men utallige paa sin Naade og Gavmildhed.

Paa et ensomt Sted, paa Veien til Masanderan, forlod han med Flid sit Følge, og red til en straaetakt Hytte, som laae fra Veien paa et Bierg. Bierget var trappeviis afdeelt ved smaae Mure, og enhver Forhøining var beplantet med de sig dertil passende Vexter. Langt fra forekom dette

Syn

Syn Keiseren fremmed; Beboerens Flid drog ham derhen, det var en Efterligning af den chinesiske Flittighed. En ældgammel Mand sad blant sine Sønnesønner, og gav dem sine Raad til Arbeidet, som de med en glad Vinskibelighed foretog sig. Gode Gamle, sagde Usong, hvor mange ere dine Aar? Herre, de ere mange, jeg har paa Marken, hvorfra du kommer, seet Timurs Telt opslagen. Hvorledes vare de forrige Tider? og hvorledes behage de nærværende dig? Roret, sagde den Gamle, oprykkes ikke, fordi det bøier sig. Jeg har seet Timur: han regierede som Løven, han angreb ikkun Rovet, der kunde modsette sig ham, de Svage skaante han. Der fulgte Fyrster, der regierede som Schakaler *), de sønderrev og den, der ingen Modstand giorde, der som en Død maatte taale alt. Nu synes det mig, regierer Elephanten, som lever af Jordens Frugter, berøver ingen, og er dog stor. Timurs Krigsfolk tog vore Levnetsmidler; men under hans Efterfølgere vare vore Børns Uskyldighed ikke sikker for deres Roverie. For nærværende ere Børnene, Qvæget, og min Sveds Frugter alt mit. Lever Usong, skal dette hele Bierg blive en Hauge, og denne Hytte en Bye, som mine Sønnesønner allene befolke. Denne Gamle var en Mongal, der som

Fange

*) Rovdyr, der om Natten oprode Ligene.

Fange var ført til China, og der havde lært Jordens fuldkomne Dyrkning. Usong smilede fornøiet, og efterlod den lykkelige Gamle Tegn paa sin Godhed. Tataren erfarede aldrig, at Persiens Regent havde været under hans ydmyge Tag.

Usong ilede til Masanderan, for i Foraaret at giennemreise denne Provints, i en Tid, da den, forfrisket af de mange Bekke, bliver til et Paradis. Naturen frembringer her uden Saaning og uden Vartning al Naturens Pynt, Blomsterne og Tulipanerne, som zire de osmanniske Regenteres Hauger, og Hyacinterne, de vesterlandske Haugers Prydelse. Vinstokke slynge sig af deres egen Drift om Træerne, de kiende ikke Segelen og Hakken, og bære dog de ædelste Druer, hvoraf man presser den beste Vin. Skyggefulde Skove kronede Høiene, hvor ellers i Persien en bedrøvelig Tørhed hersker. Usong fandt den smukke Provints i den smukkeste Aarstids ungdommelige Pragt.

Han tog en stor Omvei, for at undgaae Ørkenen, som han med Bedrøvelse saae, indtog en betydelig Deel af hans Rige *): han gik over Caswin, og maatte dog stige over de besverligste Bierge, giennem de farligste Veie, førend han kunde komme til

*) Det caspiske Hav løber over de persiske Bredder, og giør det næste Land til en usund Morads. Hanway.

tii Esterabad. Han lod der nogle Fæstningsverker opføre, og valgte et Standqvarteer for et tilstrekkeligt Antal Ryttere, der saavel skulde holde de til Uroligheder tilbøielige Hirkanier, som de paagrendsende vilde Turkumanner, i Skrankerne. Han berømte Borgernes Flid i det blomstrende Reschd, som kiendte flere Næringsveie, end hele Provintser. Han berømte i Gilan de velskabte Fruentimmers Flittighed, som i dette frugtbare Landskab paatage sig en stor Deel af Landarbeidet. Han sulgte det caspiske Hav, og vendte sig mere mod Vesten; han befalede den Udsendte, at hemme de kuawerske Biergfolks høist fordervede Sæder, hvor fra utænkelige Tider de skammeligste Laster gik i Svang, og hvor Indvaanerne havde tabt al Følelse af Skam. De Skyldigste skulde til et Exempel paa hans Afskye straffes, og de øvrige trues, ganske at udryddes, om de vedbleve, at være Persiens Skamflek. Han lagde der ogsaa en tilstrekkelig Magt af stridbare christne Georgier, som skulde understytte Justicens Hænder. Han satte over den berømte Araxis, og besøgte Schirvan, og Schamachie, som ligger Lesgierne alt for nær.

I Baku opholdt han sig, og troede, det vilde ikke være en for nedrig Handling, om han besaae Skabningens Underverker paa Halvøen Okesra.

Han

Han fandt en Fornøielse i alle den rige Naturs Sieldenheder. Han besaae den evige Ild, som paa mange Steder frembryder af Jorden; den hvide Naphtas Kilder, hvis Dunster fænge Ild, og brænde uudslukkelige; den brusende Søe, der bestandig opkaster Biergolie, og Klippen Jugtopa, fra hvis Top en feed Lim uophørligen udspringer, der endog i Luften, som et Springvand, brusende udsprudler *).

Maalet for Keiserens Reise var det ældgamle Derbent. Usong modtog der Lesgiernes Gesantere, og dette stridbare Biergfolk begav sig, allene i Betragtning af hans Dyder, under Keiserens Skyts: hvorved de forbeholdt sig deres aldrig tabte Frihed. Han lod denne af den store Alexander anlagde Stad, som den nordlige Nøgel til Persien, befæste, Slottet sette i Stand, og forlagde der en Deel af hans kurdiske Folk.

Igien over steile og til Skyerne rekkende Bierge kom Keiseren tilbage til det i blomstrige Enge byggede Ardewil, hvor der ere mange Levninger af de alidiske Helgenes gamle Grave, og hvor de skiønneste Faaregræsgange i Persien ligge.

Ved sin Tilbagekomst traf Keiseren sin Ven Dschuneid, som havde mist sin ærværdige Fader, og just

*) Kämpfer.

just nu endet sin Sorg. Han forestillede Keiseren sin Søn den unge Haider, den skiønne Emete's udtrykte Billede.

Men nu begyndte Usongs Lykksalighed at aftage. Forsynet, der fra Fangenskabet havde ført ham paa Persiens Throne, vilde nu ogsaa prøve hans Standhaftighed i Ulykker, efterat han saa værdig havde opført sig i sin Lykke. Kort efter hans Tilbagekomst udbrød de abissiniske Kopper *) i Schiras med en Heftighed, som de i mange Aar ikke havde viist. Tusende af de smukkeste Fruentimre, og utallige Børn bleve bortrevne. Endeligen trængede den morderiske Sygdom sig ind i Keiserens Pallads: Dschuneid og Rustan, hans tvende haabefulde Sønner, bleve anstukne. Liosua agtede sit eget Liv ringe, man kunde ikke holde den kierlige Moder fra hendes Børns Senge. Hun opvartede dem i denne væmmelige Sygdom til deres Død, hun indaandede den giftige Forraadnelses Dunst, der opsteg af de Dødendes Legemer, og skiønt hun ikke blev anstukket, led dog hendes Sundhed derved, og hendes Legems spæde Bygning nærmede sig merkeligen sin Opløsning.

Usong saae bestyrtsed Rigets Haab synke af sine Arme, ingen Arving blev tilbage, uden den

ædle

*) Kornekopperne.

ædle Nuschirwani: han beklagede sit Tab, mere som Keiser, der elskede sit Folk, end som Fader, der begrov sine elskeligste Børn. Han begyndte at frygte, hans Arbeider skulde være spildte, og hans Rige forfalde i dets gamle Uorden: han saae intet Middel mod dette store Onde, uden hans Arvedatters Formæling.

Da han med hendes Haand bortgav Persiens Throne, saae han sig omhygelig om en Fyrste, der var hende værdig, og om hvilken han kunde haabe, at Folkets Lykke under hans Scepter vilde blive sikker.

Han forkastede alle, som regierede egne Riger. Persien, som Keiseren oprigtigen elskte, skulde ikke blive en Provints af et andet Rige, skulde ikke komme under fremmede Stores gierige Hænder, som ikke vare dets Sønner, og som vilde ansee det som et Bytte.

Hans egne Blodsforvante, Tschengiderne, udelukte ligeledes den retskafne Herre. Nowianerne ved hans Hof havde ofte bedrøvet hans mod hans Folk faderligsindede Hierte: disse Mongaler havde ikke lært at modstaae deres Lidenskaber, og kunde ikke bøie sig under Lovenes Aag. Deres haarde Sind var uskikket til ømme Følelser, uden hvilke en Fyrste ikke bliver sit Folks Fader.

Usongs Haab blev staaende ved den unge Haider, en Sønneson af Ali og Ismael, hvis Troe stemmede overens med de fleste Persers Troe, som Hosseniderne og alle Geistlige vilde anprise Folket som en Himmelens Gave; hvilken Usong ved sin Underviisning og Anførsel troede at kunne danne, og ved hvis milde Gemyt og indtagende Skabning han kunde haabe, at Nuschirwani skulde blive lykkelig.

Han lod først den unge Fyrstinde antages af alle Provintser for Persiens Arveprindsesse. Der var ingen Perser, der havde kundet negte den tilbedede Fader noget. De kiendte ham alt for vel, til at have nogen Tvivl tilovers; saasnart Usong i sin Skrivelse forsikrede, at han var saa overbeviist om hans Datters Dueighed og Dyd, at han, ubekymret for sit Folks Lykke, foreslog hende til sin Arving. Han lovede tillige, at ville ved hendes Formæling treffe saadant Valg, som Rigets Velfærd fordrede. Han lod ved alle Retter, og Rettens forskiellige Afdelinger, Krigsvæsenet, Politiet, Kammerne, og i den geistlige Ret, hendes Navn som Rigets Arvefyrstinde indføre i Statens Bøger efter hans eget.

Derpaa aabnede han sine Tanker, i det han kierlig omfavnede den endnu bestandig sørgende Liosua, og bad hende at tilberede Fyrstinden til den

beslut-

besluttede Formæling, og indrette det saaledes, at Nuschirwani selv useet kunde bemerke den unge Alids ædle Opførsel.

Det sidste skede, i det nogle Ridderspil bleve foranstaltede i det keiserlige Palladses inderste Gaard blant de Stores Børn, som just havde til Hensigt Thronfølgens Bekiendtgiørelse, hvorved Persien havde antaget Usongs Datter til sin Beherskerinde.

Nuschirwani var i hendes trettende Aar, hendes Legem og Forstand vare meer uddannede, end denne Alder ellers lover. Hun havde et følsomt Hierte og levende Fornemmelser. Paa den unge Fyrste var alt elskværdigt, hans Alder oversteg den fyrstelige Skiønnes fire Aar.

Keiserinden tog Tiden iagt, at tilkiendegive hendes Datter den betydelige Forandring, hendes store Fader havde besluttet med hende. Nuschirwani, sagde den kierlige Moder, er værdig og duelig til at bære Usongs Scepter. Men Folkets Fordomme fordre Eftergivelse. Usong har udseet en Fyrste, der skal lette Arvefyrstinden Regieringens Byrde; hans Valg forener alt, hvad Persien, og hvad hans Datters Hierte kan ønske.

Nuschirwani rødmede, taug nogle Øieblik, kastede sig paa Knæ for hendes fortreffelige Moder, kyste hendes Haand, vædede den med hendes Taare,

op udbad sig i en Sag, hvoraf hendes Skiebne og saa mange tusendes hang, nogen Tid til Betænkning.

Liosua havde et alt for giennemtrængende Øie til at hun skulde have anseet denne Opsettelse for en blot Virkning af en jomfruelig Tilbageholdenhed; hun saae, at der herskede noget i Arvefyrstindens Hierte, som modsatte sig denne Forening.

Dog vilde hun ikke negte den over Barndommen for længst ophøiede Fyrstinde denne Tid til Betænkning. I otte Dage vil Nuschirwani erklære sig; men aldrig vil jeg haabe af hende, at hun skulle have en anden Villie, end hendes vise og kierlige Faders Villie, som er hendes Keiser.

De otte Dage vare for den forlegne Fyrstinde alt for hastig forbi. Hun knælede anden gang ned for hendes kierlige Moder. Min Haand og mit Liv er Keiserens; forlanger han, at jeg skal opofre begge, er jeg bered til Lydighed.

Og hvorfor taler Nuschirwani om sit Liv? Efterdi jeg haaber ikke at beholde det, dersom jeg skal give Haider min Haand.

Keiserinden erkiendte hos hendes Datter en Behiertighed, hvorved hun lignede sin standhaftige Fader: Liosua forlangede at vide, hvad der mishagede Fyrstinden hos den unge Haider.

Nuschirwani undertrykte længe sin Modbydelighed, men hun kunde ikke modstaae hendes Moders Kierlighed, og tilstod endeligen: skulde hun formæle sig, vilde hun uindskrænket give sin Gemal hendes hele Kierlighed; men hun ventede og paa samme Maade et udeelt Hierte af en Gemal: hun kiendte vel de Friheder, som Gemalerne i Morgenlandene tage sig forud: men hun var fra Barndommen vant til at see, Keiseren ingen anden at elske end den hans hele Hierte fortienende Liosua: hun havde bestandig anmerket, hvor meget Keiserindens Lykke grundede sig paa dette saa berømmelige Fortrin, og hun selv vilde uden samme Lykke blive den elendigste Fyrstinde i Verden, og saa meget mere ulykkelig, jo ømmere hendes Fornemmelser for hendes Gemal vilde blive.

Hun havde af een af hendes Fruer hørt tale om den unge Alid, endog førend Haider havde turdet smigre sig med, at anholde om den ædle Nuschirwani's Haand. Hun havde erfaret, at Sulime, en Georgerinde, hvis Skiønhed var fuldkommen, og hvis Gemyt var ligesaa indtagende som hendes Skabning, besad uindskrænket Haiders Hierte. Han havde endog bragt hende med i hans Faders Selskab, efterdi han ikke kunde leve uden hende. Jeg tænker at elske min Gemal, vedblev Arvefyrstinden

grædende: uden dette Haab vilde Brudekrandsen blive mig tunge Jern-Kieder. Jeg kan ikke taale den Forventning, at være en misfornøiet Mands væmmelige Kone, hvis Hierte maae være hos en anden, imidlertid han tvinger sig til at omarme mig. Ligesaa lidet kan jeg anse det for en taalelig Skiebne, om jeg, erindrende mig mine Rettigheder, maatte hevne mig, og blive dens Fiende, med hvilken man, for at befordre min sande Lykke, havde formælt mig.

Keiserinden var tvivlsom, hun afskedigede den unge Fyrstinde. Man vil stræbe, sagde hun med en venskabelig Alvorlighed, at Nuschirwani's Lydighed ikke bliver hendes Ulykke: men hun vil og erindre sig, at Usongs Hensigter ere større, end at de skulde vige for Betænkeligheder, som anstaae en Jomfru, men ere for barnagtige for Arvefyrstinden af Persien.

Liosua indbildte Keiseren, at Nuschirwani modsatte sin Moders Raad Bluferdigheds Fortrin; hun sendte hendes Fortroligste til den skiønne Sulime: Keiserinden forlanger at tale med Arabiens Zir, sagde den Udskikkede, og uden at lade den forskrekkede Skiønne tale: Sulime kan intet have at befrygte af Keiserindens bekiendte Mildhed; men Samtalen er uundgaaelig.

Den

Den elskte Slavinde maatte adlyde; hun kastede sig for Keiserindens Fødder: jeg er værdig Døden, hvinede hun: skal den kiøbte Slavinde giøre Persiens Arvedatter en Fyrstes Hierte stridigt? thi hun tvivlede ikke om Aarsagen, hvorfor Keiserinden havde ladet hende kalde.

Den skiønne Sulime, sagde den milde Keiserinde med hendes alle indtagende Belevenhed, forbinder mig, ved det hun aabner mig sit Hierte. Men jeg fortiener og hendes Fortrolighed. Hør mig, Haiders Elskte, hør mig, som man hører en kierlig Moder.

Sulime maae ikke vente, at Dschuneid skulde frasige sin Stamme Cyrus's Throne, for at hans Søn udeelt kan elske en ung Skion. Formælingen vil gaae for sig; den indtagende Sulime's Yndigheder vil maaskee en Tid lang forsikre hende den unge Haiders Hierte: men hvad vil hendes Skiebne blive? Hele Persien vil hade hendes fortryllende Skiønhed, ved hvilken dets Arvedatter, Usongs Datter, maae blive ulykkelig. Dschuneid vil alvorligen anvende sin faderlige Myndighed, for at skille hans Søn fra hans Elskede: hele Verden vil være mod Sulime, og ingen med hende, uden et ungt Menneskes Hierte. Vil dette Hierte modstaae Nydelsens Følger, og den forenede Magt af

den faderlige, ægteskabelige og venskabelige Kierlighed? Naar det endeligen efterginer for saa mange ærværdige Raadgivere og alle Persers Ønsker, hvad vil da Sulime blive, hvis Hierte en elskværdig Fyrstes Kierlighedsbevisninger ere blevne en Nødvendighed.

Dog Sulime har ligesaa megen Forstand som Skionhed; hun vil indsee, at et ungt Menneskes Kierlighed varer nogle Aar, og at hendes øvrige Liv vil blive en Ørken uden Trøst. Hun vil opofre den almindelige Lyksalighed en Kierlighed, som den ubestandige Ungdoms Flygtighed desuden saa let kan udslukke. Og Persien har intet af Ære og Lykke, som hun jo kan vente, om hun bortrydder den Hindring, som er mod Rigets Nolighed.

Sulime hørte opmerksom; hun betænkte sig, dog ikke for længe; hun kyste ærbødig Keiserindens Kiol: Hvad er jeg, sagde hun, at jeg skal veie min Skiebne mod Persiens Skiebne? den tilbedelseværdige Liosua's Befaling skal blive min Rettesnor.

Keiserinden beholdt hende i Harem, og gav hende en anseelig Plads ved sit Hof. Den Naade, hvormed hun overvældede Georgerinde, og den skionne Sulime's Yndigheder bevægede en Stor ved Hoffet at frie til hende: hun blev udstyret som Keiserindens

serindens Veninde, og en varig Lykke var Belønningen for en ungdommelig Kierligheds Opofring.

Haider elskte sin Sulime med et ungt Menneskes og en Arabers Fyrighed. Men han turde ikke ved noget Tegn tilkiendegive sine Tilbøieligheder for sin Fader, der med en levende Henrykkelse forestillede sig Alidernes Lykke, den sande Troes Udbredelse, og sin Søns Throne. Haider gav uden Modstand den skiønne Nuschirwani sin Haand, og hun giorde ingen Vanskeligheder meer, at modtage den Gemal, som Usongs Viisdom havde udseet hende.

Hun bestræbte sig, at vinde den unge Fyrstes Hierte, og hun beherskede det meget hastig uindskrænket ved hendes Skabnings Yndigheder forenede med hendes Forstands, der var prydet med alle Vittighedens Gaver og Videnskaberne.

Endnu engang brak Usong op, og giennemreiste de østlige Provintser, og især ogsaa det vigtige Kandahar. Han besaae først det formedelst sine Skiønne berømte Yezd, hvilket som en frugtbar Ø ligger midt i Sandørkenen. Det tilbereder den kostbare Rosenolie, som er en høitagtet Forøring af morgenlandske Konger: og forferdiger de rigeste Guldstykker. Usong kiøbte en betydelig Mængde af disse dyre Stoffer, hvilket han giorde allesteds, hvor en almennyttig Anstalt burde ophielpes. Han giennem-

nem-

neinreiste det eensomme Segestan, og kom giennem Biergene til Kandahar. Han modtog Besøg af de afganiske Fyrster, som frivilligen erkiendte ham for deres Skytsherre; dog at de bleve uafhængige. Keiseren anvendte alle sine medfødte Belevenheds Gaver, og udstrøede mange Tegn paa sin Gavmildhed blant disse stridbare Barbarer. Men ikke desto mindre lod han Kandahar befæste med tredobbelte sterke Mure, som indtoge det hele Rum mellem Biergene, og beherskede fuldkommeligen Giennemgangen til Indien: han holdt og en bestandig Leier af nogle tusende Georgier til Hest i Nærheden ved Fæstningen; thi hans Viisdom giennemtrængede Tiderne, og indsaae den Fare, som forestod Riget af disse vilde Biergfolk, naar engang Persiens Scepter skulde komme i svagere Hænder *).

Indostan var da i den største Forvirring, og det vilde have været det velbevæbnede Persien let, at tilrive sig nogle af dette svækkede Riges Provintser. Men Usong tænkte ædlere og visere: han ansaae i Almindelighed Krigen for en Guds Straf, og for en Skueplads af uundgaaelige Grusomheder: intet uden Nødvendigheden kunde, efter Keiserens Mening, undskylde en Fyrste, der brugte saa megen Elendighed blant Mennesker. Derhos ansaae han

Persien

*) Under Mir Wais og Machmud.

Persien for alt for vidtløftigt, og Biergene udgiorde mod Østen en naturlig Grendse, som allene en blind Ærgierighed kunde tilraade at overskride.

Nu var Tiden kommen, da Usong skulde lide den største Modgang, ham endnu var truffet. Liosua havde, efterat hun var kommet til Persien, bestandigen været noget svagere. Endog i Schiras var Luften hende for raa og streng. Haarde Forløsninger, og Tabet af hendes Fader og Sønner, havde endnu dybere angrebet hendes Legems svage Forfatning. Hun følte at hun aftog, uden egentligen at være syg: og hun ansaae Døden for uundgaaelig. Da hun kiendte sin Gemals Kierlighed, og ansaae hans retskafne Gemyts Forurolighed for det største Onde, skiulte hun, hvad hun følte, og opmuntrede sig i hans Nærværelse med en saadan Opmerksomhed, at Keiseren vel saae sin Gemalindes Svækkelse, men snart tilskrev det tilfældige Aarsager, snart smigrede sig med en Bedring, som aldrig kunde følge.

Hun forlangte endog selv af ham, at besøge den vigtige Provints Khorassan, som laae ved den nordøstlige Grendse, og havde de urolige Usbeker til Naboer, fra hvis Streiferier den aldrig mange Aar var befriet. Til samme Tid skulde Nuschirwani's Nedkomst indfalde, ogsaa hendes Datter vilde Liosua spare det bedrøvelige Skuespil ved hendes Død.

Hun

Hun lod sig bringe til Fagrabad i en Lysthauge, hvor hun vilde, som hun forsikrede, forfriske sig, og Arvefyrstinden, som var kommet alt for vidt i sit Svangerskab, blev i Schiras.

Keiseren kom til Khorassan, besaae denne store og frugtbare Provints, og beklagede de vidt udstrakte Sandsletter. Han besøgte i Meschel Iman Reza's Grav, en af de fornemste Alider, og saae, at en stor Handelstad kunde være i Stand til at blive en Meglerinde mellem Rigdommene fra Bockhara og Indien, og Persernes Flittigheds Frugter. Han kom til Nisabur, i hvis Nærværelse Turkissebiergene ere, og til det af sine Tapetserier berømte Herat. Adskillige usbekiske Fyrster besøgte ham: han modtog dem med alle Tegn paa Venskab, og kiendte derhos dette Folks Ubestandighed for vel, til at han skulde have sat nogen Fortrolighed til det. Keiseren havde befæstet Marschirhar, bygget nogle ubestigelige Slotte, og anlagt en Vaabenplads, hvor en bestandig Hær skulde staae. Han var allerede paa Hiemreisen til Schiras, da han modtog den forskrekkeligste af alle Tidender.

Liosua, sin Død vis, beholdt ved et svagt Legeme hendes satte Gemyts muntre Rolighed. Hun lod sit Værelse pryde med friske Blomster, og valgte Klæder af lysere Kulører. Alle Aftener lod

hun

hun nogle af hendes Fruer synge i hendes Sovekammer, og i hendes Nærværelse øve sig i adskillig Musik. Hendes Hensigt var, at skiule for hele Hoffet hendes Sundheds truende Tilstand.

Hun tilbragte en Dag med at skrive, og forseglede Brevene. Natten derpaa var hun saa svag, at hun ikke meer kunde forlade sin Seng. Hun beholdt allene de fortroligste af hendes Fruer hos sig. See nu, skiønne Sulime, hvortil Dyden nytter, see mig rolig at skilles fra min Throne, og min Gemal, som er mig kierere end alle Throner.

Du har viist mig Livets og Dødens Vei, vise Liewang, jeg føler din Læres Værd. Modtag, o Tien, din Datter, som du har overøst med Naade. Beskyt Nuschirwani, beløn det Gode, du selv har nedlagt hos Usong. Hun talte og døde smilende. Det sidste Billede, der fyldte hendes Indbildning, var Usong, som havde været hendes Kierligheds første Formaal.

Og nu lod den store Ulykke sig ei mere skiule. En Løber ilede Keiseren i møde, og bragte ham en kort Skrivelse, som indeholdt den yndige Liosua's sidste Ord.

Naar Usong brekker dette Segl, er Liosua ikke meer paa Jorden. O erindre dig, Største blant de Dødelige, det Gode, du har modtaget af Tien.

Vre-

Vredes ikke over min Bortgang. Jorden er Skuepladsen, paa hvilken den øverste Beherſker lader Menneſkene aflegge Prøver paa hans Gavers Brug. Aldrig er Usong mindre ſtor ved Villie, end han har været ved de høie Egenſkaber, ſom Tien har ſkienket ham. Vær ogſaa, min Siels Kiereſte, i denne beſværlige Dyd de Dødeliges Exempel. Taal med Sindighed en aldrig irrende Veileders Tilſkikkelſer. Skienk din Liosua en oprigtig Taare, og lad dig igien til Trøſt for dit utallige Folk ſee med en Regents aarvaagne Munterhed, der allene elſker ſit Folk. At tørre Taarene af de Betrængtes Øine, vil blive din Trøſt.

Usongs prøvede Hierte modſtod ikke det uventede Slag; han indſluttede ſig i en Telt; han forbød at indlade nogen, og blev en lang Dag og en ſkrekkelig Nat ſtum ved Betragtningen af ſit Tab. Han følte Værdien, den uerſtattelige Værdie af den Skat, han havde miſtet, med alle det ømmeſte Gemyts Følelſer; han forudſaae et Øde i ſit Liv, i hvilket allene Arbeide uden Belønning blev hans Deel, i hvilket efter møiſommelige Dage bedrøvelige og eenſomme Nætter ventede ham, og i hvilket han ſavnede den eneſte Veninde, han kunde betroe alt, og ſom var utømmelig paa Midler til at forſøde enhver Sorg for ham.

Dſchu-

Dschuneid, der havde ledsaget Keiseren, fandt de første Dage ingen Adgang til hans Hierte. Usong talte ikke, klagede ikke, og udklekkede taalmodigen sin evige Bedrøvelse. Nuschirwani havde maaskee været den eneste Trøsterinde, som den kierlige Fader havde hørt: men hun var fraværende, og man maatte og for hende skiule den bedrøvelige Tidende.

Af denne uvirksomme Mismods Slummer vakte et Tordenslag Persiens Keiser. Et hastigt Bud bragte fra Rigets vestlige Grendser den visse Efterretning, at Machmud den Anden havde, efter at Morad endnu engang havde forladt Thronen, med stormende Haand erobret Byzants. Constantins sidste Efterfølger havde tilsat Livet for Grækernes synkende Throne, og alle osmanniske Lande gave Gienlyd af Frydeskrig over Seieren, af den unge Keisers Roes i Rom, og af Haabets Bulder om et almindeligt Herredømme over Verden.

Usong maatte nu nødvendigen slaae den Bedrøvelse bort, han elskte, og som han holdt for et ikke unaturligen forhærded Hiertes Pligt: han saae, han maatte træde til Roret, da den skrekkeligste Storm nærmede sig. Han kom ikke tilbage til Schiras, hvor man med stille Pragt bisatte den frommeste blant Koners Levninger, han begav sig

til Tabris, og giennemreiste endnu engang Rigets vestlige Grendser. Han forsterkede de georgiske Folk ved nye Hvervinger, han forøgede de kurdiske Grendsefolks Tal til halvtredsindstyve tusende *), han lod det støbte grove Skyt bringe til Wan og Irwan; han befalede, dobbelt at formere den aarlige Landmagt af tresindstyve tusende Perser. I hele Riget fordoblede han Dagene til Vaabensvelserne, og ved Vaabenverkstederne forlængede han Dagene med Nætterne. Han sendte egne Udsendte til Alkahirah, og lod de slumrende zirkasiske Fyrster opfordre, at overveie den almindelige Fare, der saa nær truede Egypterne. Fire Gesantere gik til Venedig i selv samme Erinde. Han fandt en ny, men alt for svag Allieret i David, den saa kaldte Keiser af Trapezunt.

Nu maatte man endeligen tilstaae for Fyrstinden hendes stormægtigste Moders Død, da hun uophørligen spurgte efter hende. Hun bar denne Ulykke med mindre Standhaftighed, end man havde ventet: gode Gemytter føle mindre deres egne Lidelser, end deres, de elske. Nuschirwani kunde længe ikke bekomme sin Munterhed; Haider var fraværende, hendes tilbedelseværdige Fader omringet

af

*) Saa vare de før Schach Abbas.

af Sorg og Farer, og det i Vesten truende Uveir syntes bestandig at komme nærmere.

Saasnart hun var kommet sig, udbad hun sig af Keiseren, at følge ham til Tabris. Hun kastede sig for den trøstesløse Faders Fødder. Modtag, naadige Herre, gunstig din Datters Tieneste, lad hende erstatte endeel af dit Tab, som ingen kan erstatte dig. Keiseren elskede den unge Fyrstinde som en Fader, og agtede hende høit for hendes store Egenskaber: han holdt vexelvis Aftentaffelet hos hende, og Nuschirwani indsamlede fra alle Lande Efterretninger og Sieldenheder, hvormed hun nogle Øieblik betog Keiseren hans Sorg. Hoffet blev en lang Tid i Tabris.

Det græske Europa's fuldkomne Undertvingelse, og adskillige vanskelige Felttog ved Donau, beskieftigede den fyrige Machmud nogle Aar, og Persien forblev i en Rolighed, hvis Sødhed Forventningen af en uundgaaelig Krig forbitrede.

Persiens unge Arvefyrstinde havde Leilighed at høre meget om de gode Egenskaber, Fyrstinden Martha, den saa kaldede Despoina, eller Keiserdatter af Trapezunt, besad. Hendes Gemyt var mildt og godt, hendes Skabning indtagende og fin,

hendes Træk grækisk skiønne *). De Ulykker, hun frygtede, havde bøiet hende til en Ydmyghed, som sielden lader sig haabe blant Fyrstinder. Nuschirwani fandt et Middel, at erholde denne elskværdige Veninde for sig selv, redde hende fra hendes Huses forestaaende Omstyrtning, og bringe Keiserens Tanker i en anden Stilling. Den Ædelmodigste haabede ogsaa, at sikre Persiens Thronfølge. Hun foretog sig, at formæle Fyrstinden fra Trapezunt med Keiseren.

Da hun havde en daglig Omgang med ham, bevidnede hun, hvor meget hun ønskede, at Rigets tunge Bekymringer maatte forsødes ved Fornøielser, som en oprigtig Kierlighed allene lover ædle Gemytter. Hun vandt efterhaanden Keiseren. David bekom Forslaget ved et Gesantskab. Saa dybt Trapezunt var sunket, erindrede dog David sig Constantins Høihed, og forelagde den forlangende Usong til første Betingelse, at Fyrstinden frit maatte blive ved den christelige Gudsdyrkelse. Usong var ikke overtroisk, han fandt hos de Christne det Væsentlige af alle Religioner, en eneste Guds Tilbedelse, der regierer alt, et tilkommende Liv, for de Gode en evig Belønning, og en til Guds fuldkom-

*) Dette Folk besidder fra de ældste Tider, endog for nærværende, fortrinet af de ædelste Træk.

komneste Retferdighed passende Straf for de Lastefulde.

Den virkeligen elskværdige Despoina blev tilført Keiseren, og viet til ham ved den armeniske Patriark fra Ekmiasin i Nuschirwani's Gemak. Usong fandt i hende en føielig og dydig Gemalinde; men hendes Opdragelse havde holdt hendes Aand i ænge Skranker: hun var de smaae Høitideligheder hengiven, som udgiøre det Undværlige ved Religionen, og hun manglede de Kundskaber, der skulde have udziret hende til en underholdende Omgang med den alt overskuende Usong. Nuschirwani blev hendes Veninde, og erstattede, hvad der manglede i Behagelighed og Munterhed ved den unge Keiserindes Omgang. Martha havde bragt med sig til det persiske Hof hendes i den barnlige Uskyldighed blomstrende Søster Eudoxia.

Nuschirwani nedkom med en Fyrste, imidlertid Krigen med Osmannerne blev opsat, og denne Begivenhed hialp til at dempe Keiserens Bedrøvelse. Keiseren lod den unge Arvefyrste kalde Ismael, som var Koreischiternes Stamfaders, og Mohammeds og Ali's Stammes Navn. Han saae nu Thronfølgen befæstet, og glædede sig, at meget Ondt herved var afvendt. Et eneste Liv redder i dette Tilfælde Millioners Liv, og bortvender Ødeleggelse fra hele Riget.

Et ulykkeligt Tilfælde foranledigede et hastigere Brud med Osmannerne. Machmud havde bekriget Sultanerne af Karamanien, slaaet dem, og bemægtiget sig deres Lande. En af dem, Pir Hamet, undflyede, og søgte Skyts hos den ædelmodige Usong.

Machmud, der var vandt til at see alt nedfalde for sig, fordrede ved en Krigsbetient den ulykkelige Fyrste, og den trodsige Osman lod falde nogle Trusler.

Den seierrige Usong følte Uanstændigheden af denne Begægnelse: Turkumannen, sagde han mod sin Høihed, bliver altid en Fæhyrde som i Timurs *) Tider. Han ansaae det for en Forhaanelse, at en Fyrste, hvis Forfædre for to Aarhundrede havde paa de turkessanske Bierge levet af Fædrift, og ved Utroskab og Meeneed vare opstegne paa Forstethronen, vilde trodse Tschengis Sønnesøn, hvis Ahner tabe sig i Verdens første Tiders Dunkelhed. Men Usong var viis, og elskte sit Folk. Han sendte en Gesant til Machmud, og lod ham forestille, at den persiske Keisers Port var Verdens Tilflugtsted, og hans Ære tilstædede ham ikke, at udlevere den til Døden, som havde tænkt gunstig nok om ham, for at søge Beskyttelse hos ham. I

øvrigt

*) Timur havde talt ligeledes om Bajazid.

ovrigt tilbød Keiseren Osmannernes Sultan Fred og Venskab. Han bad Machmud at skaane Karamanien og Trapezunt, og kostbare Foræringer geleidede Begieringen.

Svaret af den ved Lykken forvænte Machmud var grovt: Han kunde ikke ansee den for Ven, som laante hans Fiende Huus. Han forekastede Keiseren med megen Bitterhed Forbundet med de Vantroende, til hvis Udryddelse han burde være Sultanen behielpelig. Han vedblev at udplyndre Karamanien, han bemægtigede sig det rige Tocat, og de osmanniske Folk skaanede ikke de tilgrendsende Kurder, og den Deel af Armenien, som laae under Persien: Paschaen fra Amasia rykkede ogsaa ind i den trapezuntiske Keisers Lande.

Et stort Gesantskab kom imidlertid fra Venedig. Gesanterne sluttede et nøie Forbund med Keiseren: de lovede i deres Regierings Navn, at den venetianske Flaade skulde lade sig see paa Kysterne af Karamanien, angribe Søestæderne, og nøde Sultanen at dele sin Magt: der skulde ogsaa blive sendt de Krigsnødvendigheder til Persien, som det ikke selv frembragte.

Det ubestandige egyptiske Hof vilde ikke lade sig opvekke ved nogen Forestilling, og lod sig ikke bevæge til at hindre den almindelige Fare,

førend den var uimodstaaelig: de nazarenske Fyrster bleve ogsaa ved deres Sædvane, at forsømme de vigtigste Leiligheder, og formedelst en ringe Forstørrelse at forsømme Europa's almindelige Sikkerhed.

Usong forudsaae denne Krigs Vanskeligheder og Farer. Machmud havde allerede sendt sin Søn, den unge Bajazid, med en gammel og forsøgt Feltherre, og med en udsøgt Armee, til Karamanien. Han selv fulgte efter, og med ham den hele Krigsmagt, som laae i Europa, og udgiorde Kiernen af hans Hær. Thi Bosnierne, Biergfolkene, som leve mellem Ungarn og Grækenland, Epiroterne, Macedonierne, ere, som deres Land og Himmel, haardere, end det mildere Asiens Indvaanere. Machmud medbragte ogsaa en stor Magt af de i Skyden øvede Jenjitscheri, og et talrigt grovt Skyt. Hans Krigsfolk havde for mange Aar siden ingen Fred kiendt, og Farer og Besværligheder vare blevne dem til Natur: deres bestandige Seiervindinger havde ogsaa forhøiet deres Mod, de ansaae sig for uovervindelige, efterdi de bestandig havde overvundet. Machmud var og, med al sit Gemyts Haardhed, en forsøgt og dristig Feltherre, og hans Aand var ved Videnskaberne mere opklaret, end de ham hadefulde Vesterlænder tilstaae. Hans Ærgierig-

hed

hed og Kierlighed til Krig, vare virkelige Feil hos ham, men disse Feil førte ham til Seieren.

Den persiske Keiser havde Kurderne, et forsøgt og hærded Rytterie, at modsette Osmannerne. Hans Georgier vare og de beste Folk til Hest, men de vare ikke talrige. Den persiske Landmagt havde sielden seet Krigen, og Usong kunde ikke haabe af den gamle Krigsfolks Standhaftighed. Den største Ulighed var i Vaabnene. Til Hest, og med Sabelen i Haanden, haabede Usong at forsvare Overmagten, og en Perser holdt sig bedre, end to Osmanner. Men Persien havde saa faa Fodfolk, at Keiseren ikke indsaae, hvorledes han skulde modstaae Jenjitscheri's tet sluttede Phalanx: endnu mindre kunde han modsette disse stolte Seiervindere en lige Ild, og ved det grove Skyt var hverken Antallet, eller Persernes Øvelse, at ligne med Osmannerne.

Intet blev den vise Usong tilovers, uden ham selv. Han lovede sig ved en klog Brug af sine Kræfter, og ved hans Folks fuldkomne Kierlighed, at giøre Osmannernes Fremrykken, Underhold og Krigen saa besværlig, at de i et fra deres Riges Hovedstad saa langt fraliggende Landskab ikke længe skulde kunne udholde de uendelige Ubeqvemmeligheder, han tilberedte dem. Derhos kiendte han Os-

mannerne, som vove et rasende Anfald, men let blive kiede af at overvinde en Fiendes Standhaftighed.

Det første Felttog skede ved det lette Nytterie, som han medgav den fyrige Pir Hamet, og som hastig blev forsterket med en Mængde Karamaner, som med Glæde stødte til deres Fyrste. Usong havde advaret den unge Fyrste, endog befalet ham, intet Slag at vove mod Osmannerne. Pir Hamet var en Tid lang lykkelig: det hele Land var mod Fienden, og alle Hænder væbnede sig for deres Fyrste. Han havde hastig en talrig Hær, og slog adskillige Korps af Osmanner. Den gamle Achmet tog en fordeelagtig Stilling ved Tocat: han leirede sig paa en Høi, hvorfra man oversaae Egnen, og som han frygteligen beplantede med Skyttet. Nedentil lige til Sletten vare Vinbierge, giennemskaarne med smalle Veie, endogsaa disse Tilgange besatte han med sine Jenjitscheri. Bag ham laae det store Tocat, og sikrede ham Ryggen.

Pir Hamet var saa blind, og saa fuld af ungdommeligt Haab, at han troede, Osmannerne endog i denne Leir ikke skulde kunne modstaae ham. Han angreb med Nytteriet rasende Vinbiergene. Hagel af dødende Blye regnede fra Høien, og fra enhver Muur; de Dristigste bleve, de øvrige Karamaner flyede, og led endnu meget i Retiraden af det grove Skyts Tor-

den.

den. Dette ulykkelige Tilfælde betog Pir Hamets usvede Undersaatter det alt for hastig opstegne Mod, de adspredte sig. Deres Fyrste maatte forlade sin Leier og sit Arveland, og flyede med de faa overblevne til Tabris, hvor Skam saa meget nedslog ham, at han ikke dristede sig til at vise sig for Keiseren.

Saa viseligen Usong undgik Faver, saa uforfærded var han, naar de omringede ham. Han lod Pir Hamet komme til Hoffet, og indgav ham Mod. Min Ven, sagde Keiseren, har erfaret, at den retferdigste Sag kan blive den besværligste; men jeg haaber, at han igien skal være et Vidne til, at Lykken lader sig styre ved Taalmodighed.

Usong trængede ind i Karamanien; Bajazid og den gamle Achmet vare triumpherende stødte til Machmud, og den fyrige Fader glædede sig ved Haabet, at Osmannernes Roes ikke vilde aftage under hans Søn. En anden Feltherre, Morad *), en frafalden Christen, af Paleologernes keiserlige Blod, anførte Osmannerne. Ærgierighed og Ungdom havde forledt den forrige Fyrste af Byzants, og selv samme Ærgierighed giorde ham nederdrægtig nok til at tiene hans Huses Forstyrrer.

Kei-

*) Bizarro.

Keiseren af Persien fulgte sin Plan: han deelte sin Hær, som bestod allene af Rytterie, i mange Hobe. Alle Nætter gav han enhver Hobs Anfører sin Ordre, hvor han skulde begive sig hen, og hvor han igien skulde støde til andre Hobe. Perserne vare allesteds, og dog kunde Osmannerne ingensteds finde dem. De nedsablede alle, som begav sig fra Hovedhæren. Vilde Seraskiren trekke til sig en Tilførsel af Krigsnødvendigheder, stødte tre persiske Hobe sammen, overmandede Bedekningen, nedsablede Osmannerne, og borttog Forraaden. Gik Morad løs paa dem, adspredte den persiske Hær sig i flere Hobe, og de fortreffelige Heste bragte dem meget hastig af Osmannernes Diesyn. Enhver Karamaner blev en Speider, intet Skridt af Fienden var Perserne ubekiendt, imidlerrid Morad blev i en bestandig Uvidenhed.

Osmannerne bleve paa denne Maade dagligen udmattede, og Morad, der saae sin Død lige saa vis i Byzants som i Tocats Sletter, fattede den fortvivlede Beslutning, at angribe Keiseren paa hvad Sted, han kunde treffe ham.

Usong erfarede i Øieblikket Seraskirens Forlegenhed og Beslutning. Nu er det Tid at slaae, sagde han til Pir Hamet. Han sammenkaldte sin Hærs deelte Hobe i en Slette, som laae bag hans

nær-

nærværende Stilling. Keiserens Tilbagetog formerede den frafaldne Feltherres Mod: han trængede sig i al Hast ind paa de vigende Perser.

Da Osmannerne endnu vare to Farsanger *) fra Persernes Bagtrefning, lod Keiseren pludseligen give den almindelige Befaling, at rykke frem uden Trommeslag, og i muligste Stilhed. Saasom han var overlegen paa Folk, deelte han dem i tre Dele. To Fløie omringede Osmannerne paa Siderne, og Usong angreb Seraskiren forfra. Han befalede sine Folk, at stille sig i Orden uden for Skydegeværenes Ild, og derpaa med slappe Tøiler, og med Sablen i Haanden, at brekke ind paa alle tre Sider. Osmannerne saae deres Undergang for Øinene, og Døden at indtrænge sig fra alle Sider. De raabte fortvivlede, det er Skiebnen **), og tabte alle deres Kræfters Brug. De bleve i Øieblikket adsplittede, mange tusende nedsablede, og de øvrige paa faa nær fangne. Morad fandt Døden mindre frygtelig, end hans forbitrede Herres Aasyn; han søgte den paa Valpladsen ***). Persien kiøbte denne store Seier med saa lidet Blod, at Usong kunde sige, hans Triumph kostede ingen Taarer.

Han

*) Store Mile.

**) Dette er Tyrkernes Skik ved Ulykker, hvorimod de ingen Midler vide.

***) Bizarro har dette Slag.

Han kom triumpherende tilbage til Tabris, efterat næsten hele Karamanien havde kastet sig i hans Arme, og forjaget de osmanniske Besetninger af de fleste Stæder. Keiseren fandt det overeensstemmende med Viisdom, her at vise en Pragt, som ellers var langt neden for hans Gemyt. For at forhøie Persernes Mod, lod han de Fangne med deres Vaaben indrykke paa den umaalelige Plads i Tabris; de gik i sluttede Geleder med Skydegeværene, mellem tvende Rader af harniskede persiske Ryttere. Det grove Skyt, Fanerne, Hesterumperne, Commandostavene, og alle den krigeriske Pragts Tegn fulgte Fangerne. Midt paa Pladsen sad Usong paa en ophøiet Sofa, Persiens Banner flagrede over hans Thronhimmel. Feltherrerne, de mongalske Fyrster, og Persiens Store omringede i de prægtigste Klæder Thronen. Den unge Ismael selv stod bevæbnet ved sin store Stamfader. For Keiserens Øine maatte de Fangne nedlegge Vaabnene, og bleve bortførte, for at fordeles i alle Provintser, at alle Perser kunde have Vidner paa Seieren for Øinene. Herpaa stillede de Krigere sig for Thronen, hvis Bedrifter i Felttoget Keiseren selv havde seet, eller de, om hvilke man havde meldt ham, at de havde været tapre Redskaber til den store Seier. De bekom af Keiseren prægtige Forærinnger,

ger, fortreffelige med det kostbareste Tøi behængte Heste, Sabler glimrende af Ædelstene, Faner, som skulde forplante deres Roes til Efterkommerne, Hielme med glindsende Fiederbuske, Staal-Rustninger, Laurbærqviste indflettede med kostbare Stene.

Det store Tabris gav Gienlyd af Triumphskrig, som varede hele Timer: Den ny Cyrus, Verdens Herre, Guds Skygge leve!

Rygtet bragte Usongs Berømmelse til de længstfraliggende Egne. De ved saa mange Bierge, og umaalelige Ørkener fra Persien skilte Mongaler frydede sig over en Tschengis Sønnesøns Lykke. Indostan sendte ham Gesantere, og i Vesterlandene opsteg det Haab, at den Helt var funden, der skulde sette Osmannernes Ærgierighed Grendser.

Det følgende Felttog var ikke saa blodigt, men dog seierrigt. Usong bemægtigede sig den øvrige Deel af Karamanien, og nedlagde nogle tusende i smaae Trefninger. Men Feltherren havde den strengeste Befaling fra Sultanen *), at undgaae Slag, og tog paa Biergene, hvormed dette Land

*) Bizarro fortæller dette Felttog, som om Machmud selv havde anført Tyrkerne. Den nærværende Seiervinder vilde vanskeligen have undviget sin Fiende.

Land er opfyldt, saadanne Stillinger, at Usong altid fandt det umuligt, med sit fra Fodfolk blottede Rytterie at angribe Fienden.

Men nu vår den Tordenskye, som langsom havde fremveltet sig fra Vesten, endeligen kommet til Persiens Grendser. Den efter Hevn tørstende Machmuds store Hær var under Sultanens egen Anførsel indrykket i Karamanien: en utrolig Mængde grovt Skyt fulgte Hæren. Kiernen af alle Osmanner, Jenjitscheri, de europæiske Folk, rykkede frem i en frygtelig Mængde, de krimmiske og nogayiske Tatarer svermede paa den store Leiers Fløie, og sikrede dens Sider. Alt hvad tappert der var blant Tyrkerne, alle Morads forsøgte Feltoberster, kom fra deres Roligheds Opholdsteder, og begav sig under den krigeriske Sultans Fane.

Usong havde trukket til sig alle Persiens Kræfter, allene for at bedekke Tabris og det keiserlige Huus, havde han efterladt en liden Hær i denne Stad. Men det der bekymrede Keiseren meest, var den venetianske Hielps Langsomhed. Republiken havde vel sendt dens Søemagt til Kysterne af Cilicien, hvor de ofte giorde Landgang, og indtoge nogle Søestæder: Admiralen havde ogsaa Ordre, at giøre alt, hvad Usong forlangte. Gesanten bragte mange Guld og Sølv Kar til Foræring, hvis Arbeide

beide overgik Metallets Værdie *): og hundrede Artilleriſter ſulgte det grove Skyt under deres Anfører Thomas af Imola. Han bragte en Overflødighed af Tilbehør til Brug for diſſe til faſte Stæders Beleiring ſtøbte Stykker. Der kom og mange Bøſſemagere, og andre Konſtnere, ſom Perſien behøvede. Men Venetianernes Anfører havde været for langſom, og den hele vigtige Hielp kom førſt efter det blodige Slag, ſom ſkulde afgiøre Aſiens Skiebne.

Uſong drog mod den raſende Machmud. Den forbitrede Sultan lod alt forbrænde og ødelegge. For hans Hær, ſagde Osmannerne ſelv, var Landet et Paradis, og bag ham en brændende Ørken. Han rykkede frem til ti Dagreiſer fra Tabris, og truede denne ſtore og blomſtrende Stad, i hvilken Uſong havde alle de Nødvendigheder, ſom udfordres til en ſtor Hærs Underholding.

Gierne havde den kloge Keiſer undgaaet et Slag: hans Plan var uforanderlig, at udmatte Osmannerne i ſmaae Trefninger, og afſkære dem Levnetsmidlerne. Men de ſtørſte Mænd ere de beſkedneſte. Uſong gav endeligen efter for den fyrige Haiders, Pir Hamets, de uforfærdede Nowianers,

*) Giorte i Paris, ſiger Hiſtorien.

ners, og Persiens Stores Raad, som alle forenede deres Stemmer for at forestille Keiseren, at Tabris Forlis vilde blive Persiens Undergang. Mange tusende troe Undersaatter vilde jammerligen blive myrdede, og Midlerne til Krigens Fortsettelse gaae forlorne. Ivrerne for Ali's Slegt modsatte sig allene af den Betragtning, at de hellige Grave i Ardevil skulde blive vanhelligede af Sonniterne. Med Rytterie kunde man ikke forhindre nogen Tilgang, og ingen Stilling tage, i hvilken Jenjitscheri ikke kunde indtrænge. De erindrede Keiseren om hans mange Seiervindinger, og bad ham, ikke at tvivle paa Persernes Mod, hvoraf den sidste vilde udøse sit Blod, førend han skulde lade Usongs Krigsroes besudles.

Keiseren gav efter, og rykkede mod Fienden, som han traf i Egnen af Arzendgan, i en stor Slette ikke langt fra Euphrat, hvor det persiske Rytterie kunde udbrede sig.

Machmud stod midt i en firdeelt Trefning af halvtresindstyve tusende Jenjitscheri, som havde om sig det grove Skyt, der udslyngede hele Tusendes Død rundt om sig. De gik i halvtresindstyve Geleder, en ugiennemtrængelig, frygtelig Ildstøtte. Paa Fløiene vare Spahi og Tatarer, som deres Khan anførte.

Usong tog med Kurderne og de udsøgteste Perser sin Plads mod Jenjitscheri, det øvrige Ryttterie fordeelte sig paa Fløiene. Han gav den samme Befaling, som i det seierrige Slag mod Paschaen Morad, han rykkede langsom frem, indtil han naaede den Frastand, hvor det fiendtlige Skyt begyndte at blive dødeligt. Han løftede sine Øine mod Himmelen, hvis Bistand, han, som det syntes, anraabte, og gav Feltskriget, Persiens Held. Herpaa befalede han Rigsbanneren ikke at forlade sig, og rendte giennem det knusende Skyts Damp ind paa Fienden.

Begge Fløiene kastede i Øieblikket det tyrkiske og tatariske Rytterie over Ende: de faldt efter den givne Befaling Osmannerne i Siderne, efterat de havde ladet en tilstrekkelig Hob staae i fuld Slagtorden, som forhindrede de fiendtlige Fløie at sette sig.

Med Sabelen i Haanden trængede Perserne giennem nogle Geleder af Jenjitscheri. Men disse øvede Krigsfolk vendte deres Skydegeværer til alle Sider, og alle Øieblik faldt de behierteste blant deres Angribere. Usong saae Sultanen holde i den tykkeste Hob til Hest: en med Zobel bebremmed Mantel, og de tre Heireduske giorde ham kiendelig. Syv Hesterumper med gyldene Knappe stode ved ham i Veiret. Keiseren af Persien saae intet Middel til Seier, uden Sultanens Drab: han træn-

gede ind paa ham med alle Modets og halv Fortvivlelses forenede Kræfter. Men den dræbende Lynild blinkede ham fra alle Sider i møde. Kiernen af Perserne faldt, de fleste Fyrster af Tschengis Huus, Pir Hamet selv, for hvis skyld dette Blodbad anrettedes, bleve dræbte ved Keiserens Side. Dschuneid, Keiserens Ven, satte Livet til for ham *). Endeligen foer en fiendtlig Kugle giennem den ædle Haiders Bryst, og knuste hans oprigtige Hierte og Keiserens Hest. Usong saae Faldet, og søgte Døden.

Han skulde i nogle Øieblik have fundet den. Scherin bar Persiens Rigsbanner. Den Redelige faldt Keiseren i Bidslet, og vendte Hesten om. Tilgiv din første Tiener, sagde han, men Persien kan komme

*) De vesterlandske Historieskrivere giøre denne Dschuneid til Usongs Søn. Marco Guazzo tillegger den samme Dschuneid, som han kalder Dschenial, Anførselen i dette Slag, og tilskriver hans Dumdristighed, at Persien tabte det. Usong havde forbudet ham at slaae. Den unge Fyrste, som havde overvundet to Paschaer, rykkede frem mod Faderens Villie, omringes af Machmud, og dræbes tilligemed den hele Hær. Men Bizarro's Fortælling er troligere, og det er høist usandsynligt, at den erfarne Usong ved en saa vigtig Leilighed havde overladt den persiske Hærs Anførsel til en ung Herre.

komme sig efter et Nederlag, efter Usongs Død ikke: han befalede at give Tegn til Retirade paa begge de store Trommer, uden at vente Keiserens Svar. Retiraden var ligesaa farlig som Anfaldet; mangen en Held maatte falde for Skyttet; dog aabnede den persiske Sabel sig en Vei giennem Jenjitscheri's tykke Geleder, og Keiseren kom i Sikkerhed.

Scherin kastede sig for hans Fødder, og bekiendte sig skyldig Døden, efterdi han havde paataget sig at befale Retiraden, og mod Keiseren selv i en vis Henseende brugt Magt. Men den taknemmelige Usong oversaae Høitideligheder, og trængte ind i den ivrige Tieners indere Hensigt, han omarmede og takkede ham, at han havde besiddet sig i et Øieblik, da Haiders Død havde bragt Keiseren af al Forfatning.

Sultanen understod sig ikke, at forfølge Fienden: hans Fodfolk var ubedekt; naar hans tykke Phalanx havde skilt sig ad, var hans Undergang uundgaaelig. Han saae paa begge Sider en Deel Perser staaende i sluttede Linier: han sluttede selv sine brekkede Linier, og lod af det grove Skyt give en almindelig Salve som et Seiervindingstegn, og blev i Slagtorden. Osmannerne *) havde tabt mange flere Folk end Perserne. Men at have dre-

*) 40,000 Mand mod 8000 Perser. Bizarro.

vet den store Usong af Valpladsen syntes Machmud nok til at forevige sit Navn.

Perserne droge sig efter Keiserens Plan tilbage i en Stilling, hvor de fandt Vand og Levnetsmidler. Sukkende maatte han lade saa mange Venner, saa mange Støtter for sit Rige ubegravne. Og hvo vil trøste min Nuschirwani, sagde han selv trøstløs? Han kiendte endnu ikke hendes hele Storhed.

Han fordeelte sin Hær paa begge Fløiene af Osmannerne, og gav den forrige Befaling, at afskære Levnetsmidlerne, og med Forsigtighed anfalde de enkelte Hobe, som Fienden maatte udsende paa Furagering. Thi Valpladsen var en tør Felled*).

I tre Dage havde et af Scherin affendt Bud bragt denne ulykkelige Tidende til Tabris. Den store Stad bruste, som et Hav i Storm, af Skrek for det Tilkommende, og Bestyrtelse over det Forbigangne. Nuschirwani hørte uden Taare alt det knusende, der laae i Tidenden. Her er ingen Tid til Graad, sagde hun, og begav sig paa en til Krig udrustet Elephant til den vidtløftige Meidan. Hun lod ved de store Trommer Anførerne for de i Tabris liggende Folk sammenkalde. Persiens Frelse, sagde hun ved en Herold, beroer paa dette Øieblik

*) Bizarro kalder den en Gaasemark.

bliks Brug. I en Time maa Krigsfolket brekke op, for at støde til Keiseren: i Morgen er han maaskee undertrykt af Fiendens Overmagt. Og enhver blant Indvaanerne i det store Tabris, der elsker sit Fædreneland og sine Børn, følge mig: uden nye Kræfter, hvormed Keiseren kan opholde Fienden, er Tabris i faa Dage en antændt Steenhob, hvori dets Borgeres Lig blive til Aske.

Tabris greb til Vaaben, ti tusende stridbare Mænd, Kiernen af dets tusende, forenede sig med Krigsmagten, og rykkede i Øieblikket mod Arzendgan. Alle Gamle, som havde hiulpet til at befrie Persien, grebe til Lanser, og stillede sig for de Bevæbnede. Ilende Bud fløi foran, for at opsøge Keiseren, og tilkiendegive ham, at Forsterkningen rykkede frem. Andre Bud paa hastig løbende Heste opbød Persiens Landmagt. Nuschirwani drog ud midt blant Krigerne at redde sin Fader. Ajeschah, sagde hun, har i en verre Sag, paa en Kameel indgivet de Slagne Mod *).

Hun sørgede for hendes ædle Faders Gemalinde, og lod hende, halv vansmægtende, med en tilstrekkelig Bedekning, føre til Slottet Karpurt **),

*) I Slaget ved Kamel, hvor Syrerne bleve slagne af Ali.

**) Bizarro.

hvis faste Beliggenhed gjorde det sikkert for et fiendtligt Overfald.

Machmud rykte langsom og tvivlsom frem. Hans Rytterie var ødelagt, Halvdelen af hans Jenjitscheri var falden for de fortvivlede Persers Sabel, han frygtede at blive berøvet Vand og Mundforraad, og saae i en Fraſtand den persiske Hær bemerke sig.

I saa Dage forenede den ny Hær sig med Keiseren, og hvert Øieblik kom Forsterkninger, en Virkning af den standhaftige Nuschirwani's udsendte Bud. Hele Persien stod op, en eneste Villie beherskede det høimodige Folk; at redde Keiserens og Fædrenelandets Ære, var det eneste Ønske, imod hvilket Kierlighed til Livet var stum.

Nuschirwani lod sig uden Ophold bringe til sin stormægtige Fader. Alt er reddet, da Usong lever, sagde hun, og kaſtede sig for hans Fødder. Keiseren saae intet qvindeligt Træk i hendes Ansigt, intet Spoer til Frygt eller Modløshed, hun aandede intet uden Høimodighed, og Bestræbelse at redde Riget fremskinnende af hendes Øine. Usong omarmede hende kierligst. Med en saadan Datter, sagde han veemodig smilende, hvo kunde ønske Sønner?

Machmud havde intet Haab meer at erobre Tabris, han maatte befrygte, at hans udmattede

Folk

Folk skulde blive omringede, og et Rov for Sabelen. Han trak sig langsom tilbage, og intet Huus i Persien antændtes af den seirende Hærs Fakler. Men Machmud var grusom, han lod de saarede og fangne Perser nedsable, og vilde ikke udøve en almindelig Hevn, men lod paa enhver Dag hundrede af disse Ulykkelige myrde *). Han trak sig til Karamanien, ødelagde hvad der endnu var blevet skaanet, og førte sin Hær mod det svage Trapezunt.

David var ikke i Stand til at modstaae Seiervinderen; han overgav sig til Machmud, som forsikrede ham Livet. Men denne blodtørstige Sultan kiendte ikke den sande Ære og sine Ords Værdighed, han lod den hele keiserlige romenske Stamme udrydde.

*) Bizarro.

Usong.

Fierde Bog.

Den persiske Hær leirede sig i Engene ved Tabris. Usong holdt det ikke overeensstemmende med Klogskab at forfølge en seierrig Fiende, som ikke havde tabt Kræfterne, hvorved han havde været Perserne overlegen. Keiseren havde bestandigen indseet, at en standhaftig Phalanx af Jenjitscheri ikke kunde overvindes uden Fodfolk, og nu havde Erfaring bekræftet hans Viisdoms Formodning. Han bekom vel den sildige Hielp fra Venedig, men den erstattede ikke Mangelen paa de Folk, der havde været øvet i Skydegeværenes Brug.

En gyselig Stilhed herskede i Sammenkomsterne, endog i det keiserlige Huus. I hine turde ingen erkyndige sig om Krigsbetienternes Skiebne, efterdi han enten selv maatte erfare en bedrøvelig Tidende, eller befrygte at foraarsage andre Bedrøvelse. Hele Persien sørgede, og der var intet anseeligt Huus, som ikke havde mistet en værdig Arving.

Nu-

Nuschirwani havde sagt, nu tør jeg klage, og havde indsluttet sig, for at bejamre sin Ulykke. I de Aar, hun kunde haabe længe at nyde et lykkeligt Ægteskabs Fornøielse, mistede hun en kierlig Gemal, som hun elskede med al den Ild, der herskede i hendes Gemyt. Hun saae Keiserens Munterhed aftage; efter den yndige Liosua's Død havde ingen seet ham oprømt. Hendes hele Ømhed forenede sig i den unge Ismael, hvis Opdragelse hun selv paatog sig, dog lod hun sig herved tillige hielpe af de viseste og dydigste Perser.

Hun forlod næsten aldrig det alting lovende Barn. Hun havde antaget sig ham fra hans spædeste Barndom, og selv underviist ham. De første Viisdomsgrunde havde hun bibragt ham af Fabler, som Lorman eller Saadi havde efterladt, eller hun selv opfundet. Som han voxte, bleve Fablerne til Fortællinger, i hvilke han altid hørte Dyden roses og belønnes, og Lasterne dadles og straffes.

Arvefyrstinden giorde en nyttig Brug af Malernes Konst *): hun vidste, at sandselige Billeder

*) Efter Koranens Strenghed kan intet Malerie have Sted hos Moslemim. Men Malerier have dog til alle Tider nydt en Undtagelse i Morgenlandene.

leder opvekke Børn meer, og har noget meer tiltrekkende, end afdragne Begreber. Hun udfandt en Maade, at indklæde den hele Sædelære i et Maleri, som en Fortælling forklarte. Den tilkommende Helt vandt ved denne Maade at underviſes paa en saadan Smag, at man ikke kunde mætte ham. Snart foreſtillede et Malerie en Sultan, der traade ind i et øde Kammer, hvor intet var uden en Hyrdeklædning og en Hyrdeſtav: Sultanen saae forbitred paa de ham følgende Hoffolk. Nuſchirwani forklarede Maleriet ved den bekiendte Hiſtorie om den perſiſke Statsbetient fra Kerman. Hun lod derpaa Fyrſten drage ſine egne Slutninger af Hiſtorien, og hialp ham til Anvendelſen. Ismael ſeer, ſagde hun, at en Fyrſte er underkaſtet Avindſyges Bagtalelſer, og at han bør vogte ſig for, at antage det for sandt, ſom ikke er beviſt. Thi den tro Tiener lod ſig ikke bevæge, anden gang at ſtille ſig blot for ſin Herres Vankelmodighed, og Kongen tabte ſit Riges Støtte: Mehemet Ali Bey var den troeſte Tiener, og hans Dyd kunde ikke beſkytte ham for

landene. Den ſal. Haller har hos Ridderen Sloane ſeet alle Store ved det indoſtanſke Hof, og Aureng Zeb malet af en perſiſk Maler; Arbeidet var giort med ſtor Flid, ikkun for fladt, og uden tilſtrekkelig Skygge.

for Avind. Men Kongen burde have erindret sig, at det var en Sagn, at tillukte Kamre indsluttede store Skatte. Havde han iagttaget en viis Fyrstes Pligt, kunde han af Ali Bey's Regnskaber have vidst, om denne Wasir var utro.

Paa et andet Blad saae man i en Afstand Byzants ligge i sin Herlighed, og Timur, hvis Billede var kiendeligt, og som den unge Arvefyrste ogsaa kiendte, at vende Øinene fra denne prægtige Udsigt. Hvad sagde Timur, Verdens Skrek? Han blev bedet af den græske Keiser, at besøge hans Hof; thi Timur havde reddet ham fra Bajazid, Machmuds Stamfader. Men Timur svarede: Staden er for skiøn, jeg kunde fristes til at ville beholde den. Han drog bort, og tog ingen Flekke til Belønning for sin Hielp, der havde kostet mange tusende modige Tatarers Liv.

Paa denne Maade fyldtes Ismaels Sind med Dydens skinnende Billeder, til de bleve ham til Natur. Ogsaa i Billeder lærte han de forskiellige Skabninger, hvormed Verden er udpyntet, Rigerne, i hvilke Menneskene have deelt Jorden, de ethvert Land egne Rigdomme, og Himmelens Orden. Ofte afslog Keiserdatteren ham til Straf, at forklare en Historie, og at lære var hans Belønning.

Andre

Andre udsøgte Mænd underviste ham i Legemsøvelserne, som tiene en Fyrste til Zir. Men man sørgede omhygelig for, at ingen Lastefulde skulde indsnige sig blant hans Mestere, og at intet Ord blev talt, der kunde efterlade en Plet i den Uskyldiges rene Siel.

Som han blev ældre, lærte man ham at kiende sit tilkommende Folk, og ethvert Landskab af Persien, deres vigtigste Stæder, og at skielne mellem Naturens og Konstens Frugter. Nuschirwani anbragte ved ethvert læst Sted en ædel Historie. Her blev den deilige Panthea fangen, og urørt igien tilsendt sin Gemal: og denne Gemal tilsatte siden Livet for den afholdende Cyrus. Det vinder man, sagde Nuschirwani, med Dyden, den forskaffer os Folks Hengivenhed, og er den eneste Pris, for hvilken man kan tilkiøbe sig sande Venners uskatterlige Troskab.

Nu var Ismael moeden *) at høre om Gud. Nuschirwani bibragte ham de uindskrænkede Begreber,

*) Uden Tvivl for moeden. Det er en farlig Lærdom af vore Tiders Pædagoger, at Undervisning i Religionen bør opsettes til en moednere Alder. Hvo indestaaer os for, at Forstanden, der selv har fundet Smag i andre Tings Betragtning, kan over-

ber, som dog ikkun udtrykke en Deel af Guds Storhed. Hans Sind blev oplivet af en mere levende Kierlighed til Menneskenes Velgiører, og han lærte med Bævelse at ære Verdens Dommers Navn, for hvilken Keisere ere Mennesker. Keiserdatteren arbeidede utrettelig, at forekomme Smigreres Gift, og at overbevise Persiens Arving, at Thronen alene deri giver dens Besidder en sand Høihed, efterdi han paa den kan giøre mere got. Gud, sagde hun, venter og meest af dem, han har betroet sin Magt. Vee den, som er utro med det betroede Gods, for hvilket han evig staaer til Ansvar!

Hun lærte ham at kiende de keiserlige Huses Stamfædre, Cyrus, Ardeschir *), Yao, Wuwang, Oguz. I disse Heltes Dyder, i deres utrettelige Iver for deres Folks Velgaaende laae Roden til deres Storhed, og deres evige Roes. Paa samme Maade viste hun ham de Fyrster, under hvilke de største Riger vare gaaet til Grunde, Sardanpul, Balschazzar, Tscheû, de sidste abassinske Kalifer. Vellyst, sagde hun, fornedrer Hiertet, og nedtrykker det til Dyrenes Laug. En Fyrste, der

over-

overvinde den heftige Kierlighed, Villien nødvendigen maae have fattet til de Ting, der først, og altsaa heftigst og varigst rørte den? Overs.

*) Artaxerxes, den første af Sassaniderne.

overgiver sig den, taber Folkets Tillid, og han falder endog i Smigrernes hemmelige Foragt: under hans Søn nedstyrter den vaklende Throne, som Faderens Udyd havde rokket.

See din Stamfader, sagde den ædle Nuschirwani med Henrykkelse, see ham, en liden mongalsk Fyrste, en Fange, en Slave, ved sine Dyder at opsvinge sig paa Persiens Throne. Denne Dyd skylder min Ismael Thronens Forventning. Usong er selv ved den bleven lykkelig, og hans Sønnesøn nyder hans Fortienesters Løn. Og hvad kostede ham denne Throne? Intet uden hans Pligters villige Efterlevelse, hvorved han fandt meer Fornøielse, end de elendige Kalifer i deres Harem, under deres Vezirers Jern-Stav, under deres egen Livvagts Sabel, og under den dagligen fornyede Frygt, endog før Morgenen at blive stødt fra Thronen i et mørkt Taarn. Usong bliver bevogtet af sine Undersaatters Kierlighed som af flammende Sverd: hans Hierte giver ham det eneste overbeviisende Vidnesbyrd om hans indvendige Fortienester: han føler ingen Drift, som han ønsker at skiule for Dyden: hans Ild bliver for Verden idel Lys og frugtbar Varme. Hele Jorden gientager hans Hiertes Vidnesbyrd, og Usongs store Egenskabers Roes lyde om ham af hundrede Folks Munde.

Hiertet

Hiertet brændte i den ædle Prinds: skal jeg, en Sønneson af Usong, ikke være dydig, ikke fortiene Verdens Roes, ikke behage det øverste Væsen; være et uværdigt Menneske, en Forkasted af Gud, Verden og Efterkommerne?

Krigen med Osmannerne var ikke endet ved nogen Fred, men førtes uden Hidsighed. Machmud holdt sine Erobringer besatte, uden at angribe Persien, og havde giort en Ørken mellem sig og Usong, som ingen af dem kunde giennemreise med en Hær, uden at stille sig blot for Undergang. Usong havde efter Pir Hamets Død ingen Aarsag meer, at tage Karamanien i Besiddelse, han kiendte Krigens Besværligheder, og de uerstattelige Venners Skygge, der vare faldne ved Arzendgan, svævede bestandigen for hans Øine. Dog giorde han et Felttog mod nogle georgiske Fyrster, der havde opvakt Løven, de troede død. Men Usong viste dem meget hastig, at Persien intet havde tabt af sin Magt, og tvang Fyrsterne Gorgora og Pancraz, aarligen at bringe sig en forskreven Vegt af Guld til Tegn paa deres Underkastelse *).

Hoffet i Tabris forstørredes ved et talrigt Gesandskab fra Patanernes mægtige Konge. De med-

*) Bizarro.

medbragte anseelige Foræringer, Elevhanter og andre sieldne Dyr, som Usong med Fornøielse saae. Patanen havde ingen anden Hensigt med Gesantskabet, end den Begierlighed, nøiere at kiende en Regent, om hvilken Rygtet havde udbredt saa meget fortreffeligt.

Et andet Gesantskab kom i adskillige mongalske Stammers Navn. De bragte Tidenden om Timurtaschs Død, og forenede sig, at tilbyde hans ophøiede Søn Herredømmet over deres Horder, hvis store Bedrifter havde trængt sig igiennem til dem, i det østlige Tatariæ Ørken.

Usong tilkiendegav sin Faders Undersaatter sin Mening efter nogen Betænkning: Eders Lykke, sagde han, ædle Brødre, fordrer en nærværende Fyrste: mig har Skiebnen bortkaldet til Persiens Throne. Eders Tillid rører mig, jeg vil opfylde den. Tarkemisch, af Tschengis Blod, har været mig en tro Stalbroder i mine Farer, han er blevet skaanet ved Arzendgan, da saa mange Helte af eders Blod faldt. Ham foreslaaer jeg eder til Khan. Usong maatte raade eder ved andre. Tarkemisch blev opløftet paa et Skiold, som de Adelige blant Mongalerne understøttede med deres Hoveder, og reiste bort med dem. Han tilsoer den høimodige Usong en evig Taknemmelighed, og Keiseren erindrede sig

det

det Løfte, Liewang havde forlangt af ham, aldrig at blive China's Naboe.

Gesanterne opholdt sig en lang Tid i Tabris. Usong lod dem bede til de venskabelige Aftentafler, han vexelvis gav sine Fortrolige, og dem, hvis Fortieneſter han vilde udmerke. At blive Keiserens Ven, var store Egenskabers Belønning, og den dydige Ærgierigheds Maal. Keiseren var i dette udsøgte Selskab fri, og saae tillige gierne, at hans Giester gav ham Anledning at oplyse Regieringens vigtigste Anliggender.

Pataneren begyndte: Tidernes Herre *), sagde han, da jeg kom til dit Pallads Port, spurgte jeg efter din Wasir, ham vilde jeg overlevere Brevene fra min Herres Wasir, og Foræringerne, som vare passende til det høie Sted, paa hvilket Persiens Bolster **) er ophøiet. Man kiender her ingen Wasir, var Svaret. Jeg troede, Persien har maaskee sine Kola, eller sine Hoveder for enhver Afdeling af Rigets forskiellige Forretninger. Jeg spurgte efter Hovedet for Krigsvæsenet: der fandtes ingen, og ligeledes gik det med Kammersagerne, Justicen og Politiet.

*) Saaledes kalde Morgenlænderne Tschengis og Tamur.

**) Den første Ministers Titel.

Gud har givet den vise Usong sin Stamfaders, den frygtede Tschengis, Aand, han overseer, som Solen, sit hele vidt udbredte Rige paa engang. Men er Usong, som Solen, utrettelig? Den skinner i Dag lige saa klart over Usongs Hoved, som den skinnede over Oguz. Men kan en Dødelig smigre sig, at bære umaalelige Byrder, og aldrig trættes? Det Væsen, der ved saa store Egenskaber har skilt Usong fra alle Dødelige, lader ham dog blive i de Dødeliges Rige, hvis Øverste han er! Vilde det forlænge dine Dage, som den første Keisers Dage, som Cajumeras *) Dage! Men Usong maae blive gammel, han vil faae en Efterfølger. Kan den ærværdige Gamles Kræfter bære den Byrde, som den yngere Usong var voxen? Kan din Efterkommer sette lige Kæmpeskuldre under Byrden, med hvilke Usong understøtter Persiens Velfærd? Tilgiv, Viseste blant Regentere, at din Vens Tiener ytrer en Tvivl, der er en Virkning af hans oprigtigste Deeltagelse i dit Velgaaende. Kunde Usong ikke, som andre Herrer, finde Hielp i tro Tienere, han, som skarpsindig veed at vælge, og er opmerksom at holde dem til deres Pligter?

Usong

*) De første Menneskers Regent i Persiens fabelagtige Historie. Han skal have regieret nogle Aarhundrede.

Usong sagde med den Mildhed, der efter den elskede Liosua's Død indtog hans muntre Latters Sted: Jeg erkiender det for en Lykfalighed, at endog vise Venner elske mig: Khanen høre mit Svar.

En Wasir Azem *) vilde jeg aldrig antage, saa indskrænkede mine Kræfter maatte blive. Jeg vil elskes af mit Folk; jeg vil, at det skal være lykkeligt. Er Wasiren Statens værdige Forstander, bliver Folkets Tak staaende hos ham, saasom Velgierningerne komme fra ham. Wasiren vaager over Lovene, han vedligeholder Orden, hans ere Seiervindingerne, hans er Suplikernes Bønhørelse, hans Retferdigheden. En saadan Wasir er en Skye mellem mig og mit Folk. Perserne see i ham Glandsen, jeg bliver useet og forborgen. Min Ærgierighed er, ar giøre Got, jeg maae altsaa selv see, selv befale.

Har Wasiren Feil, er han uduelig, er han gierig, overtaler hans Ærgierighed ham at giøre Erobringer, lader han sig indtage af Yndlinger, trykker han Rigets øvrige Tieneres alt for skinnende Fortieneſter; har Folket Aarsag til Klager, falder Skylden paa Usong, den uvise Usong, der har valgt slet, den lade Usong, der vil sidde paa Thro-

 nen,

*) Storvisir.

nen, men som Scepterets Pligter ere for tunge. Usong er ulykkelig, hans Folk elsker ham ey meer. Men han er endnu elendigere, thi hans Folk er ulykkeligt. Og allerede da, naar han vaagner, naar han styrter Wasiren, der har tvunget Folket til at knurre, er meget Got forsømt, som uden den Uduelige kunde have skeet, meget Ont skeet, som en mindre mægtig Tiener ikke havde vovet, som ikke var skeet, om Usong selv havde kiendt og styret Sagerne. Og hvo indestaaer for, at en anden Wasir skulde være uden Feil?

En Fyrste har ingen Aarsag til at være gierig, han synker under Overflod. Han bør ikke være avindsyg over gode Tienere; af dem kan han ikke fortrænges, han har intet at befrygte. Enhver Fortieneste i Riget gior Regenten større, efterdi den gior Riget lykkeligere. Ingen flittig Landmand graver en ny Kilde, som ikke beriger mig: ingen Plov opstaaer, hvis Arbeide jeg ikke nyder: ingen Handelsgren udvides, uden at formere min Thrones Glands. Usong lider derimod ved alle Feil af hans Betiente. Han er altsaa ved sin egen Lykke høist forbunden, at elske alle Gode, at bortvise alle Onde, at formere alle Dele af den offentlige Velgaaende, at afvende al Vanmagt fra Riget; thi hans Sinds Rolighed, og Persernes Kierlighed

er

er hans kostbareste Eiendom. Kan en anden bedre sørge for Usong, end Usong for sig selv?

Jeg vil ikke anføre Historier, hvori Følgerne vises, som Fyrsternes Feil og Dyder have. I Vesterlandene taaler endog Folket roligere onde Fyrster, og det taaler dem som den Høiestes Straffe, som Lynild og Hagel, Gud udsender over straffyldige Lande til Tegn paa hans Vrede. Og dog selv i Vesterlandene har jeg fundet, at store Statstieneres Dyder og Laster have omstyrtet Throner. Tre mægtige Wasirer trængte hos Frankerne Heltenes Sønnesønner fra Thronen *), og fornedrede dem til ragede Dervisters Stand: og slemme Statsforstandere have udtømt andre Rigers Skatte, forsømt deres sande Vel, og styret Statens Skib, hvorpaa de førte Roret, lige paa Klippen.

Saa længe Usong føler Kræfter, at arbeide for sit Folk, saa længe vil dette Arbeide blive hans Vellyst. Det har Dyden forud for Vellysten, at begge ved Vanen blive til Natur, men at Dyden ophøier Mennesket, og Vellysten fornedrer det; at ved hin tiltager Fornøielsen ved Vanen, og ved denne svækkes dagligen Følelsen, og bliver endeligen til Ækelhed. Usong er derved ikke at beklage: han nyder, hvad der allene kan fornøie ham, det daglige

*) Karl Martel, og begge Pipinerne.

Syn af hans Persers Velstand. Hvilken georgisk Skionhed kan have det Indtagende, som jeg finder ved en Stad, der reiser sig af sine Ruiner, eller jeg nyder ved en ny Landsby, hvis velklædte Indvaanere glade drive deres Plov med sterke Øxne, og om Aftenen eftertænker under en Tschinar i Tusmørket deres Børns Fornøielse, og deres Agres Forbedring.

Mine sildige Efterkommere kan jeg ikke kiende, min Forpligtelse gaaer ikke saa vidt, deres Feil er ikke mine. Men derom er Usong overbevist, at Folket ikke kan være lykkeligt under en Fyrste, som ikke selv arbeider, ikke selv sørger for det. Alt, hvad jeg kan giøre, er, at danne min næste Efterfølger saaledes, at jeg kan haabe, han vil blive en Keiser, og ingen Maske af en Keiser, giennem hvilken en anden maa tale og befale. Thronarvingens gode Opdragelse er det eneste Middel, som befæster en regierende Stamme paa Thronen, og foreviger Rigets Velstand.

Usong talte med en Ild, der trængte i alles Gemytter, og udvirkede hos de forn mme Fremmede en varig Høiagtelse for hans Dyder. Dog frembragte Gesanten fra Venedig sine Tvivl. Han var Frihedens Søn, som afskyede Regieringers Haardhed, og den despotiske Magt: ham var det ubegri-

beligt,

beligt, hvorledes en Regiering kunde føres retferdigen, hvor en eneſtes Villie bliver til Lov for alle. Tilgiv, Dydens ophøiede Ven, sagde han, at en født i fraliggende Land beſkuer med forundrende Øine den morgenlandſke Statsforfatning. Tilſtaae mig den Naade, at opløſe de, maaſkee ved blot Fordom fødte, Tvivl, der have herſket i mit Hierte mod en eneſtes Regiering. Kan nogentid den uindſkrænkede Magt finde en ſeierrig Forſvarer, maa det blive Uſong, der ſaa vienſynligen anvender denne Magt til Verdens Beſte.

Men hvor mange Uſonger finder Hiſtorien blant de morgenlandſke uindſtrænkede Regentere? Mig forekommer en eneſtes Regiering ſom et lovmeſſigt Tyranni, der upaatvivleligen udøver dets gruſomme Virkninger, om ikke et Verdens Under ſidder paa Thronen. Jeg har giort mig bekiendt Haruns Alraſchids, Timurs, og andre morgenlandſke Heltes Hiſtorie: de vare ſtore Fyrſter, behiertede, ædelmodige, ofte endog retferdige: de beſkyttede Videnſkaberne, og havde i Almindelighed en Behag i Dyden, og deres Underſaatters Sindsgaver. Men diſſe gode Egenſkaber udgiøre endnu ikke en Regents Pligter, de forviſſe ikke Folket dets Liv og Lykke. Hvor gruſom har Harun ikke af en nederdrægtig Avind undertrykt den ædle Giafar, og

den værdigste Slegt blant Araberne, Barmekiderne? Skulde en saadan Uret have været mulig, om et Raad, der allene foretrak Naturens Ret et ubesindigt Forbud, havde dømt over den uskyldige Giafars Blod*)? Hvor ofte har Timur udryddet hele Nationer, hvor ofte har han lovet Naade, og dog ladet Sverdet frit Løb? Hvor mange Krige har ikke disse uforpligtede Fyrsters Ærgierighed opvakt? Hvorledes have Osmannerne ødelagt det halve Asien, og opfyldt Europa med Ødeleggelsens rygende Spoer, blot fordi en Sultan lystede efter Navn af Gazi**), og efter en Dschiami***) Ret?

I frie Stater blive alle Beslutninger tagne af mange. Det er ikke letteligen muligt, at en uretferdig Beslutning kan blive tagen af mange ulige tænkende, og med hinanden kappende Mænd, hvorved ikke mange, eller ingen, seer sin egen Fordeel. Den hemmelige Stolthed, der endog spirer i dydige Hierter, bevæbner deres Veltalenhed, som ikke elske et uretferdigt Forslags Forfegter; det vil vanskeligen

*) Harun havde formælet ham med sin elskte Søster Abassa, men forbudet ham de ægteskabelige Rettigheders Brug.

**) Erobres. De seierrige Sultaner føie den til deres Titel.

***) En egen Meschid, som allene de Sultaner tør bygge, der have udvidet Rigets Grendser.

gen kunde skee, at han tillige kan modstaae sine Modstanderes Had, og Sandheden, som er de Uindtagnes Bevæggrund.

Men hos en uindskrænket Regent er et Øieblik's Vrede en Dødsdom, en brusende Lidenskab ødelegger en Stad, og Fortørnelse over et haardt Ord bliver til Krigserklæring. Straalen falder i Øieblikket efter Lynilden, og Fortrydelsen kommer efter Ulykken.

Jeg seer, at Usong efter Persiens Skik regierer uindskrænket, at han og besidder et eiendommeligt Herredømme, der har sit Sæde i Folkets Hierter. Men hvorledes har hans Dyd fundet Middel, at ingen lider under en ingen Lov underkastet Magt, ingen klager, og saa mange tusende Munde alle forene sig til hans Roes.

En af mange vise Mænd bestaaende Regiering kan ikke paa engang forfalde. En Værdigs Død kan taales, hvor saa mange andre ere tilbage. Zeno døde, men Venedig vedblev at blomstre. Under Monarker henger Rigets Lykke af en Dødeligs Aande. Neppe har Verden beundret en Timur, førend uværdige Sønnesønner følge ham, vellystige, lade, udygtige Fyrster. Det Valg, der i frie Statee udelukker den Foragtede, den Æreløse, den Uduelige, har ingen Kraft mod Fødselens Ret. Et stort

Folk

Folk maae underkaste sig en Rasende, en Sardanpul, og med ham gaae til Grunde. Saaledes ere Timuriderne, Verdens Gidslers Sønnesønner, forsvundne.

Usong talte: Jeg vil ikke modsette de vesterlandske Vise de Uretferdigheder, som just ikke saa sielden ere begangne af en fri Stats Raad. Jeg vil ikke trænge derpaa, at i Rom Ærgierighed ligesaa ofte har bragt Raadet og selv en Cato til uretferdige Krige, som hos Osmannerne eller hos Timur Lyst til Forstørrelse. Jeg tilstaaer det ogsaa, at det er farligt, at overlade et Menneske en uindskrænked Magt: hos Gud er Almagt paa sit Sted, thi han er alviis og algod. Jeg finder selv, at mit Hierte hæver sig mod de pludselige og uoverlagde Dødsdomme, der ere saa almindelige i Morgenlandene; denne hastige Udøvelse af morderiske Befalinger er Undersaatterne utaalelig, og Regenten farlig. Naar det intet koster uden at ville, vil Menneskene altid ville for meget, og just ved denne vilkaarlige Anvendelse af deres Magt tabe Fyrsterne Undersaatternes Tillid, og blive til sidst ved det samlede almindelige Had overvældede som rivende Dyr. Mig er den ringeste Persers Blod uskatterligt; ingen har Magt at udgyde det, uden Lovene.

I Per-

I Persien har jeg tragtet efter at indføre en Statsforfatning, som ikke er Regenten farlig, og hvorved Folket ikke har at befrygte vilkaarlige Lidenskabers Udbrud. En fri Statsforfatning synes ikke passende til Morgenlændernes Gemytter. (Her bukkede Patanen sig, og tilkiendegav med sine Geberder, at han havde en Indvendig, men taug af Ærbødighed); deres heftige Lidenskaber synes altsaa at behøve Skranker, som allene den monarkiske Magt efterthrykkeligen kan haandhæve. Det bliver tilbage, at sikre Personne for Undertrykkelse.

Enhver Undersaat, enhver Ret, enhver Deel af Statsforvaltningen maa have Ret til at vende sig til Keiseren: de maae ikke allene have Frihed, at frembringe deres egne Anliggender, men og at forestille Rigets Nødtørft: over alle Regieringens Grene modtager Regenten upaatalt og ustraffet Forestillinger.

Keiseren fordømmer ingen, end ikke den til Døde, der har været saa formastelig, personligen at fornærme ham. Alle Straffe, alle Domme blive overlagde i Retterne, og de flestes Meninger derover indhentede. En god Keiser har ikke at befrygte, at den skal hengaae ustraffet, der han vist sig opsetsig mod ham. Han beholder derhos Ret til at benaade, og en klog Fyrste udøver den villigen.

gen. Loven straffer den Skyldige, og Regenten har det ædle Fortrin, at redde.

Statsforfatningens Afdelinger blive uafhengende af hinanden: Gudstieneſten, Krigsvæſenet, Justicen og Kammersagerne med Politiet, blive gandske særskilte Legemer, ved hvilke enhver Befaling uhindred nedstiger fra det øverste Hoved til den nederste Adlydende. Keiseren er en Middelpunkt, hvori disse Afdelingers Forslag forene sig. Magtens Deling i et Rige sikrer Fyrstens Throne, og forhindrer de Forbindelser, der kunde opstaae mod ham. Der vil altid blive nogen Misundelse og noget Fremmet mellem de forskiellige Legemer.

Keiseren foranstalter ingen ny Forordning i nogen af disse Rigsforvaltningens Inddelinger, uden at have hørt dem, som Forretningen tilkommer. Tre gange skal Keiseren lade høre og undersøge deres Grunde, og Befalingens Udferdigelse indeholdes; men endeligen maa Keiserens Befaling adlydes, efterdi Tvivlen maae have en Ende.

Keiseren finder og sin Sikkerhed i hans Udsendte. De udgiøre ingen Deel af Statslegemerne, og have ingen Bisiddere, ei heller nogen egen Magt, uden at hindre Udførelsen, naar de troe, den skulde blive skadelig, og at sette en Statens Betient i Uvirksomhed, begge Dele, indtil Keiserens

Villie

Villie erfares. Keiseren hører og over de Udsendtes Forestillinger de Rettes Grunde, hvortil de høre. I øvrigt skal den Udsendte vaage over alt uden Undtagelse, som sigter til Rigets Beste, og uindskrænked indberette alt til Keiseren. Han skal og rette sin Opmerksomhed paa det, som ikke egentligen hører til de store Afdelinger; Handelen, Skibsfarten, Videnskaberne anbefales hans Tilsyn.

Ved alle Befalinger skal de nødvendige Høitideligheder iagttages, og alt indskrives i de behørige Bøger. Disse udvortes Indskrænkninger ere vigtige: de skille en ordentlig Regiering fra en barbarisk Magts Herredømme.

Med denne Omsorg troede jeg, at Overilelse var forekommet, og Sandheden aabnet Adgang til Thronen; og dog beholdt Usong meer Magt, end han tænkte at udøve.

Endeligen maae min Ven tilstaae, at et monarkisk Herredømme har væsentlige Fortrin for en Regiering af mange. Den sidste synker langsommere i Fordervelse, men denne Fordervelse er ulægelig, ingen enkelte Mænds Heltedyder kan modstaae den til Undergang henrivende Hvirvel. Derimod kan en eneste Regent, naar han alvorligen vil, bringe et i største Uorden geraadet Rige i den beste Tilstand. Vespasian lægde de Saar, som sex slette

Beherskere havde givet hans Rom, og efter den lumske Domitian levede det op med fordobled Glands under Trajan. Men Republiken sank fra Gracherne af bestandigen dybere, og ilede ureddelig til sin Ødeleggelse. Da Hierterne vare fordervede, misbrugte de Lovene selv til Frihedens Undertrykkelse, og Statsforfatningen blev styrtet ved Foregivende af dens Beskyttelse.

Keiseren taug, men der opstod dog i hans Tanker Udkast til Forbedringer, som han siden satte i Verk. Han vendte sig til Patanen, og spurgte ham, hvad Betænkning han havde ved den Sats, at ingen Fristat har kundet bestaae i Morgenlandene.

Et nyt Folk har for nogen Tid siden ladet sig see ved Indus, sagde Pataneren, der virkeligen i den egentligste Forstand er en Fristat. Man holder for, de nedstamme fra Tibeterne. Disse Fremmede ere talrige, og inddeelte i tolv Stammer. I Fred have de intet Overhoved; deres Lovbog ligger paa et Alter, og efter den dømme deres Ældste. I Krig vælge de en øverste Feltherre. De have næsten bemægtet sig hele Indus lige til Havet. Deres Kierlighed til Frihed hersker endog i Gudsdyrkelsen: d kiende ingen udvortes Høitideligheder, og tilbede i Stilhed en eneste Gud *). Usong takkede

*) De endnu for nærværende Tid mægtige Scheiker.

kede Gesanten for denne Nyhed, og vendte sig til Gesanten fra Venedig. Nu have Helvetierne et deres lignende Forbund i Indostan; thi Usong kiendte dette Folk, især formedelst dets Krigstugt, som hos det, uagtet den fuldkomneste Frihed, er overmaade streng, og maae, som Keiseren anmerkte, have bidraget det meste til disse Biergfolks Seiervindinger.

Keiseren erfarede strax derefter Machmuds Død, som et smerteligt Onde voldsom havde bortrevet. Sultanen havde vendt sine Vaaben mod Vesterlænderne, og giort et Indfald i Italien: han syntes at ville ødelegge det gamle Rom, ligesom han havde undertvunget det nye. Hans Throne besteg Bajazid, en fredelig Herre, der maatte kæmpe mod sine egne Brødre, og opgav al Tanke, at forurolige Persien.

Usong holdt nu sin Nærværelse i Tabris ikke for nødvendig. Hemmelige Drifter drog ham til Schiras, hvis mildere Luft han troede nyttig for sin tiltagende Alder, og som var Konsternes Sæde, der stode umiddelbar under hans eget Tilsyn, og understøttedes ved hans Gavmildhed. Fruentimmerne afgik med Thronfølgen derhen; men Keiseren giennemreiste for sidste gang de vestlige Provintser, og besøgte Stæder, han endnu ikke havde seet.

Han saae det Perserne underlagde Armenien, det vigtige, og ved sin Beliggenhed befæstede Tiflis, og de Egne, hvor Euphrat og Tiger tage deres Udspring. Han havde daglige Anledninger til den sandeste Fornøielse. Alle Agre vare dyrkede, utallige Plove giorde Marker frugtbare, hvor enkelte Antiloper forhen græssede.

Floderne i det hede Mesopotamien, og i Irak, vare overalt afledede til Vanding, og en velsignet Frugtbarhed fordeelt over de tørstige Sletter. I alle Byer saae Usong nye Huse, velklædte Bønder med deres Koner, prydede med Sølv; den muntre Glædes Stemme opsteg fra alle Hytter. Usong kunde ikke meer modtage en sandselige Glæde, dog hævede Heltens Hierte sig ved den Fornøielse, som saa megen Lyksalighed foraarsagede, hvori han havde en saa væsentlig Deel. Undertiden maatte han dog straffe.

Han fandt ikke langt fra Amadan en Landmand, der ledte en vel udrusted Hest, og erfarede, at den tilførtes en Dommer i denne Stad. Dommeren var vel belæst i de persiske Digtere, selv skarpsindig, og formedelst hans behagelige Vittighed fordeelagtig kiendt af Keiseren. Keiseren lod give agt paa Landmanden, og erfarede snart, at Foræringen var antagen, og at Sagen for Dommeren angik

een

een af Vandledningerne, som altid opvekke de heftigste Tvistigheder blant Landmændene. Begge bleve fordrede for Divanet: de maatte tilstaae deres Feil. Du, sagde Keiseren til Landmanden, har forført en nyttig Mand, der besad alle en indsigtsfuld Dommers Egenskaber: du har bestiaalet Persien; hvad har det kostbarere end dydige Mænd; du skal leve i Mogostan, og din første Feil skal blive din Død. Usong vendte sig herpaa til den bævende Lærde: Hvem har bedre vidst end du, at Foræringer ere verre end Røverier, at de rive af Uskyldigheds Hænder deres retmessige Eiendom, og tildømme den Forføreren? du skal og boe i Mogostan, i den samme Bye med ham, som du lod dig bestikke af: saa ofte I see hinanden, skal dette Syn erindre eder, at ingen Last i Persien bliver ustraffet.

Usong kom endeligen tilbage til Schiras. Hans Konstnere havde mange Aar savnet deres Beskytter, og intet Guld befrugter Konsterne, som Herrens Øine. Han søgte Hielp for de Verker, som vare svækkede, han opmuntrede de Flittige, og modtog en stor Deel af de Varer, de forferdigede. Chineserne havde nu besat hele Byer med Morbærhekke, og med Skilderier af Bomuldstøi: og de chinesiske Kar bleve i Persien paa mange Steder for-

treffeligen efterglorte, de overgik endog de Chinesiske i Fasthed, levende Fernisser, og god Smag.

Keiserens første Befaling var, at oprette sin elskte Liosua et Mindesmerke. Han valgte dertil en Høi, til hvilken man fra Palladset havde en fri Udsigt. Gravstedet blev opført efter chinesisk Smag, og i Sølv Lamper brændte Dag og Nat hvid Naphtha om Kisten. Nogle af Keiserindens ældste Tienere bleve satte til Vogtere, som dette lette Embede tiente til Trøst i deres Alderdom.

Usong udgav her adskillige Forordninger; thi den omhygelige Keiser beskieftigede sig med ethvert sit umaalelige Riges Anliggende, og enhver Deel deraf, som om han ikkun havde havt nogle Byer at regiere *). Han saae Handelen blomstre, Karavanerne, beladte med vesterlandske Varer, kom fra Haleb til Mosul. De tatariske Skatte bleve bragte fra Bokhara til Mesched, og fra Indostan gik disse frugtbare Egnes Rigdomme over Kandahar til Schiras. Skibene fra Arabien, fra Gusurat og Atschin, bragte til Basra deres Landes Frugter, og det lykkelige Serendibs **) Rigdomme.

Usong

*) Dette sagde Della Valle endog om den første Abbas.

**) Zeilon.

Usong vidste, at Handelen er et Riges anden Støtte; thi Agerdyrkningen, der saa umiddelbar er uundværlig, gav han Fortrinet. Nogle Karavaner vare blevne angrebne, Usbekerne streifede nu og da, og skadede Handelen til Bokhara. Usong gav en Forordning, ved hvilken han lovede, at betale de Overfaldne af Skatkammeret det dem berøvede Gods, som paa Landeveiene med Magt blev borttaget, og Statholderen skulde igien fordre Erstatning af Landskabet for det, som var røvet inden dets Grendser. Denne ædelmodige Lov, som de sædeligste Folk ikke ere uegennyttige nok til at efterfølge, er helligen vedbeholdt i Persien *) endog under de grusomste Regieringer. Landskaberne fandt et let Middel til, at ingen Røverier saa let skulde falde dem til Last. De antog Veiryttere **), hvis Antal bestemtes efter Faren, og denne lette Anstalt rensede meget hastig Veiene saa fuldkommeligen, at man med ubedekte Penge kunde reise fra Orfa til Kandahar, uden at befrygte et Angreb. Thi da disse Ryttere bestandigen reed hist og her paa Landeveiene, da man nødte de Fremmede at tage Bevis af en-

*) Schach Nadir har endog erstattet det engelske Selskab det i Asterabad af Oprørere røvede Gods. Hanway.

**) Raldar Della Valle T. VI.

hver Stad, og ikke giennemlodes uden disses Forevisning, tabte Røverne alt Haab, at blive uforfulgte, og undgik med største Omhygelighed de persiske Lande. Alle Perser, og især hele Landmagten, havde Ordre, at understøtte Veirytterne, og Usong skulde haardt have straffet Krigsfolkets Stolthed, som lod sig besolde af Riget, men ikke vilde hielpe til dets indvortes Rolighed. Alle Røveriets Besværligheder faldt nu paa de til ingen Orden skikkede Osmanner, hvis Lande bleve plyndrede af hele Flokke af Fribyttere.

Keiseren erindrede sig den patanske Gesants Indvending, hans tiltagende Alder fordrede nogen Formindskelse i hans Arbeide. Han gav nu Rigsforvaltningens store Afdelinger Hoveder; enhver havde sin Foresatte, der arbeidede med Keiseren. Fire Dage vare bestemte for disse fire øverste Statsbetiente, paa de øvrige arbeidede han i Overværelse af alle Hovederne for Rigets almindelige Anliggender. Da ikke alle disse Afdelinger frembragte lige mange Forretninger, blev den øvrige Tid for de Udsendtes Breve. Ethvert Hoved havde sine Bisiddere, men alle bleve tagne af den Afdeling, de vare foresatte. I Sagernes almindelige Løb forestillede Hovedet Keiseren: alle Bevis maatte være ved Haanden. Thi meget ofte, især efter en Udsendts

sendts Varsel, undersøgte Keiseren paa Stedet, om Forestillingen stemmede overeens med Bilagene, og han var uforsonlig, om han i den ringeste Omstændighed sporede en Urigtighed. Var Sagen for vidtløftig, lod han sig give Documenterne, og undersøgte dem, saa hastig han fandt Tid, eller gav dem til en Fortroligs Undersøgelse. Han lod den Anordning vedblive, at ethvert Hoved og alle Bisidderne skulle skriftligen give deres Mening: Skrifternes Bevaring giorde dem forsigtige ved Udfaldets Udstædelse, da ikke den mindste Urigtighed maatte have Sted. Usong hævede dog ikke den Ret, som enhver Undersaat havde, at vende sig til Keiseren, og den offentlige Audience gik for sig dagligen.

Ismael var nu saa gammel, at han var bequem til vigtigere Underviisninger. Keiseren gav ham af hver Afdeling en duelig og tillige behagelig Mand til Lærer, og tilføiede en femte, der underviste Arvefyrsten i Rigets almindelige Anliggender. Saaledes lærte han fra Ungdommen paa det nøieste at kiende det ham tiltænkte Riges Gudsdyrkelse, Krigsstand, Retspleie, Skattevæsen og Politie. Man lod ham bivaane den keiserlige Livvagts, og den omkring Stæderne forlagte Landmagts, Krigsøvelser, efterdi Ungdommen dog best lader sig under-

vise ved Sandserne. Man viste ham de nødvendige Konster, Kanonstøberiet, Vaabenverkstederne og de vigtigste Varer. Keiseren lod Schach Sade bivaane Retsundersøgelserne, og høre de foredragende Dommeres Beviser, og de Grunde, hvorpaa deres Domme grundede sig. Han blev undervist i Ridekonsten, Fegten, endog i Svømmen. Hans Gemyt var tillige fyrigt og bøieligt, han fløi til Æren giennem alle Veie, og hans store Stamfaders Exempel opmuntrede ham til Fuldkommenhed.

Usong lod ham foretage de aarlige Reiser, som nu vare Keiseren for besværlige. Ham bleve udsøgte Ledsagere medgivne, som rettede hans Opmerksomhed paa de vigtigste Formaal. Han giorde selv sin Forestilling for Keiseren, og frembragte Anmerkninger over alt vigtigt, han havde seet i de fire Afdelinger. Folket elsker altid dets unge Fyrste, og en fordeelagtig Fordom opstaaer i alle Hierter, naar de finde Viisdoms Sæd forened med den blomstrende Ungdom. Mild som sin Stamfader, duelig som Nuschirwani, og skiøn som Haider, vandt Ismael alle Hierter, og glædede sig over de Kierligheds-Tegn, hvormed man overvældede ham.

Usong var for stor til at være avindsyg: han vilde, at Ismael og skulde øve sig i Krig. Nogle Balluschers Oprør, et vildt Biergfolk, der er

en

en patansk Stamme, men boer længere mod Sønden, nødte Keiseren, at udsende en liden Hær. Den erfarne Scherin anførte den, og Ismael gik med i Felten som en Frivillig. Scherin viste ham enhver Befalings Hensigt, han gav, og ethvert Skridt, Hæren giorde.

Khanen trængede meget forsigtigen i Biergene, og giorde sig Mester af alle Høider, førend Hovedleiren rykkede frem, og Skydegeværene, saa faa han endog havde, giorde ham meget hastig saa frygtelig for de halv bevæbnede Vilde, at de maatte underkaste sig. De nedlagde deres Vaaben for en Grønsværhøi, hvorpaa Ismael stod i en prægtig Rustning, og gave Gidsler. Ismael kom tilbage med ungdommelig Glæde, at fortælle sin Stamfader Felttogets Tildragelser: hans Hierte kogte af den første Seiers mægtige Følelse. Usong omfavnede den elskværdige Arvefyrste, og tog ham nu i de fire Afdelingers Forsamling; han spurgte ham undertiden om hans Mening, bifaldt den, eller bragte ham kierlig til Rette, og bøiede ham under den Byrde, der nu efter Tingenes Natur hastig maatte tilfalde ham.

Nuschirwani sørgede utrettelig for, at gisre hendes store Fader hans tiltagende Aar behagelige. Snart lod hun vilde Dyr stride med hinanden, hvor-

med Keiseren forlystede sig, efterdi, som han sagde, altid en Røver falder. Hun lod de meest sieldne Dyr samle; man fandt ved Usongs Hof den ved en Man Løven lignende Baburath, hvis rødagtige Skind *) er besprængt med sorte Pletter. Den æthiopiske Giraffa med Kamelhals og Pantherpletter viste i den meest fremmede Skikkelse det mildeste Væsen. Snart lod Arvefyrstinden de forskiellige Livvagter øve sig i Vaaben: snart fremkom en Mængde Arbeidere, hvoraf enhver bar de Varer, han havde forferdiget, og hvorved Nuschirwani altid vidste at anbringe noget nyt og uventet. Snart bragtes Keiseren indiske Ædelstene, hvis Værdie og Feil han meget vel kiendte, og hvormed han sysselsatte sig i et ledigt Qvarteer. Snart lod man Skalde komme, der oplæste deres Sange. Hun lod og nogle Kæmper stride om Prisen, uden at skade hinanden; andre Priser bleve udsatte for de hastigste Løbere, endog for de raskeste Heste. Denne sidste Kamp holdt Usong for nyttig, efterdi den opmuntrede Perserne, at forbedre deres gode Hesteræse med arabiske Hingster, som man endog foretrekker de Persiske.

Usong

*) Af Contarini's og Barbaro's Gesantskab hos Usong.

Usong saae vel, at disse Forandringer vare ikkun Konster af den kloge Nuschirwani's omhygelige Kierlighed; han udviste og af den Aarsag meer Fornøielse ved disse Skuespil, end han virkeligen følte. Han bekom aldrig sin Munterhed igien, esterat han havde mistet sin Gemalinde; endskiønt han levede med den trapezuntiske Despoina som en kierlig Gemal, og søgte at giøre hende desto lykkeligere, jo haardere, endog for Usongs skyld, hendes Huses Skiebne havde været. Ogsaa Sundheden havde lidt ved hans sorrige Sygdom. Han følte sine Kræfters Aftagelse, og en almindelig Ækelhed vandt Overhaand hos ham. Man saae ham ofte om Natten at see efter Liosua's Gravsted, og endskiønt han var for god til at bedrøve sin Gemalinde med hans Kummer, merkede man dog vel, at han ikke længe haabede at blive skilt fra hans Afdøde.

Et nyt Gesantskab fra Venedig afbrød Keiserens Tungsindighed. Joseph Barbaro, en Adel, sendtes fra Venedig, for at ansøge om Keiserens vedvarende Venskab. Han bragte paa ny Krigsfornødenheder og Folk, der vare erfarne i Vaabens Forferdigelse, og i Omgang med Skyttet. I hans Følge var Nicolo Crespo, Hertug over nogle Øer i det ægeiske Hav, en ung og elskværdig Herre, der forenede det Indtagende ved de europæiske Sæder med den fortrinligste Skabning.

Zeno

Zeno levede endnu, han sendte sin stormægtigste Ven en Deel Bøger, der vare trykte med Tin-Bogstaver ved den ikke længere sieldne Opfindelse. De beste italienske Historieskrivere, og de fra det gamle Rom, vare blant dem. Den ædle Zeno bevidnede sin Fornøielse over, at have været een af de første der havde kiendt den unge Usongs indvendige Storhed, og elsket ham.

Keiserens Gemalinde nød alle de Friheder, hun kunde have havt hos de morgenlandske Christne: hun havde en egen Kirke, hvori hun forrettede sin Andagt. Hendes yngere Syster, den skiønne Eudoxia, ledsagede hende ved en af de Christnes største Høitideligheder. Crespo indfandt sig og derved, og bemerkede den unge trapezuntiske Fyrstindes Yndigheder, endskiønt de vare skiulte under den ærbareste Dragt. Det var en yndig Blanding af Andagt, Ydmyghed, og fyrstelig Værdighed. Hertugen af Naxos saae ikke ufølsom hendes Skiønhed: de Spoer af Dyd, han bemerkede i den unge Skiønnes hele Væsen, behagede ham endog meer, end de indtagende Træk. Han fandt oftere Leilighed at see hende, og optændtes dagligen meer.

Den keiserlige Gemalinde ansaae alle Christne for Paarørende, og gav Fyrsten af Naxos det Fortrin, hans Fødsel og behagelige Egenskaber fortiente.

Op-

Opmuntret ved hendes Godhed, vovede han at aabne for Despoina, hvor meget han ønskede, at fortiene hendes elskværdige Systers Haand. Usongs Gemalinde skillede sig ugierne fra sin Syster, men hun fandt uendelig meer Haab til den unge Eudoxia's Lyksalighed hos en christen Fyrste, end ved nogen Formæling med en Mohamedaner. Hun selv havde ikke havt Aarsag til at angre Troens Forskiellighed, men hun vidste, hvor meget ellers de morgenlandske Fyrster pleie at trænge paa deres Grundsetningers Antagelse hos deres Harems skiønne Indvaanerinder. Hun gav Crespo Haab, og magede det saa, at han kunde tilkiendegive den unge Fyrstinde hans inderlige Kierlighed. Crespo vandt saa stor Deel i hendes Høiagtelse, at Eudoxia ingen anden Betingelse foreskrev, end hendes Beskytters, Usongs, Bevilling. Den var ikke vanskelig at erholde. Hans vise Godhed saae ikkun paa deres sande Lykke, han elskede; han fandt ingen gyldig Indvending mod Crespos Ansøgning, og Vielsen skulde gaae for sig i Stilhed: men en dyb Taushed herskede over den hele Sag, da det i Morgenlandene mishage et ærbart Fruentimmer, endog allene at blive nævnt.

Den skiønne Eudoxia besøgte engang den dydige Nuschirwani, da Ismael uformodentligen

treen

treen ind i hans elskte Moders Kammer, hos hvilken han havde en ungdommelig Begiering at frembringe. Det fyrstelige Fruentimmer kunde ikke undvige, hun var uden Sløer, og i al den Frihed, en fortrolig Venindes Besøg giver. Ismael saae hende alt for vel, og fandt hos hende de samme Yndigheder, som den græske Fyrste ærede. Hun forlod vel, saa snart det var hende mueligt, Keiserdatterens Kammer, men hendes Øine havde allerede udøvet deres ulykkelige Magt. Ismael opflammed af Ungdommens hele Fyrighed, og en Morgenlænders Hidsighed saae ingen anden Lykke meer for sig, end i den skiønne Grækindes Besiddelse.

Han kunde ikke tvinge sine Lidenskaber, han bad sin høimægtige Moder om hendes Forbøn hos Keiseren. Da han dog var Persiens eneste Thronarving, da han ikke kunde blive uformælt, haabede han, man ikke vilde negte ham den eneste Brud, hos hvilken han kunde haabe at blive lykkelig.

Nuschirwani elskte hendes Søn, men endnu mere Dyden: hun havde den ømme Følelse for Retferdighed, hvorved hin Keiser, hvis Navn hun bar, var bleven saa berømt. Hun tilkiendegav den fyrige Ismael de sande Omstændigheder, og søgte at overbevise ham om, at Eudoxia ikke mere var frie, og at hans Kierlighed var mod Lovene. Han udstødte

stødte de bitterste Klager: endog Høiagtelsen selv for hans Moder kunde ikke forhindre ham i, at tillade sig nogle Ord mod hans Medbeiler, som vare hemmelige Trusler. Man fornam og af hans Fortrolige, at han havde ytret de heftigste Lidenskaber, saa snart han var kommet tilbage fra hans Moders Kammer.

Nuschirwani haabede, den store Usong skulde stille den fyrige Fyrste, og forekomme et Udbrud, der vilde blive Keiseren meget ubehageligt, han, der var Mildhed selv, og i hvis mægtige Huus en Lidenskab endnu ikke var kiendt, som Dyden havde misbilliget.

Usong lod Arvefyrsten af Persien komme for sig. Ismael, sagde den ærværdige Monark, tvivler ikke paa min Kierlighed: han er alle mine Arbeiders eneste Maal: alt, hvad jeg gior for Persien, det gior jeg for ham, og i den Hensigt, at efterlade ham et roligt og lykkeligt Rige. Men jeg elsker den dydig, den sig til en god Regent beredende Ismael: en uretferdig, en voldsom Ismael kunde jeg ikke elske, skiønt han endog var min Nuschirwani's Søn.

Ismael er ikkun to Skridt fra Thronen, inden faa Aar vil han selv føle, hvor tungt Scepteret er. Dog er det muligt, at lette denne Byrde.

Naar

Naar Ismael bestiger Thronen med en dydig Regents Roes, naar Persien kan haabe sin Lykke af ham, vil alle Hierter gaae ham i møde, og alle hans Befalinger blive Folkets Villie.

Men, dersom den, der skal følge mig, var en Fyrste, der foretrekker sine Lyster Retferdigheden, berøver Brudgommen sin Brud, og vil løse det Baand, intet Menneske mere kan opløse? hvad vil Persien vente af Ismael, naar den unge Tiger, bunden ved den faderlige Magts Kiede, allerede røver, allerede laaner sin ubesindige Vrede sine endnu svage Kløer? hvem vil blive sikker for den skrekkelige Rasende, naar ingen Lov, ingen Ærbødighed meer indskrænker ham?

Men saa ulykkelig vil Ismael ikke blive: han vil ikke for et Øiebliks Indfald forspilde den Ære, at være en dydig Fyrste: en ungdommelig Lyst vil ikke formaae meer hos ham, end Haabet om en lykkelig Regiering, alle Persers Bifald, og et heelt for ham langt udstrakt Livs Glæde.

Ismael var fyrig, men dydig; han bukkede sig, kyste Keiserens Haand, han havde allene denne Begiering, at være fraværende, naar han for evig skulde miste den ædle Eudoxia. I hans Paasyn at see hende omsavne en elsket Medbeiler, var for meget for hans svage Dyd.

Usbe-

Usbekerne havde giort et Indfald i Khorassan, og Usong lod under Nortimur, en af de faa overblevne Nowianer, en flyvende Hær gaae i Marken mod dem. Ismael drog med Perserne mod Røverne, for at formere sin Erfaring i Krigssager. Nortimur vilde ikke allene drive Usbekerne tilbage, Persien skulde derved ikkun have nydt en kort Roe. Han foresatte sig at straffe dem, og afskrekke dem for en lang Tid, at ophidse deres fredelige Naboer.

De vare, saasnart de merkede Persernes Anrykken, veget tilbage til deres Grendser. De khorassanske Sletter laae bag dem, og de havde indtaget en smal Dal mellem steile Klipper, som førte dem til deres Land.

Nortimur forsynede sig med en Mængde Heste, det behageligste Rov for Usbekerne. Han leirede sig i Sletten, der var paa denne Side af den af Fienden besatte Dal. Han trak sine Folk tet sammen, saa Hoben syntes liden. Hestene lod han græsse mellem sig og Fienden under en svag Bedekning. Røverne, hvis Lyster intet, uden Frygten kunde tæmme, troede at finde et let Bytte. De faldt ud fra deres faste Leier, og bemægtede sig begierligen Hestene, Bedekningen undflyede; Nortimur selv trak sig noget tilbage.

Han saae nu Usbekerne i Arbeide med at fange de flygtige Heste; næsten enhver af dem havde en Hest at slæbe, som ugierne fulgte sin ubekiendte Herre, da Nortimur lod Persiens Banner rykke frem. Folket kiendte Signalet, og satte med slappe Tøiler og den hirkanske Sabel i Haanden ind paa de adspredte Usbeker. De fandt liden Modstand hos en for sit Bytte bekymred Fiende; Røverne flyede til den smale Vei, hvorigiennem de maatte begive sig tilbage. Men da de ikkun enkelte kunde komme igiennem, bleve de fleste opofrede af Perserne den Hevn, de saa ofte havde opirret, og faa undkom.

Feltherren rykkede efter dem, og besatte deres beste Stæder; thi intet er feigere, end slagne Røvere. Hans Hensigt var ikke at udvide Persiens Grendser, men han bevilgede ikke før de bestyrtede Fiender Fred, end de havde givet et Antal af deres Murser til Gidsler, som de hvert tredie Aar skulde omvexle med et lige Antal. Gidslerne bleve fordeelte i Khorassans faste Stæder, og nød, Friheden undtagen, al Mildhed af de sædelige Perser. Usong vilde forsøge at vinde deres Hierter, og det lykkedes ham hos mange.

Imedens Persiens Ære haandhævedes af Nortimur, og Ismael med Bersømmelse, som han forhvervede sig ved sin Tapperhed og Krigsviden-

skab,

skab, mættede en behierted ung Mands stræbsomme Nidkierhed, blev den skiønne Eudoxia viet, og forlod Schiras. Venedig valgte hun til Opholdsted, og hendes Døttre formælede *) sig siden i Republikens adeligste Slegter. Usong beskienkede sin Gemalindes Søster med en Gavmildhed, der var ham værdig: og da Ismael glad kom tilbage, var hans Lidenskabs Formaal borte.

Usongs fornemste Forretning var nu den Underviisning, han selv opsatte for sin Thronfølger, og hvoraf han nedlagde en Afskrift hos enhver af Statsforfatningens fire Afdelinger, at Riget og kunde vide Usongs Statsregler, og Ismael vente, man vilde sammenligne hans Regiering med hans store Stamfaders Raad, og dømme om ham, efterson han fulgte disse Raad. Jeg har ingen Hemmeligheder, sagde den ædle Usong: kunde dog enhver Perser see i mit Hierte, og beskue de Drifter, der styre det! Originalen havde han foresat sig, at overlevere Ismael ved en Høitidelighed, der allerede i hans Tanker var fastsat: den var skreven med Usongs egen Haand, og indeholdt væsentligen, hvad man læser i dette Udtog.

*) Bizarro.

Usongs,

Persernes Keisers,

sidste Raad

til

Schach Sade Ismael.

Usong giver sin elskte Sønnesøn de Raad, han selv har befundet nyttige. Han har levet længe, og regieret længe, og altid befundet, at Dyd er Viisdom.

Frygt intet saa meget, min Søn, som din egen Magt: den er uindskrænket, Persien har sat mig over sig med en fuldkommen Tillid, uden at foreskrive mig Betingelser. Denne store Magt er ikkun da et Gode, naar Viisdom styrer den; den bliver dit Folks Ulykke, saasnart din Villie bliver dine Handlingers Bevæggrund. Indskrænk dig selv, deel din Magt med Lovene, med Høitidelighederne, med Statsforfatningen, behold ikkun saa megen, som udfordres til det almindelige Bestes Fremme. Undersøg enhver din Villies Fordring, enhver opstigende Lyst, førend den bliver til Handling:

ling: forkast den, saasnart du ikke tør tilstaae den for dit Folk; den er din Fiende.

Betænk, vi elske det, hvorved vi blive lykkelige. Naar Perserne leve i Roe og Frihed under dit Herredømme, naar ingen udvortes Fiende forurolige dem, naar deres Sveds Frugt er deres Eiendom, naar de finde Retferdighed i Retterne, naar ingen lider, uden de, Lovene straffe: da vil alle Perser elske en Keiser, under hvilken de nyde saa meget Got, endog fremmede Folk vil komme at søge Beskyttelse under dine Vinger.

Men skal dit Rige blive vel forvaltet, maae du selv regiere. Elsk derfor Arbeide, sæt en vis Tid til alle Forretninger; forsøm ingen af de Timer, du har lovet Staten, det vilde være et Tyverie, du begik mod Persien. Dersom du vænner dig til, at være dine Pligter troe, vil de blive dig lette og behagelige. Dersom du oftere forsømmer dem, vil du bestandigen forsømme dem; Uorden gior uordentlig.

Frygt ikke Arbeide, det er Ærens Moder, og Æren avler Sikkerhed. Bliver du Dyden troe, kan du med Ret give dig selv Bifald, og din indvortes Værdighed vil bortskrekke Lasternes Stemme; de vil ikke understaae sig at nærme sig dit Hierte, hvori de ingen hemmelig Forstaaelse finde. Efter-

jager du Vellysten, kan du ikke meer ære dig selv, og hvorledes kan andre ære dig, naar du maa foragte dig selv?

Ladhed er en Fyrstes største Feil. Han forraader sit Folk, han sælger det, til at kiøbe sig selv Lediggang, og leverer det i sine Tieneres Hænder. Han fraſiger sig den Roes, at være den almindelige Velstands Kilde, og fornedrer sig til en Skygges Væsen, der foreſtiller en Mand, men ikkun følger fremmede Bevægelser. Under en lad Fyrste lider Undersaatterne meer end under en ond, efterdi saa mange Underbetienteres Undertrykkelser strekke sig til enhver Landmands Hytte, og en Tyrans Afsindighed er allene Hoffolket farlig. En arbeidsom Fyrste kan ikke ganske være en slet Fyrste. Undersaatternes Vel er Statens Vel, som er Fyrstens Arvegods. Af Kierlighed til sig selv tragter han at befordre det, naar han kiender dets Mangler. Da han elsker Arbeide, henriver Vellysten ham ikke, at skille hans Lykke fra Statens Lykke. Hans Undergivne kan ikke meer trykke Folket, efterdi Fyrsten seer det, som vil straffe sin Arvs Ødeleggere.

Det vil ikke mangle Keiseren af Persien hverken paa smukke Fruentimmere, eller ædle Frugter; men lad sandselig Fornøielse ikke være dit Maal: det skulde giøre dig udygtig til det Alvorlige,

lige, og til Arbeide, uden hvilket din Throne ikkun vil blive dig en Ladhedsseng, hvorpaa du bortsover din Ære og din Lyksalighed.

Set din Fornøielse i dine Undersaatters Lykke, glæd dig, naar du seer deres Velstand, skat dig rigere, naar deres Tal tiltager, og herlig, naar enhver af dine Perser er sin Underholdning vis.

Staae tidlig op, en Dag er tabt, der begynder sildig. Hør alle Dage dine Undersaatter, de troe sig allerede halv trøstede, naar du har hørt deres Klage. Tving dig, naar det falder dig vanskeligt, at sidde paa dit Riges Throne, lad ikke Mismod forstille dit Ansigt; tænk, at enhver anvendt Time gior ti andre Timer lykkelige, og enhver forsømt ti andre elendige.

Hengiv dig ikke til Jagten, dit Liv er for ædelt, til at forøde dets Timer: enhver Dag, du anvender paa Vildtet, forsømmes mange Undersaatters Lykke.

Raadfør dig alle Dage med Statsforvaltningens Hoveder: een af Rigets Støtter skulde synke, saasnart du forsømte en Afdeling.

Du kan ikke selv see alt, men dog meget. Lad ikke hos nogen Tiener opstaae det Haab, at han kunde tilraade dig Uretferdigheder, og ikke blive op-

daget. Vaag over dem, overfald dem pludseligen, og prøv i en Forretning deres Retskaffenhed.

Modtag ingen Foræringer, tillad ikke, at nogen tager Foræringer. De ere for de Store en Gift, for Folket en utaalelig Byrde; thi Byrden ligger paa det, naar de Store give Hoffet Foræringer. Lad hele Persien vide, at du hellere vil taale Røverier end Foræringer *).

Bebyrd sielden dine Undersaatter med nye Forordninger, lad dem adlyde Lovene, men formeer ikke deres Pligter. Bland dig ikke i deres Huusforretninger, foreskriv dem ikke Klædedragten, indskrænk dem ikke med unødværlige Befalinger.

Perserne elske Pragt: Pragt fordrer Omkostninger, den gior de Store fattige og gierige, Rigdom bliver den eneste Dyd, og Fortieneſter foragtes, naar de ikke glimre med udvortes Glands. Den Fattige, der neppe har det Nødvendige, maae betale den Mægtiges Overflødighed, og hungre for det, den Store forøder. Thronens Glands fordrer hos Keiseren en Pragt, der fylder Øbelens Øine. Men roes aldrig Pragt hos dine Tienere, giv aldrig rige Klæder Fortrin, ær ikke den, der glimrer af Diamanter. Lad dit hele Folk vide, at du hader

*) Gavers Modtagelse er alle morgenlandske Statsforfatningers første Feil og Undergang.

hader Forsdere, og ikke haaber nogen Uegennyttighed hos en Tiener, som en umættelig Nødtørft trykker.

Elsk Videnskaberne, de ere saavel behagelige som nyttige: de ophøie Sielene, de foreholde dem bestandigen den bestraalte Krands, som Verdens Høiagtelse udsetter for den værdige Regents Dyder. Ophielp ogsaa Videnskaberne hos Folket; ingen er mere oprørisk end Barbarer, og polerede Folk lader sig styre ved en Traad, men til hine behøves Bidsler.

Stræb ikke at forstørre dit Rige. Et Rige er stort nok, naar det intet har at frygte af sine Naboer, og Erobringer ere ikke de Ulykker værd, som en Seiervinder bringer over Folket. Angrib ingen, men forsvar dig standhaftigen, naar man trykker dine Undersaatter, eller krænker Rigets Ære.

Fordyb dig ikke i Gield, betal uden Opsettelse, foretag dig intet, hvortil du ikke har Pengene ved Haanden. En Stats Gield nøder Fyrsten at undertrykke sit Folk: har Krig giort den nødvendig, bliver Krigens Byrde endog i Freden liggende paa Folket.

Hold nøiagtigen Troe og Love. Utroskab kan undertiden et Øieblik være fordeelagtig, men den efterlader et vedvarende Onde. En Konge, der

ikke holder sit Løvte, har alle Naboer til hemmelige Fiender. Kommer han i Fare, finder han ingen Ven.

Undgaae al Stolthed mod andre Fyrster. Mange store Regentere have styrtet sig derved, at de have vist Foragt mod alle omliggende Herrer. Een setter sig op mod den stolte Fyrste, og alle staae ham bi. Hvorfor skulde du giøre, hvad du ikke vil lide af andre?

Hav ingen Yndling: dit Øre er enhvers af dine Undersaattere, din Retferdighed maae vaage lige for alle, din Belønning maae blive Fortieneste egen. Din Yndling skulde berøve din Gunst, den er for sterk, naar den ikke fordeles. Dine Forærinnger skulde berige ham, men dit Folk betaler disse Forætinger.

Forandre ikke Persiens Forfatning, end ikke af de sandsynligste Grunde, uden alle fire Afdelingers Raad: og lad endog disse give dig det underskrevet; og desuden tag dig Tid, endnu engang at overveie Forslaget. Alle Love slaae Rødder, og bekomme langsom af Folket en Høiagtelse, som grunder sig paa deres Bedvarenhed: nye Love ere en Tilstaaelse, at Lovgiveren har feilet, og hvorfor skulde han ikke paa ny kunde feile?

Vogt

Vogt dig for nogentid at tilstæde, at et Embede bliver arveligt. Ved denne Feil have de mægtigste Fyrster i Vesterlandene mistet deres Riger. Leg ingen Besoldinger paa Byers Indkomster*); dine Undersaattere skulde derved undertrykkes af mægtige Tienere, og den svagere Betients Løn forringes. Betal alt af Skatkammeret.

Vær Gudsfrygt, besøg de offentlige Meschider. Dine Undersaatter vil ære og efterfølge dig. Foragter du Gudstieneften, vil Gudsfrygt tabes hos dine Undersaatter.

Bliv ved din Stamfaders, Ali's, Troe; sæt din Tillid til en eneste Gud, og erindre dig, at han seer dig, og vil fordre Regnskab af dig. Men taal alle andre Troesbekiendere, saa vil de foreene sig, at bede for dig. Trykker du dem, gior du dig tusende til Fiender. Og hvorfor skulde du have Fiender, du, der er dit Folks Fader?

Hold over Skolerne: udvælg fromme Mollah; hvorledes kan den opvekke Dyden i andres Hierter, der har forjaget den af sit eget?

Brug ikke Geistligheden til verdslige Forretninger. De have en tung Pligt; Evigheden er deres Forretning. De skulde blive slette Geistlige,

og

*) Disse Tyul er en af de største Statsfeil i Persien. Chardin T. VI.

og beholde indskrænkede Begreber i Statens Forvaltning. Vogt dig for Osmannernes Exempel; en Mufti, der ved en Fetfah fradømmer en Wasir Livet, vil lære, at fordømme sin Sultan.

Opmuntre ikke Derwischerne at formere sig; hvorfor skulde du blotte dit Rige for Folk? En Gift har Deel i Statens Vel, hans Børn arve den almindelige Velstand. Men han giver og Fædrenelandet Panter, der maae tillige lide, om det ikke gaaer Staten vel.

Elsk Fred, men lær Krigsvæsenet; thi ikkun ved en god Forfatning til Krig vil du beholde Fred. Alle Øvelser, alle Anstalter til Krig maae være dig bekiendte. Anfør selv dit Folk. I deres Keisers Nærværelse vil Perserne fegte med dobbelt Mod. Belønning og Ære er uvis hos en Feltherre. Feltherren har Venner, hans Gunst er indskrænkt; Keiseren har Undersaattere, han elsker dem alle.

Vær gode Feltoberster, men betroe ingen det Hele. Beløn Krigsfolket, forskaf det rigelig Underholding, besold det med den fuldkomneste Rigtighed; men tilstæd aldrig, at det undertrykker Undersaatterne. Skulde et Folks Beskyttere handle som dets Fiende? Hold over Krigstugten uforsonlig, skaan dog Blod. Livet kommer ikke fra dig, hvorfra Besoldingen og Æren kommer.

Lad

Lad dine Folk uophørligen øve sig i Vaaben: vel øvede og ferdige Folk maae altid blive en vild Behiertighed overlegne. Stræb at lære de europæiske Krigsanstalter; de opfinde og forbedre.

Søg at danne Fodfolk: Mangel derpaa kan blive Persiens Undergang. Bevæbne hellere Slaver *), om den magelige og stolte Perser bliver bestandig paa Hesten. Formeer Skydegeværenes og Skyttets Brug, ellers maa du taale den Skam, at frygte Osmannerne.

Lad Fortieneſter opløfte den ringeſte Rytter til det høieſte Sted. Men ophøi dem efterhaanden, og ikke med vilkaarlige Spring: en fortreffelig Høvedsmand kunde blive en elendig Feltherre. Opfind endnu flere Premier og Æresteg: de give Modet Ild, og blive ikke Landet til Byrde.

Hold Grendſerne mod Øſten, Veſten og Norden vel bevogtede. Befæſt de der værende Stæder, og forſyn dem med Beſetning. Beſvær ikke de indere Dele af Riget med Skandſer, og ſtaaende Folk.

Lad ikke Krigsmagten gaae ind, du ſkulde blive foragtet; formeer den ikke for meget, du maatte da undertrykke dit Folk.

Ret-

*) Det have Uſongs Efterkommere giort.

Retferdighed er din Thrones Støtte: din største Omsorg være, at forskaffe dit Folk den usorfalskt og let.

Vær opmerksom paa Dommerne. Forskyd ingen, førend hans Feil ere beviste. Dommeren maae være sikker, at ingen den Størstes Ugunst kan styrte ham. Men bliv uforsonlig mod dem, som for Fordeels skyld have bøiet Retten.

Beviis Overdommerne den største Agtelse: deres Bistand vil opfylde din Pligt mod Folket, de vil ikke tilstæde, at en usædelig Magt styrter Thronen, ved hvis Straaler de selv skinne. Betroe dem dine egne Sager. Lad Retten dømme med Frihed mellem dig og en Landmand; berøm den, naar den med Grund dømmer dig imod. Et Tab af nogle Agre bliver tusendefold erstattet ved den Tillid, som Folket har til en Regent, hos hvilken Retferdighed gielder meer end Guld.

Hold helligen over Rettens Høitidelighed, ellers bliver alt vilkaarligt. Jagttag de fastsatte Dage uden Opsettelse; du kan ikke vise Gunst mod nogen Borger, uden at en anden lider.

Anbefal aldrig en Dommer en Sag, du skulde giøre, hvad det Godes Fiende stræber at giøre, forføre en Retferdig. Udvælg aldrig egne Dommere til en Sag, eller til en Bestraffelse: dit

Folk

Folk skulde holde endog de Skyldige for uskyldige, om de dømtes ved en vilkaarlig Ret.

Sid ofte i den øverste Ret, undersøg undertiden en Sag selv. En ringe Umage vil gjøre Dommerne ustraffelige, esterdi de altid maae frygte din Retferdighed.

Straf ikke haardt, ikke grusomt; men lad ogsaa ingen Forbrydelse ubestraft. Spar Blod; og naar du lader den Skyldige beholde Livet, faa straab at bruge det saaledes, at det bliver det almindelige Væsen nyttigt, og at det kan tiene ham selv til Forbedring.

Tilstæd ikke, at man under noget Foregivende paalegger Skatter, eller forhøier Udgifterne. Bliver du rigere, naar dit Folk er fattigere? Landmandens taalelige Tilstand vil give ham Kræfter til at udvide det dyrkede Land, og gjøre Ørkener til Agre. Den Fremmede, undertrykt af haarde Fyrster, vil bede om Tilladelse at dyrke Persiens øde Marker. Paa begge Maader vil du just af den Aarsag formere dine Indkomster, fordi du ikke forhøier dem. Glæd dig, naar Perseren har foruden det Uundværlige noget til Forlystelser. De ere Mennesker, og føle som du.

Hold

Hold Veiene rene, bequemme og sikre. Beskyt Kiøbmændene, de ere Statens Støtter. Ær dem, din Thrones Glands er Frugten af deres Arbeide.

Usong har ingen Tid fundet til at ophielpe Skibsfarten, og Persiens Kyster ere Ørkener. Erindre dig, at Handelen til Lands har Skranker, til Søes kan den udvides til det Uendelige. Den har giort Venedig fra en Fiskerøe til en Dronning.

Beskyt alle Konster, understøt dem med Premier, med Besoldinger, med Æresbevisninger: ikke med Laan, som styrte en Begynder, efterdi de bevæge ham til at foretage mere, end han har Kræfter til. Ansee Opfinderen af en bedre Plov for Rigets Velgiorer, og den være din Broder, der lærer dig at høste flere Næg paa et Agerland. Foretrek en vel dyrked Ager alle Lysthauger, hold et Hvedestraae for deiligere end Blomstret Mogori *). Alle Fortrin komme af Bidrag til det almindelige Beste.

Du vil blive rig og mægtig, naar Persien er rig paa Mennesker. Slag vindes ved Hænder, og Rigdomme forhverves ved Hænder. Et ubeboet Paradis er ufrugtbart. Sørg aldrig for, at Jorden skal blive for snæver for dens talrige Indvaanere, den skal snarere fra en Ager blive til en Hauge. Jo vidtløftigere

*) Den store fyldte vellugtende Jasmin.

løftigere et Land er, des svagere er det, om det mangler Mennesker, dets Grendser ere svage, og Hielpen fraværende.

Statholderne skal forestille Keiserens Høihed: dem tilkommer en Pragt, der gior Lydighed lettere for den Ringere. Provintsens Politie, Folkets Lykke, Handelens og Agerdyrkningens Opkomst er dem betroet. Vælg dem vel, o Keisersøn, fra dem vil Persien domme om dig. Du maa give dem en omstændelig Efterretning *) om Provintsens Indvaaneres Talrighed, om Indkomsterne, om Flidens eller Naturens Frugter, og om Handelens Tilstand. Reglerne, hvorefter de skal regiere, maae foreskrives dem. Det øde Kerman maa ikke regieres, som de rige Marker om Tabris; Geberen adlyder Keiseren, og Kurden er hans Ven.

Stæderne ere Rigdoms Sæde i et Land; ikke at man skal foragte Landet. Det er fordeelagtigere for Riget, at Landmanden maae svede for sit Brød: han bliver ved Vanen haard, og ved Maadelighed sund, hos ham er Krigernes Plante-

skole.

*) Chardin T. VI.

skole. Stæderne tilhøre Haandverkerne og Handelen: Konsterne trives bedre, naar de ere sammen, og enhver arbeider for dens Systre. De ere ogsaa Formure mod Fienden, hvis Rov uden dem det flade Land maatte blive.

Beskyt derfor Stæderne; sørg for, at de have duelige Kalantar, og Hovedstaderne erfarne Daroga. Tag dem af deres Bisidderes Tal, alle Mennesker maa lade sig underviise ved Forretninger. Besold dem saa, at de ingen Sportler behøve, lad dem haabe, ved god Tieneste at stige høiere: af dem tag dine Udsendte, dog lad ingen i sin Fødeprovints forvalte dette Embede.

Tusende Smaating beskieftige Politiets Haandhævere, en vis Længde maa du give den Tømme, hvormed du styrer denne Forvaltningens underste Deel. Men lod dog alle disse Betiente frygte de Udsendte og Undersøgelser: de vil ikke undertrykke dit Folk, om de for en ringe Fordeels skyld maa vente en vis Straf.

Ophielp Stæderne ved Understøttelser: regn et smukt Borgerhuus for et af dine Palladser, det bidrager meer til Rigets Beste, end Hystaspi-

dernes

dernes colossalske Støtter. Gode Huse ere Blomsterlænker paa Borgerne, som holde dem under dit Scepter, og enhver, der har noget at tabe, gior sig ikke saa let skrasskyldig.

Persien er heed, og dens Veie øde; Høiene ere uden Skove: opmuntre dit Folk at plante Træer: skovbegroede Bierge samle igien Vand, og Ørkener kan blive dyrkede, om du finder Bekke. En Ager, du river af Ufrugtbarheds Haand, er tyve Agre værd, du vinder fra Fienden.

Dine Udsendte ere dine Øine; men lad dem ikke blive dine Hænder. Betroer *) du dem Straffene, bliver deres vilkaarlige Magt til Tyranni. Men de skal vaage over Geistligheden, Krigsmagten, Justicen, Politiet, og over alle det almindelige Bestes Kilder, og betids tilmelde det Onde, der kunde udtørre disse Kilder. Beskyt dem standhaftigen, saa længe de sige Sandheden: under din Skygge skal de ikke frygte Feltherrens Trusler, Statsmandens Konster, end ikke Folkets Knurren. Paa Folkets Stemme hører vel en viis Fyrste med

*) Som da, naar Intendants have forseglede Breve i deres Magt.

Opmerksomhed; den er en fraværende Tordenskye, der udbryder i Straaler, om den ikke fordeles. Men endnu ærværdigere er Sandheds Stemme; vent den fra dine Udsendte. Den skal ikke fortie de Stores Voldsomhed, Stædernes Foresattes Ladhed, og Skattemodtagernes Gierighed: den skal forhielpe enhver den Undertryktes Suk til Thronen. Det er da din Pligt, at undersøge Angivelsen, og ved Advarsler og Straffe at forekomme det indsnigende Onde.

Den Udsendte skylder dig den største Virksomhed og den reneste Sandhed. Opfylder han sit vigtige Kald, er han den nærmeste ved din Throne. Misbruger han din Tillid, bør hans Straf blive den haardeste.

Jeg har, min Elskte, aabnet dig de Veie til sand Lykke, som ere mig bekiendte, og Usong øver villigen, dersom han kan haabe, at de blive dine Veie.

Usong giorde og en Anordning for en Thronfølges Opdragelse, der for tidligen mistede sin Fader. Persiens Velfærd, sagde han, hænger allene af dets Regents Viisdom og Arbeidsomhed; saa

vidt-

vidtløftigt et Rige maa nødvendigen geraade i en ødeleggende Uorden, om det har en uagtsom og uvidende Keiser. Skulde derfor Persien blive faderløst, skal Statsforvaltningens Afdelingers Hoveder, med den umyndige Keisers Moder, besørge hans Opdragelse: Moderen vil betryge den Svages Sikkerhed, og Hovederne besidde Viisdom, at danne ham til et saa stort Folks værdige Regent. De, som sidde paa Rigets øverste Sæder, skulde helligen bevare det dem betroede Liggendefæ. De skulde udsøge de dueligste og dydigste Mænd, til at bibringe Arvefyrsten Dyden, Kierlighed til Folket, og Videnskaberne, saa han virksomt elsker dem. Hovederne skal vaage over, at de kosthare Timer, i hvilke det bløde Gemyt kan styres, ikke forødes; de skal med en hellig Afskye ansee Hyklere, der fortie for den tilkommende Keiser hans Feil, eller ved Eftergivelse lade ham unddrage sig Underviisning. Hertil udfordres virkeligen meer Standhaftighed, end til Slag og Seiervindinger. Men sit Fødelands tro Søn skal foretrekke dets Vel sit Liv. Og en forsømt Fyrste bliver sine Formyndere farlig, men

en til det Gode bøiet Fyrste vil blive taknemmelig for deres ædelmodige Nidkierhed.

Usong tog virkeligen kiendeligen af, med hans Alder fulgte en liden Feber, som efterhaanden fortærte hans Kræfter. Nogle Maaneder efter bemerkede man, at en vis Nazarener ofte var om ham, hans Navn var Veribeni. Han var en Vaabensmed, der med Thomas af Imola var kommen fra Bersia til Persien. I Dalene mellem Frankrig og Velskland var han født, og var nu disse Konstneres Formand. Alle Dage talte Keiseren med ham hele Timer, og altid uden Vidner. Man merkede ikke, at Veribeni drev paa nogen Sag, ei heller forlangte han nogensinde nogen Gunst: hans Krædedragt var passende til hans Stand, og hans Udseende altid alvorligt uden mindste Blanding af Bedrøvelse. I Begyndelsen af denne Fortrolighed fandt man, at Usong blev mere bedrøvet, man saae ham sukke, og veemodig at opløfte Øinene til Himmelen.

Nuschirwani, hvis eneste Bekymring var hendes store Faders Velgaaende, kunde ikke taale den Hemmelighed, der var mellem ham og denne

Frem-

Fremmede. Hun vovede at aabenbare for Keiseren hendes Frygt, at Veribeni bidrog til det Mismod, der var kiendeligt hos hendes uskatterlige Fader, og truede før Tiden at forkorte hans Dage. Usong omarmede hans elskte Datter, men bad hende, ikke at trænge paa ham; Du skal erfare, hvorom jeg taler med den Christne, men Tiden er endnu ei kommen.

Efterhaanden opklaredes Usongs Ansigt, dog blev han alvorlig, men med en Rolighed, der viste sig i hans Ansigt, og fremskinnede af alle hans Handlinger. Hans Sundhed blev ikke bedre, men et reent og ophøiet Haab syntes at herske i hans Hierte, for hvis vedergvægende Straaler Mismodet var forsvundet.

Ikke længe efter erklærede Keiseren, han var findet, at afstaae Thronen til Schach Sade. Rigsforvaltningens Forretninger vare blevne ham for tunge, han vilde ikke forsømme dem, og ikke lade sit Folk uden et virksomt Hoved. Usong havde for sig selv en vigtig Forretning, der fordrede alle hans Kræfter og hans hele Tid; maaskee denne Rolighed,

sagde han venskabeligen til den bekymrede Nuschirwani, skal noget forlænge mine Dage.

Dagen blev fastsat; Feltherrerne, alle Afdelingernes Hoveder, de Udsendte, de fornemste Dommere, Daroga, Provintsernes Statholdere, de endnu overblevne Nowianer, fremkom for det store Divan. Thronen blev sat i den store aabne Sal, Meidans Sider besatte Rigets beste Krigere, og Rummet et utalligt Folk. Usong besteg Thronen med al en orientalsk Keisers Pragt, ved ham og nedrigere sad Thronfølgeren.

Persernes Hoveder, talte Usong, i det han stod op, i Dag ere halvtresindstive Aar forløbne fra den Tid, jeg først satte mig paa denne Throne: hav Tak for eders Tillid, hav Tak for eders Troskab. Ingen Perser har bedrøvet Usong med sin Modvillighed, ingen Perser har han havt til Fiende. Jeg er ikke meer den, der drog til Felts for eder, mine Arme ere blevne slappe, mine Øine see dunkelt, min Stemme bliver utydelig, og i en kort Tid skulde jeg blive en blot Skygge af en Regent.

For

For sidste gang see I mig; men jeg vil ikke forlade Persien faderløst. Jeg har giort alt for at danne en værdig Thronfølger, modtag ham med Tillid, elsk ham, som I have elsket mig. I ham forener sig Ali's og Tschengis Blod. Ismael Padischa, Persernes Keiser, leve! Derpaa steg han ned, omgyrdede sin Sønnesøn med Rustans indviede Sverd, og ledte ham paa den ledige Throne.

Halv bestyrted, veemodig, dog rørt ved den velskabte unge Fyrstes ædle Udseende, og vant til at ære alle Usongs Raad som Viisdoms Udsagn, raabte Folket: Ismael Padischa leve, han regiere som Usong!

De Store bevidnede, efter Morgenlændernes Skik, den ny Keiser deres Ærbødighed, og Usong søgte udmatted Rolighed.

Veribeni forlod ham sielden meer: Kræfterne aftoge dagligen, og dagligen fyldtes hans Øine med en høiere Fornøielse, hvis Kilde ikke udspringer i denne Verden. Han lod for sidste gang sin Efterfølger bede til sig. Ismael er ung, men

han

han elsker Dyden. Hør, min Søn, din Moders Raad, din Stamfader har adlydt dem, og befundet dem nyttige, hvo vil oprigtigere elske dig? Set ikke for stor Tillid til dine Kræfter, tag mod Raad, overvei, og beslut saa. Jeg har tragtet, at beklæde Embederne med værdige Mænd, forandre dem ikke pludseligen. Elsk din Stamfaders Venner, de have været ham troe, og Erfaring har giort dem vise. Han omarmede den bestyrtsede Ismael, vendte sig til den grædende Nuschirwani, og sagde med det ømmeste Aasyn: Farvel, min Datter, som var værdig at være min Veninde. Brug alle din Aands seierrige Tillokkelser for at beholde din Søns Fortrolighed. Persiens Skiebne beroer paa eders Venskab. Efter min Bortgang skal Veribeni sige dig de Ord, som have giort Døden til mit Ønske. Farvel, døe som Usong!

Han omarmede sin i Taarer svømmende Gemalinde, og bad hende, at søge sin Trøst i Nuschirwani's Venskab. Han tog Afskeed med den tro Scherin, og med sine Fortroligste. Han forlangte derpaa, at man vilde lade ham være allene:

jeg

jeg kan ikke meer, sagde han vansmegtende. Ikkun Veribeni bliver: man hørte undertiden Keiseren at besvare den fortreffelige Valdensers Tale; snart blev det et blot ja, og endeligen talte Veribeni allene.

Nuschirwani, som var i næste Kammer, kunde ikke holde sig længere, hun kastede sig for den Døendes Seng. Min Fader, raabte hun med kæmpende Hænder! Usong saae paa hende med et Aasyn, paa hvilket en himmelsk Glædes Glands udbredte sig, stille, men uden Skyer; dette Diekast var det sidste, døende heftede han sine Øine paa sin Elskte, og lukte dem for evig.

Man tilbød Veribeni, til Giengield for hans tro Tieneste, alle en keiserlig Gavmildheds Foræringer. Nei, sagde han, hvad jeg har giort, vil finde sin Belønner, jeg dør glad; den største blant Mennesker har erkiendt Sandheden. Men ingen maae have mig mistænkt, at have havt timelige Hensigter. Dette er min eneste Bøn: modtag, stormægtigste Nuschirwani, denne enfoldige Fortælling af din forklarede Faders sidste Timer,

mer, den er hans sidste Arvegods. Veribeni begav sig i Ensomhed, hans Ønske blev opfyldt, han døde strax derpaa uden Venner, uden Vidner, uden menneskelig Trøst; men den blev hos ham, der i Evighed ingen Taarer lader komme i hans Elsktes Øine.

